॥ श्री ॥

नवतत्त्वबोधः।

(अवचूरीसहित)

जीवाऽजीवा पुण्णं पावासवसंवरो अ निज्जरणा।
वंधो मुरको अ तहा, नव तत्ता हुंति नायव्वा॥१॥

જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સવર, નિર્જરા, બધ અને મોક્ષ, એ નવતત્વ જાણુના યોગ્ય છે. ૧

अवचूरी.

जयति श्रीमहावीर· श्रेय श्रीश्रेणिसंश्रय. ।
सम्यग् जीवादितत्वानामववोधनिवंधनम् ॥ १ ॥

કલ્યાણ લક્ષ્મીની શ્રેણીના આશ્રયરૂપ અને સમ્યગ્ જીવાદિ તત્વોના બોધનાં કારણરૂપ એવા શ્રીમહાવીર ભગવત જય પામે છે. ૧

नवतत्वस्य परिमितपरिमाणस्य प्रभूततरार्थस्य अतीवगंभीरार्थस्य मुग्धजनाववोधाय विचारः किंचिदुच्यते।

જેનુ[1] પરિમાણ[2] પરિમિત છે પણ જેનો અર્થ વિશેષ વિસ્તારવાળો અને અતિગભીર છે એવા નવતત્વનો કાંઇક વિચાર મુગ્ધ (અલ્પબુદ્ધિ) જનને જ્ઞાન થવા માટે કહીએ છીએ.

तथाहि जीवेति–एतानि नवाना तत्वाना नामान्युक्तानि ।

તે આ પ્રમાણે 'जीवाजीव' એ ગાથાવડે નવતત્વના નામ કહ્યા.

तथाहि । जीवतत्व १ अजीवतत्व २ पुण्यतत्वं ३ पापतत्व ४ आश्रवतत्व ५ सवरतत्व ६ निर्जरातत्व ७ वधतत्वं ८ मोक्षतत्व ९

તે નવ તત્વના નામ આ પ્રમાણે ૧ જીવતત્વ, ૨ અજીવતત્વ, ૩ પુણ્યતત્વ, ૪ પાપતત્વ, ૫ આશ્રવતત્વ, ૬ સવરતત્વ, ૭ નિર્જરાતત્વ, ૮ બધતત્વ, અને ૯ મોક્ષતત્વ

तत्वमिति कोर्थ स तत्व स्वरूपमिति यावत् ।

તત્વ એ શબ્દનો શુ અર્થ? તત્વ એ શબ્દનો અર્થ સ્વરૂપ થાય છે

तत्र प्रथम जीवतत्वं ।

તેમા પેહેલુ જીવતત્વ છે.

जीव कीदृश उच्यते ।

જીવ કોને કહેવાય?

जीवति दशविधान् प्राणान् धारयतीति जीव. ।

દશ પ્રકારના પ્રાણને ધારણ કરે તે જીવ કહેવાય.

---

૧ વિસ્તા ૨. માપવાળો.

दशविधप्राणाश्च कीदृशा. ।

દશ પ્રકારના પ્રાણ ક્યા ?

पंचेंद्रियाणि त्रिविध बल च

उच्छ्वासनि.श्वासमथान्यदायु ।

प्राणा दशैते भगवद्भिरुक्ता

स्तेषां वियोजीकरणं तु हिंसा ॥ १ ॥

પાંચ ઇંદ્રિય, ત્રણ પ્રકારનુ બળ (મનોબળ, વચનબલ, કાયબળ) શ્વાસોચ્છ્વાસ અને આયુષ—એ દશ પ્રાણ ભગવંતે કહેલા છે. તે[1] પ્રાણનો વિયોગ કરવો, તે હિંસા કહેવાય છે. ૧

एवंविधदशप्राणधारको जीव. तस्य स्वरूपं यद्विचार्यते तज्जीवतत्व ।

એવીરીતના દશ પ્રાણને ધારણ કરનાર જીવ કહેવાય, તેનુ તત્વ એટલે સ્વરૂપ જેમા વિચારવામા આવે તે જીવતત્વ કહેવાય છે.

द्वितीयं अजीवतत्वं जीवादन्योऽजीव प्राण-चेतनारहित इतिभाव. तस्य तत्व स्वरूपं यत्तदजीव-तत्वम् ।

બીજુ અજીવ તત્વ. જીવથી બીજુ તે અજીવ, એટલે પ્રાણ ચેતના રહિત, તેનુ જે તત્વ—સ્વરૂપ તે અજીવ તત્વ કહેવાય છે.

तृतीयं पुण्यतत्व पुण्यं कीदृश यत् शुभप्रकृ-

૧—તે પ્રાણોથી જીવને રહિત કરવો=જુદો કરવો

त्यात्मकं कर्म जीवाना सौख्य ददाति तत्पुण्य तस्य तत्व पुण्यतत्वं ।

ત્રીજુ પુણ્યતત્વ પુણ્ય એટલે શુ ? જે શુભ પ્રકૃતિ રૂપ કર્મ જીવને સુખ આપે તે પુણ્ય કહેવાય છે તે પુણ્યનુ તત્ત્વ—સ્વરૂપ.

चतुर्थं पापतत्व पाप किमुच्यते यद् अशुभप्रकृत्यात्मकं कर्म जीवाना दुःख ददाति तत्पाप तस्य तत्वं पापतत्वम् ।

પાપતત્વ પાપ એટલે શુ ? જે અશુભ પ્રકૃતિ રૂપ કર્મ જીવને દુખ આપે તે પાપ કહેવાય છે તેનુ તત્વ—સ્વરૂપ તે પાપતત્વ

पंचमं आश्रवतत्वं आश्रवति आगच्छति यस्मात्पापानि जीवेषु स आश्रव तस्य तत्व स्वरूप आश्रवतत्व ।

પાચમુ આશ્રવતત્વ જેનાથી જીવોમા પાપ આવે તે આશ્રવ કહેવાય છે તેનુ તત્વ—સ્વરૂપ તે આશ્રવતત્વ.

षष्ट सवरतत्व सन्नियते निवार्यते कर्माणि यस्मात्स सवर तस्य तत्व स्वरूप संवरतत्व ।

છઠ્ઠુ સવરતત્વ જેનાથી આવતા કર્મ અટકે તે સવર કહેવાય છે તેનુ તત્વ—સ્વરૂપ તે સવરતત્વ

सप्तमं निर्जरातत्व नितरा अतिशयेन जीर्यते क्षीयते कर्माणि यया सा निर्जरा द्वादशधा तपोरूपा

तस्यास्तत्वं स्वरूपं निर्जरातत्वं ।

સાતમુ નિર્જરાતત્વ. જે વડે કર્મ (દેશથકી) વિશેષ કરી ક્ષય પામે તે નિર્જરા કહેવાય છે. તે નિર્જરા, તપ રૂપે બાર પ્રકારની છે તેનુ તત્વ—સ્વરૂપ તે નિર્જરાતત્વ.

अष्टमं बधतत्वं बध्यं ते जीवेन सह संबद्धानि कर्माणि क्रियंते येन स बंधः तस्य तत्वं—स्वरूपं बध-तत्वं ।

આઠમુ બધતત્વ જે વડે જીવની સાથે લાગેલા (આવીને રહેલા) કર્મનો સબધ થાય તે બધ કહેવાય છે. તેનુ તત્વ—સ્વરૂપ તે બધતત્વ.

नवमं मोक्षतत्वं सकलकर्मणा सर्वथा क्षयल-क्षणो मोक्ष. तस्य तत्व मोक्षतत्वं ।

નવમુ મોક્ષતત્વ સર્વ કર્મનો સર્વથા ક્ષય થાય તે મોક્ષ કહેવાય છે તેનુ તત્વ—સ્વરૂપ તે મોક્ષતત્વ.

च शब्द एवार्थे ।

મૂલમા च શબ્દનો અર્થ एव (જ) થાય છે.

एतान्येव नवतत्वानि यथासिद्धांतोक्तप्रकारेण ज्ञेयानि नतु कुतीर्थिककल्पितानि।

એટલાજ નવ તત્વો સિદ્ધાતમા કહેલા પ્રકાર વડે જાણવા યોગ્ય છે પરતુ કુતીર્થિક (અન્યમતિ) લોકોએ કલ્પેલા તત્વ જાણવા યોગ્ય નથી

कुत्रापि पुण्यपापयोर्बंधे अतर्भावात् सप्तैव तत्वानि उक्तानि ।

કોઈ સ્થને પુણ્ય અને પાપતત્વનો બંધતત્વમા સમાવેશ થવાથી સાતજ તત્વો કહેલા છે

एवं नवाना तत्वाना नामान्युक्तानि ।

એવીરીતે નવ તત્વના નામ કહ્યા

इत्येकगाथा व्याख्याता ॥ ॥

એ પ્રમાણે પેલી ગાથાની વ્યાખ્યા સમાપ્ત થઈ

अथ नवतत्वाना भेदसंख्यानं कथयति ।

હવે નવ તત્વના ભેદની સખ્યા કહે છે

चउदस चउदस बाया, लीसा बासीअ हुंति बायाला ।

सत्तावन्न बारस, चउ नव भेआ कमेणेसिं॥२॥

ચૌદ, ચૌદ, બેતાલીશ, બ્યાશી, બેતાલીશ, સત્તાવન, [illegible] ૯- એમ અનુક્રમે નવતત્વના ભેદ થાય છે ૨

अवचूरी.

चतुर्गति–एतेषां नवाना तत्वानां क्रमेण एते न्नेदा ज्ञातव्याः ।

એ નવતત્વના અનુક્રમે આ ભેદ જાણવા.

यथा ।

તે આ પ્રમાણે—

चतुर्दश न्नेदा जीवाना ।

જીવના ચૌદ ભેદ છે.

चतुर्दश न्नेदा अजीवाना ।

અજીવના ચૌદ ભેદ છે.

द्विचत्वारिंशद्भेदा पुण्यप्रकृतीना ।

પુણ્ય પ્રકૃતિના બેતાલીશ ભેદ છે.

व्यशीतिन्नेदा. पापप्रकृतीनाम् ।

પાપ પ્રકૃતિના બ્યાશી ભેદ છે.

द्विचत्वारिंशद् न्नेदा आश्रवद्वाराणां ।

આશ્રવના બેતાળીશ ભેદ છે.

सप्तपंचाशद्भेदा · सवरस्य ।

સવર તત્વના સત્તાવન ભેદ છે.

द्वादशन्नेदा निर्जराया: ।

નિર્જરાના બાર ભેદ છે.

चत्वारो भेदा बंधस्य ।

બંધતત્વના ચાર ભેદ છે.

नवभेदा मोक्षस्य।

મોક્ષના નવ ભેદ છે

एव नवाना तत्वाना भेदसरव्या निगद्य अथ एतेषा भेदाना क्रमेण विवरण वक्ति—

એ નવ તત્વના ભેદની સખ્યા કહીને હવે એ ભેદનુ અનુક્રમે વિવેચન કરે છે—

एगविह दुविह तिविहा, चउविहा पंचछविहा जीवा ।
चेयण तस ईयरेहि, वेय गइ करण काएहि ॥ ३ ॥
एगिंदिय सुहुमियरा, सन्नियर पणिंदिआ य स बि ति चउ ।
अपजत्ता पजत्ता, कमेण चउदश जियठाणा ॥ ४ ॥

એ જીવ તત્વ चेयण (चेतन) રૂપે એકવિધ છે, तस (त्रस) રૂપે અને ईयर (इतर) સ્થાવર રૂપે દ્વિવિધ છે, वेय

(वेद्) રૂપે ત્રિવિધ છે, गई (गति) રૂપે ચતુર્વિધ છે, करण (इंद्रिय) રૂપે પચવિધ છે અને काए (काय) રૂપે ષડ્વિધ છે ૩

એકેદ્રિયના સૂક્ષ્મ અને બાદર એમ બે ભેદ છે. પચેદ્રિયના સજ્ઞી અને અસજ્ઞી એમ બે ભેદ છે. (એ બેના મળી ચાર ભેદ થયા) बि એટલે બેદ્રિય, ति એટલે તેદ્રિય અને चउ એટલે ચોરિદ્રિય એ પ્રત્યેકના એક એક ભેદ ગણતા સાત ભેદ થાય છે. તે સાતને અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એમ બે પ્રકારે ગણતા અનુક્રમે જીવ તત્વના ચૌદ સ્થાન (ભેદ) થાય છે. ૪

अवचूरी.

एगविहेति एगिंदियेति–इह अत्र जिनशासने चतुर्दश जीवस्थानानि ज्ञातव्यानि ।

આ જિનશાસનમા જીવના ચૌદ સ્થાન (ભેદ) જાણુવા.

यथा ।

તે આ પ્રમાણે—

एकेंद्रिया एकं शरीरलक्षणं इंद्रियं येषां ते एकेंद्रिया ।

એક શરીર રૂપ ઇદ્રિય છે જેમને તે એકેદ્રિય કહેવાય છે.

ते च द्विधा सूक्ष्मा बादराश्च ।

તે એકેદ્રિય જીવ સૂક્ષ્મ અને બાદર એમ બે પ્રકારના છે.

तत्र सूक्ष्माश्चर्मचक्षुषा अदृश्या ।

તેમા ચર્મચક્ષુથી ન જોઇ શકાય તે સૂક્ષ્મ કહેવાય છે.

बादरा. पुनर्द्दश्या ।

ચર્મચક્ષુથી જોઈ શકાય તે બાદર કહેવાય છે

ते च द्वयेऽपि पृथ्वीकाय–अपकाय–तेजकाय वायुकाय–वनस्पतिकायरूपा ।

તે બન્ને (સૂક્ષ્મ અને બાદર) પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેઊકાય[1], વાયુકાય અને વનસ્પતિકાય રૂપ થાય છે.

तत्रा द्वींद्रिया द्वे शरीररसनालक्षणे इंद्रिये येषा ते द्वींद्रिया ।

શરીર અને રસના (જીભ) એ બે ઇંદ્રિયો જેમને હોય તે બેઇંદ્રિય કહેવાય છે

शख–कपर्दक–गण्डोल–जलूका–कृमि–पूतरक प्रमुखा ।

તે શંખલા, કોડા, ગીંગાડા, જલો, કરમીયા અને પૂરા વિગેરે જાણવા

तत्रा त्रींद्रिया त्रीणि शरीररसनाघ्राणलक्षणानि इन्द्रियाणि येषा ते त्रींद्रिया ।

શરીર, રસના અને નાસિકા રૂપ ત્રણ ઇંદ્રિયો જેમને હોય તે ત્રીંદ્રિય કહેવાય છે

पिपीलिका–यूका–मत्कूणोपदेहिका–मत्कोटक–गर्द्भक–गोकीटक–धान्यकीटक–कुथुकप्रमुखा-ज्ञातव्या ।

१—અગ્નિકાય.

કીડી, જૂ, માકડ, ઊધાઇ, મકોડા, ગધૈયા, ગોકીટ, ઘનેરા, કથવા, વિગેરે તેઇંદ્રિય જાણવા

तथा चतुरिंद्रिया चत्वारि शरीररसनाघ्राणच क्षुर्लक्षणानि इंद्रियाणि येषां ते चतुरिंद्रिया ।

શરીર, રસના, નાસિકા અને ચક્ષુ - એ ચાર ઇંદ્રિયો જેમને છે તે ચતુરિંદ્રિય કહેવાય છે

मक्षिका-भ्रमर-दंश-मशक-कंसारिका-शल्भ-पतंग-वृश्चिकप्रमुखा ज्ञातव्या ।

માખી, ભમરા, ડાંશ, મશલા, કંસારી, તીડ, પતંગીયા, અને વીંછી, વિગેરે ચતુરિંદ્રિય જીવ જાણવા

तथा पचेंद्रिया पंच शरीर-रसना-घ्राण-चक्षु कर्णलक्षणानि इंद्रियाणि येषां ते पचेंद्रिया ।

શરીર, રસના, નાસિકા, નેત્ર, અને કાન—એ પાંચ ઇંદ્રિય જેમને હોય તે પંચેંદ્રિય કહેવાય છે.

ते च द्विधा संज्ञिन' असंज्ञिनश्च ।

તે પંચેંદ્રિય જીવ બે પ્રકારના છે સંજ્ઞી અને અસંજ્ઞી.

तत्र असंज्ञिन संमूर्छिमा. खजन-दर्दुर-मत्स्य-सर्प-प्रमुखा वातपित्तश्लेष्मशुक्रमूत्ररुधिरादिप्रभव जंतवश्च मनोरहिता ज्ञेया ।

તેમા અસંજ્ઞી પંચેંદ્રિય મન રહિત સમૂર્છિમ જાણવા જેવા કે, ખજન, દેડકા, માછલા, અને સર્પ પ્રમુખ તથા વમન (ઉલટી) પિત્ત, શ્લેષ્મ (બળખા) શુક્ર, મૂત્ર, અને રુધિર વિગેરેમા ઉત્પન્ન

થનારા જતુઓ તે અસજ્ઞી પચેદ્રિય છે

संज्ञिन पुनर्गर्भजा ते च तिर्यंचः जलचराः खेचरा स्थलचरास्तथा मनुष्या देवा नारकाः सर्वेप्येते संज्ञिनो मन॰ सयुक्ता ।

સજ્ઞી પચેદ્રિય તે ગર્ભજ (ગર્ભમાથી થનારા) જીન છે તે. જલચ૨ (જલમા ફરનારા) ખેચર (આકાશમા ઊડનારા) સ્થલચર (ભૂમિ ઉપર ચાલનારા) એવા તિર્યંચ જીવ તથા મનુષ્ય, દેવ અને નારકી એ સર્વે મનવાલા હોવાથી સજ્ઞી પચેદ્રિય કહેવાય છે

एव एकेंद्रिया द्विभेदा ।

એની રીતે બે ભેદવાલા એકેદ્રિય જીવ,

द्वींद्रिया त्रींद्रिया चतुरिंद्रिया॰ पचेंद्रिया द्विभेदा ।

બેદ્રિય, તેદ્રિય, ચઉરિદ્રિય અને બે ભેદવાલા પચેદ્રિયજીવ,

इत्येते सप्तभेदा जीवा॰ सर्वेऽपि पर्याप्ता अपर्याप्ताश्च भवन्ति ।

એવી રીતે એ સાત ભેદવાલા સર્વે જીવો પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા થાય છે

ततश्चतुर्दशभेदा जीवा सजाता ।

એ પ્રમાણે એમ્દર ચૌદ પ્રમારના જીન થાય.

तत्र पर्याप्तास्ते कथ्यन्ते ये स्वकीयपर्याप्तिभिः

सर्वाभि संपूर्णा भवति ।

તેમા જે પોતાની સર્વ પર્યાપ્તિથી સંપૂર્ણ હોય તે પર્યાપ્તા કહેવાય છે

पर्याप्तय पुन. षड् भवंति ।

પર્યાપ્તિ છ પ્રકારની છે.

आहारपर्याप्ति. १ शरीरपर्याप्तिः २ इंद्रियपर्याप्ति ३ उच्छ्वासपर्याप्ति ४ भाषापर्याप्तिः ५ मनःपर्याप्ति. । ६

૧ આહાર પર્યાપ્તિ ૨ શરીર પર્યાપ્તિ, ૩ ઇંદ્રિય પર્યાપ્તિ, ૪ ઉચ્છ્વાસ પર્યાપ્તિ, ૫ ભાષા પર્યાપ્તિ અને ૬ મન પર્યાપ્તિ—એ છ પર્યાપ્ત કહેવાય છે

पर्याप्तिशब्देन शक्तिरुच्यते ।

પર્યાપ્તિ શબ્દનો અર્થ[1] શક્તિ થાય છે

तत्र एकेंद्रियाणा आहार—शरीर—इंद्रिय-उच्छ्वास—नि.श्वास लक्षणाश्चतस्र. पर्याप्तयो भवंति ।

તેમા એકેંદ્રિય જીવોને આહાર, શરીર, ઇંદ્રિય, ઉચ્છ્વાસ નિશ્વાસ—એ લક્ષણવાળી ચાર પર્યાપ્તિ હોય છે.

द्वींद्रियत्रींद्रियचतुरिंद्रियाणा आहार—शरीर-

---

૧ જીવની સાથે બધાયેલા કર્મના દળમા શક્તિ પ્રગટ થતા તે શક્તિ વડે અન્ય પુદ્ગળ સ્કંધાનો ઉપચય (સચય-વૃદ્ધિ)—થવાથી તેમા પ્રગટ થયેલી, અને પુદ્ગલો પરિણમાવવા રૂપ વિશેષ શક્તિ ને પર્યાપ્તિ કહેવાય છે

इन्द्रिय–नच्छासनिश्वास–न्नाषालक्षणा· पंचपर्याप्तय: स्यु: ।

બે દ્રિય, તેંદ્રિય અને ચઊરિંદ્રિય જીવોને આહાર, શરીર, ઇંદ્રિય, ઊશ્વાસનિશ્વાસ અને ભાષા-એ પાંચ પર્યાપ્તિ હોય છે

पचेंन्द्रियाणा पुन आहार-शरीर–इन्द्रिय-नच्छासनि श्वास–न्नाषा–मनोलक्षणा. षट् पर्याप्तय स्यु ।

પચેંદ્રિય જીવોને આહાર, શરીર, ઇંદ્રિય, ઉશ્વાસનિશ્વાસ, ભાષા અને મન લક્ષણવાળી છ પર્યાપ્તિ હોય છે.

एव येषा जीवाना यावन्मात्रा पर्याप्तयो न्नवति ते जीवास्तावन्मात्रान्नि· सर्वान्नि पर्याप्तिन्नि पर्याप्ता कथ्यते ।

એવી રીતે જે જીવોની જેટલી પર્યાપ્તિ હોય તે જીવ તેટલી સર્વ પર્યાપ્તિ વડે પર્યાપ્તા કહેવાય છે

तद्विपरीता पुन अपर्याप्ता मतव्या

તે ઉપર કહેલા પર્યાપ્તા જીવથી જે વિપરીત (ઉલટા) તે અપર્યાપ્તા જાણવા

सूक्ष्मैकेन्द्रियपर्याप्ता सूक्ष्मैकेन्द्रियापर्याप्ता वादरैकेन्द्रियपर्याप्ता वादरैकेन्द्रियापर्याप्ता· ।

સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિય પર્યાપ્તા અને સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિય અપર્યાપ્તા. બાદર એકેંદ્રિય પર્યાપ્તા અને બાદર એકેંદ્રિય અપર્યાપ્તા.

एव द्वित्रिचतु. पचेन्द्रियसञ्ज्यसञ्ज्ञिन. पर्या-

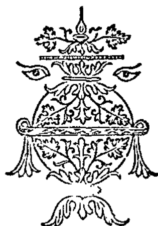
प्तापर्याप्ता सर्वे जीवाश्चतुर्दशधैव ज्ञातव्या.।

એરીતે દ્વીંદ્રિય, ત્રીંદ્રિય, ચતુરિંદ્રિય અને પંચેંદ્રિય સંજ્ઞી અને અસંજ્ઞી પર્યાપ્તા અપર્યાપ્તા ગણે જીવના ચૌદ ભેદ જાણવા.

इति जीवतत्व प्ररूपितम्।

એરીતે જીવ તત્વ નિરૂપણ કર્યું છે.

❦——*——❦

अथ अजीवतत्वम्।

धम्माधम्मागासा, तिय तिय भेया तहेव अद्धाय।
खधा देस पएसा, परमाणु अजीव चउद-सहा॥ ५॥

૧ ધર્માસ્તિકાય, ૨ અધર્માસ્તિકાય, ૩ આકાશાસ્તિકાય, એ ત્રણના સ્કંધ, દેશ અને પ્રદેશ એના ત્રણ ત્રણ ભેદ છે. (દરેકને ત્રણે ગુણતા બધા મળી નવ ભેદ થાય છે) તેમજ અદ્ધા (એ કાળ દ્રવ્યનો સમયરૂપ એક પ્રદેશ તે દશમો ભેદ) અને य (च) શબ્દથી પુદ્ગળાસ્તિકાયના સ્કંધ, દેશ, પ્રદેશ અને પરમાણુ એ ચાર ભેદ એ બધા સાથે મેળવતા અજીવ તત્વના ચૌદ ભેદ થાય છે. ૫

अवचूरी

धम्माधम्मेति—एते चतुर्दशभेदा अजीवाना।

એ અજીવ તત્વના ચૌદ ભેદ છે

धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आकाशास्तिकाय एते प्रत्येक त्रिधा।

ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાય,— એ દરેક ત્રણ પ્રકારના છે.

तथाहि । धर्मास्तिकायस्य स्कंध. देश: प्रदेश. तथा अधर्मास्तिकायस्य त्रय. तथा आकाशास्तिकायस्य त्रय. ।

તે આ પ્રમાણે—ધર્માસ્તિકાયના સ્કંધ, દેશ અને પ્રદેશ, એના ત્રણ ભેદ છે તથા અધર્માસ્તિકાયના સ્કંધ, દેશ અને પ્રદેશ, એના ત્રણ ભેદ છે અને આકાશાસ્તિકાયના (એજ) ત્રણ ભેદછે.

एवं नवभेदा अभूवन् ।

એવી રીતે નવ ભેદ થયા.

तत्र अस्तीना प्रदेशानां काय समूहः अस्तिकाय: ।

તેમા અસ્તિ એટલે પ્રદેશ તેઓનો કાય એટલે સમૂહ તે અસ્તિકાય કહેવાય છે.

तत्रस्कंध कीदृगुच्यते ।

તેમા સ્કંધ એટલે શુ કહેવાય?

चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोके सकलोऽपि यो धर्मास्तिकाय. स सर्वोऽपि स्कंधः कथ्यते ।

ચૌદ રાજલોકમા જે સર્વ ધર્માસ્તિકાય છે, તે સઘળો સ્કંધ કહેવાય છે.

तस्य धर्मास्तिकायस्य कियन्मात्रो भागो देश उच्यते ।

તે ધર્માસ્તિકાયનો કાંઈક ઓછો અથવા અમુક પ્રમાણનો ભાગ તે દેશ કહેવાય છે.

तस्य धर्मास्तिकायस्य निर्विभागो भाग प्रदेश' ।

તે ધર્માસ્તિકાયનો વિભાગ ન પડી શકે તેવો ભાગ તે પ્રદેશ કહેવાય છે.

एव अधर्मास्तिकायाकाशास्तिकाययोरपि स्कध–देश–प्रदेशा ज्ञेया' ।

એનીરીતે અધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાયના સ્કધ, દેશ અને પ્રદેશ જાણી લેવા

तथाद्धा काल समयादिलक्षण स च दशमो भेद ।

તથા અદ્ધા એટલે સમયાદિલક્ષણવાળો જે કાલ, તે દશમો ભેદ છે

तथा पुद्गलाना चत्वारो भेदा स्कध–देश–प्रदेश–परमाणवश्च ।

તેમ પુદ્ગલના (પુદ્ગલાસ્તિકાયના) સ્કધ, દેશ, પ્રદેશ અને પરમાણુ–એવા ચાર ભેદ છે.

तत्र द्व्यणुकादय क्रमेण एकादिवृद्ध्या अणताणुकावसाना स्कधा: ।

તેમા બે અણુ વિગેરેમા એક એક વધારતા અનુક્રમે અનતા અણુ સુધીના સ્કધ કહેવાય છે

तेषा कियन्मात्रा भागा देशा प्रोच्यते ।

તેઓના કેટલાએક પ્રમાણના ભાગને દેશ કહે છે.

तेषां निर्विभागा भागाः पुन प्रदेशा भण्यते।

તેમના ફરી વિભાગ ન થઇ શકે તેવા ભાગને પ્રદેશ કહે છે.

परमाणव पुन परस्परमसंबद्धा अतीव सू-
क्ष्मा स्कंधादिकारणरूपा निर्विभागा एव ज्ञातव्या।

પરસ્પર સબંધ વગરના, અતિસૂક્ષ્મ, સ્કંધ વિગેરેના કારણ
રૂપ અને જેનો વિભાગ થઈ શકે નહી તે પરમાણુ જાણવા.

एव अजीवा चतुर्दशभेदा भवति।

એવી રીતે અજીવતત્વ ચોદ પ્રકારનુ છે. ૫

अथ एतेषां विशेषस्वरूपं प्ररुपयति।

હવે તેમનુ વિશેષ સ્વરૂપ કહે છે

धम्माधम्मापुग्गल,नह कालो पंच हुंति अ-
ज्जीवा।
चलणसहावो धम्मो, थिरसंठाणो अहम्मो
अ॥ ६॥

ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, પુદ્‌ગલાસ્તિકાય, આકાશાસ્તિ
કાય અને કાલ એ પાચ અજીવ દ્રવ્ય છે તેમા જેનો ચલન
સ્વભાવ ગુણ હોય તે ધર્માસ્તિકાય અને જેનો સ્થિર સ્વભાવ
ગુણ હોય તે અધર્માસ્તિકાય કહેવાય છે. ૬

अवचूरी

धर्म्मेति–धर्मास्तिकायाधर्मास्तिकायपुद्गला-
स्तिकाया नभ आकाशास्तिकाय काल समयादि
एतानि पचद्रव्याणि अजीवा प्रोच्यन्ते ।

ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય અને કાલ (સમયાદિવિભાગ) એ પાચ દ્રવ્ય અજીવ કહેવાય છે

षष्ठ जीवद्रव्य एव जिनशासने षट् द्रव्याणि कथ्यन्ते ।

છઠુ જીવદ્રવ્ય-એવી રીતે જિનશાસનમા ષટ્ દ્રવ્યકહેવાય છે

प्रथ क्रमेण धर्मास्तिकायादीना लक्षणमाह ।

હવે અનુક્રમે ધર્માસ્તિકાય વિગેરના લક્ષણ કહે છે

चलणेति–चलनस्वभावो धर्मास्तिकाय ।

ચલન (હાલવુ-ચાલવુ) એ જેનો સ્વભાવ છે તે ધર્માસ્તિકાય કહેવાય છે.

* जीवाना पुद्गलाना च गमनं कुर्वता यद् द्रव्य साहाय्य ददाति तद्धर्मास्तिकाय ।

---

* જીવ અને પુદ્ગળને ગતિપણે પરિણમતા જે અપેક્ષા કારણ હોય તેને ધર્માસ્તિકાય કહે છે કારણ ચાર પ્રકારના છે ૧ ઉપાદાન ૨ નિમિત્ત ૩ અસાધારણ ૪ અપેક્ષા જેમ માટીનો ઘટ બનાવવામા ભૂમિ અને આકાશ અપેક્ષા કારણરૂપ છે તેમ જીવ અને પુદ્ગળને ગમનાગમન કરવામા ધર્માસ્તિકાય, અપેક્ષા કારણરૂપ છે

જીવ અને પુદ્ગલને ગમન કરતાં (હાલવાચાલવામાં) જે દ્રવ્ય સહાય આપે છે તે ધર્માસ્તિકાય છે.

यथा मत्स्यानां जलं धर्मास्तिकाय इत्यर्थः ।

જેમ માછલાંને (સંચાર કરવામાં સહાયરૂપ) જલ ધર્માસ્તિકાય છે, તેમ અહિં સમજવું એ અર્થ છે.

स्थिरसंस्थानः पुनः अधर्मास्तिकायः ।

સ્થિર રાખવાનો જેનો સ્વભાવ છે તે અધર્માસ્તિકાય કહેવાય.

स्थिरसंस्थान इति किमुच्यते ।

સ્થિર સ્વભાવ એટલે શું કહેવાય?

यद् द्रव्यं जीवपुद्गलानां स्थितिं कुर्वतां सान्निध्यं ददाति सः अधर्मास्तिकाय इति भावः ।

१ જે દ્રવ્ય જીવ અને પુદ્ગલોને સ્થિતિ કરતાં સાન્નિધ્ય (પાસે રહેવાપણું) આપે તે (સ્થિર રાખવાના સ્વભાવવાળો) અધર્માસ્તિકાય-એવો ભાવાર્થ છે.

एतौ धर्माधर्मास्तिकायौ यत्र वर्त्तेते स लोकाकाशः ।

એ ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય જ્યાં રહે તે લોકાકાશ કહેવાય છે.

---

१ જેમ મુસાફરને રસ્તે ચાલતાં વિશ્રામ લેવામાં વૃક્ષાદિની છાયા તે અપેક્ષા કારણ છે તેમ જીવ તથા પુદ્ગલને સ્થિતિ કરવો પરિણામના અપેક્ષ કારણરૂપ તે અધર્માસ્તિકાય છે

चतुर्दशरज्जुप्रमाण ।

તે ચૌદ રાજનોકના પ્રમાણવાનો છે.

ततः परस्तु अलोकाकाश ।

તે લોકા-ાશથી બીજે તે અલોકાકાશ છે.

एवं धर्माधर्मास्तिकाययोर्विशेषस्वरूप प्ररूपितम् ॥ ६ ॥

એવીરીતે ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયનુ વિશેષ સ્વરૂપ નિરૂપણ કર્યું ૬

अथ आकाशपुद्गलयोः स्वरूपमाह ।

હવે આકાશાસ્તિકાય અને પુદ્ગલાસ્તિકાયનુ સ્વરૂપ કહે છે

अवगाहो आगासं, पुग्गलजीवाण पुग्गला चउहा ।
खंधा देस पएसा, परमाणु अ चेव नायव्वा ॥ ७ ॥

अवचूरी

अवगाहो-इति जीवपुद्गलानां अवकाश जीवानां पुद्गलाना च यद् अवकाश, ददाति

तत् आकाशं तत् आकाशद्रव्यमिति भाव. ।

જીવ પુદ્ગલોનો અવકાશ તે આકાશ અર્થાત્ જીવ અને પુદ્ગલોને જે અવકાશ આપે તે આકાશ એટલે આકાશદ્રવ્ય કહેવાય છે.

पुद्गलाश्चतुर्विधाः स्कंध–देश–प्रदेश–परमाणु भेदैर्ज्ञातव्या. ।

સ્કંધ, દેશ, પ્રદેશ અને પરમાણુ–એવા ભેદથી પુદ્ગલો ચાર પ્રકારના જાણવા.

स्कंधादीनां स्वरूपं पूर्वमेवोक्तं ज्ञातव्यं । ७

સ્કંધ વિગેરેનુ સ્વરૂપ પ્રથમ કહેલુ છે તે પ્રમાણે જાણી લેવુ ७

अथ कालस्वरूपमाह ।

હવે કાલનુ સ્વરૂપ કહે છે

एगाकोडी सतसट्ठि लरका सतहुत्तरीसहस्सा य ।
दोयसया सोलहिया, आवलिया इग मुहुत्तम्मि ॥ ८ ॥

એક કરોડ, સડસઠ લાખ સત્યોત્તેર હજાર, બસો અને સોળ, એટલી આવળિકા એક મુહૂર્તમા થાય છે. ८

समयावली मुहुत्ता, दीहा परका य मास वरिसा य ।

भणिओ पलिआ सागर, उस्सप्पिणी स-
प्पिणी कालो ॥ ९ ॥

સમય, આવળી, મુહૂર્ત, દિવસ, પક્ષ, માસ, વર્ષ, પલ્યો
પમ, સાગરોપમ, ઉત્સર્પિણી, અને અવસર્પિણી એ કાલ કહેવાયછે.

अवचूरी.

समयावलीति—समयोऽत्यन्तसूक्ष्मकाल ।

અતિસૂક્ષ્મ કાળને સમય કહે છે.

आवलिका असंख्यातसमयप्रमाणा ।

અસંખ્યાત સમયને એક આવલિકા કહે છે

निगोदजीवाना एकश्वासोच्छ्वासमध्ये सप्तदश-वारान् यावन्मरण अष्टादशसंख्योत्पत्तिरपि भवति तेषा आयु. (२५६) आवलिका ।

१ નિગોદના જીવોને એક શ્વાસોશ્વાસમા સત્તરવાર સુધી મરણ પર્યંત અઢારમી સંખ્યાનાળા ભવની ઉત્પત્તિ પણ થાય છે. તેમનુ આયુષ્ય (૨૫૬) આવલિકા પ્રમાણ છે.

मुहूर्त्त घटीद्वयप्रमाण ।

બે ઘડીનુ એક મુહૂર્ત્ત થાય છે

दिवसोऽहोरात्ररूप, त्रिशन्मुहूर्त्तप्रमाण· ।

૧—નસોત્પન આવલીનો નિગોદના જીવનો એક ક્ષુલ્લક ભવ-સાડા સત્તર ક્ષુલ્લકભવ જેટલો કાળ તે શ્વાસોશ્વાસરુપ પ્રાણ—સાતપ્રાણનો એક સ્તોક—સાતસ્તોકનો એક લવ—સત્તોતેર લવનો એક મુહૂર્ત

તેના ત્રીશ મુહૂર્તનો અહોરાત્ર રૂપ દિવસ થાય છે.

पक्षः पंचदशाहोरात्ररूपः ।

પંદર અહોરાત્ર રૂપ દિવસનો એક પક્ષ (પખવાડીયું) થાય છે.

मासः पक्षद्वयप्रमाणः ।

બે પખવાડીયાનો એક માસ થાય છે.

वर्ष द्वादशमासप्रमाण ।

બાર માસનું એક વર્ષ થાય છે.

पल्योपम कूपदृष्टातेन प्रसिद्धम् ।

કુવાના દૃષ્ટાંત વડે પલ્યોપમ પ્રસિદ્ધ છે.

सागरोपमं दशकोटाकोटी पल्योपमप्रमाणम् ।

દશ કોડાકોડી પલ્યોપમનો એક સાગરોપમ થાય છે.

उत्सर्पिणी दशकोटाकोटी सागरोपमप्रमाणा ।

દશ કોડાકોડી સાગરોપમે એક ઉત્સર્પિણી થાય છે.

उत्सर्पिणीप्रमाणा एव अवसर्पिणी ।

ઉત્સર્પિણીના પ્રમાણ જેટલું જ અવસર્પિણીનું પ્રમાણ છે.

एष सर्वोऽपि कालः सूर्यगतिक्रियापरिच्छिन्नो ज्ञातव्य

આ સર્વે કાળ સૂર્યની ગતિ અને ક્રિયાના પરિમાણ ઉપર જાણવો.

एवं अजीवतत्त्वस्य चतुर्दशभेदाः प्रोक्ताः ।

એવી રીતે અજીવતત્વના ચૌદ ભેદ કહેલા છે. ૯

॥ इति अजीवतत्वम् ॥

अथ पुण्यतत्वभेदान् द्विचत्वारिंशतं विवृणोति ।
હવે પુણ્યતત્વના બેતાળીશ ભેદનુ વિવેચન કરે છે

सा उच्चगोअ मणुदुग, सुरदुग पंचेंदि जाइ पणदेहा ।
आइ तितणूणु वंगा, आइमसंघयण संठाणा ॥ १० ॥
वण्ण चउक्काऽगुरुलहु, परघा ऊसास आयवु-ज्जोअं ।
सुभ खगइ निमिण तसदस, सुरनर तिरि-आउ तित्थयरं ॥ ११ ॥

૧ સાતા વેદનીય, ૨ ઉચ્ચગોત્ર, ૩ મનુષ્યની ગતિ ૪ મનુષ્યની આનુપૂર્વીની પ્રાપ્તિ, ૫ દેવતાની ગતિ, ૬ દેવતાની આનુપૂર્વીની પ્રાપ્તિ, ૭ પચેંદ્રિય જાતિ પચ દેહા એટલે પાચ શરીર રૂપ નામકર્મ. ૮ ઔદારિક શરીર ૯ વૈક્રિય શરીર, ૧૦ આહારક શરીર, ૧૧ તૈજસ શરીર, ૧૨ કાર્મણ શરીર,

આદિ ત્રિતનુ એટલે આદિના ઔદારિક વૈક્રિય તથા આહારક એ ત્રણ શરીરના અગ ઊપાગ, અને અગોપાગ છે. જેમકે— ૧૩ ઔદારિક અંગોપાંગ, ૧૪ વક્રિય અંગોપાગ, ૧૫ આહારક અગોપાગ, ૧૬ પહેલુ સંઘયણ, ૧૭ પેહેલુ સંસ્થાન, વર્ણાદિક ચાર એટલે ૧૮ શુભ વર્ણ, ૧૯ શુભ ગંધ, ૨૦ શુભ રસ, ૨૧ શુભ સ્પર્શ, ૨૨ અગુરૂ લઘુ, ૨૩ પરાઘાત, ૨૪ શ્વાસોશ્વાસ, ૨૫ આતપ, ૨૬ ઊદ્યોત, ૨૭ શુભવિહાયોગતિ, ૨૮ નિર્માણ. ૩૮ ત્રસદશક, ૩૯ સુરાયુષ્ય, ૪૦ મનુષ્યાયુષ્ય, ૪૧ તિર્યંચાયુષ્ય અને ૪૨ તીર્થંકર નામ કર્મ—એપુણ્યકર્મના બેતાલીશ ભેદ કહ્યા. ૧૦—૧૧—

अवचूरी.

साउच्चगोअ इति, वण्णचउक्क इति पुण्य तत्वस्य एते द्विचत्वारिंशद्भेदा भवंति ।

પુણ્યતત્વના એ બેતાલીશ ભેદ થાય છે.

यथा—सातं सातावेदनीय कर्म येन जीवः सौख्यानि लभते ॥ १ ॥

૧ સાત એટલે સાતાવેદનીય કર્મ, જે વડે જીવ સુખ પામે છે.

उच्चैर्गोत्रं यस्मिन्नुत्पन्नो जीव-सर्व जनमान्यः स्यात् ॥ २ ॥

૨ બીજુ ઊચ્ચગોત્ર, જેમા ઊત્પન્ન થયેલો જીવ સર્વ લોકોને માનવા યોગ્ય થાય છે.

मनुष्यद्विकं मनुष्यगति—मनुष्यानुपूर्वीरूपम् ॥ ३—४ ॥

३-४ मनुष्यद्विक એટલે મનુષ્ય ગતિ અને મનુષ્ય આનુપૂર્વી.

यया कर्मप्रकृत्या जीवो मनुष्यगतित्वं लभते सा मनुष्यगति ।

જે કર્મની પ્રકૃતિથી જીવને મનુષ્ય ગતિ પણુ પ્રાપ્ત થાય, તે મનુષ્યગતિ કહેવાય છે.

यया कर्म प्रकृत्या मनुष्यगतिबद्धायु. जीवोऽन्यत्र गच्छन् मनुष्यगतौ आनीयते सा मनुष्यानुपूर्वी।

જે કર્મ પ્રકૃતિથી જીવ મનુષ્યગતિનુ આયુષ્ય બાધી બીજે જતો હોય તેને પાછો મનુષ્યગતિમા જેણે કરીસાનનામા આવે તે મનુષ્યાનુપૂર્વી १ કહેવાય છે.

सुरद्विक सुरगति–सुरानुपूर्वीरूप । ४

५-६ સુરદ્વિક—એટલે દેવતાની ગતિ અને દેવતાની આનુપૂર્વી.

सा मनुष्यगति–मनुष्यानुपूर्वीवत् ज्ञेया ।

તે મનુષ્યગતિ અને મનુષ્ય આનુપૂર્વીની જેમ જાણી લેવી.

पचेंद्रियजाति. यया जीवस्य पचेंद्रियत्व स्यात् । ७

७ જેનાથી જીવને પચેંદ્રિયપણુ થાય તે પચેંદ્રિય જાતિ કહેવાય છે

पच देहा. शरीराणि ।

પચ દેહ એટલે પાચ પ્રકારના શરીર

१ જેમ વાકા ચાલતા બળદને નાથ ઘાલીને સીધો ચલાવવામા આવે તેમ પરભવમા વક્રગતિએ જતા એવા જીવને પોતાના ઉપજવાના સ્થાનકે જે કર્મ ખેચીને લઇ જાય તે આનુપૂર્વી કહેવાય છે

औदारिकं वैक्रियं आहारक तैजसं कार्मण च ।

૧ ઔદારિક, ૨ વૈક્રિય, ૩ આહારક, ૪ તૈજસ અને ૫ કાર્મણ

औदारिकं उदारैः स्फारैः पुद्गलैः निष्पन्नं तत् औदारिकम् । ८

૮ ઉદાર-મોટા પુદ્ગલોથી બનેલુ તે ઔદારિક શરીર કહેવાય છે.

तिर्यग्मनुष्याणा योग्यं शरीरम् । ८

તે ઔદારિક શરીર તિર્યંચ તથા મનુષ્યોને યોગ્ય છે.

* वैक्रियं विविधक्रियाया निष्पन्नं । ९

૯ વિવિધ ક્રિયાથી બનેલુ શરીર વૈક્રિય શરીર કહેવાય છે.

देवनारकाणा शरीर वैक्रियलब्धिकृतं शरीर ज्ञेयम् ।

દેવ નારકીનુ શરીર વૈક્રિય લબ્ધિથી થયેલુ શરીર જાણવું

आहारकशरीरं यत्र चतुर्दशपूर्वधरै सदेहोच्छेदाय तीर्थंकरऋद्धिदर्शनाय वा महाविदेहगमनार्थं एकहस्तप्रमाणात्यतविशिष्टरूपसंपन्न विधीयते शरीरं तत् आहारकशरीरम् । १०

૧૦ જેમા ચૌદ પૂર્વધારી પોતાનો સદેહ છેદવાને અથવા

---

* વૈક્રિય શરીરના બે ભેદ છે ૧ ઔપપાતિક તે દેવતા અને નારકીને જે હોય છે તે ૨ લબ્ધિ પ્રાપ્ત થવાથી, તે તિર્યંચ તથા મનુષ્ય લબ્ધિવંતને જે હોય છે તે

તીર્થંકરની રીદ્ધિ જોવાને અર્થે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જવાને એક હાથ પ્રમાણનું અતિ વિશિષ્ટ રૂપવાળું શરીર કરે તે આહારક શરીર કહેવાય છે.

तैजसशरीरं तत् येन शरीरेण जीवैः आहारो गृहीतः खलु रसादिधातुरूपतया परिणतिं नीयते य-द्वशात्तपोलब्ध्या तेजोलेश्यानिर्गमश्च क्रियते तत्तैजसं । ११

११ જે શરીર વડે જીવે ગ્રહણ કરેલો આહાર રસાદિ ધાતુ રૂપે પરિણામ પામે અને જેથી તપોલબ્ધિ વડે તેજોલેશ્યા નિષ્પન્ન થાય, તે તૈજસ શરીર કહેવાય છે.

कार्मणशरीरं अष्टविधकर्मविकाररूपं सर्वशरीरकारणभूतं । १२

૧૨ આઠ પ્રકારના કર્મના વિકાર રૂપ અને સર્વ પ્રકારના શરીરનું કારણ ભૂત કાર્મણ શરીર કહેવાય છે.

तैजसकार्मणशरीरे संसारिजीवानामनादिकाल संबद्धे भवत ।

તૈજસ અને કાર્મણ શરીર સંસારી જીવોને અનાદિકાલથી સંબદ્ધ થયેલા છે.

मोक्षगमनं विना तयोः कदापि वियोगो न स्यात् ।

મોક્ષે જવા શિવાય તે તૈજસ અને કાર્મણ શરીરનો વિયોગ કદી પણ થતો નથી.

एवं द्वादशपुण्य प्रकृतयोऽभूवन् ।

એવી રીતે બાર પુણ્ય પ્રકૃતિ થઇ.

आदिशरीरत्रयस्य उपागानि ।

પેલા ત્રણ શરીરને ઊપાગ છે.

औदारिकस्य १३ वैक्रियस्य १४ आहारकस्य १५

૧૩ ઔદારિક, ૧૪ વૈક્રિય અને ૧૫ આહારક— એ ત્રણ શરીરને ઊપાગ છે.

तैजसकार्मणयोर्न भवति ।

તૈજસ અને કાર્મણ શરીરને ઊપાગ નથી.

आदिसंहननं वज्ररिषजनाराचसंहननलक्षणं। १६

૧૬ વજ્રરીષભનારાચ નામે પેહેલુ સહનન (સઘયણ)

संस्थानं समचतुरस्त्ररूपं । १७

૧૭ સમચતુરસ્ર સસ્થાન.

वर्णचतुष्क वर्ण १८ गंध १९ रस २० स्पर्श २१ रूपम् ।

વર્ણચતુષ્ક એટલે ૧૮ વર્ણ, ૧૯ ગધ, ૨૦ રસ, અને ૨૧ સ્પર્શ.

अत्र पुण्यप्रकृत्यधिकारे प्रशस्तं ग्राह्य अप्रशस्तं पुन. पापप्रकृत्यधिकारे कथयिष्यते ।

આ પુણ્ય પ્રકૃતિનો અધિકાર છે તેથી વર્ણ ચતુષ્કમાં વર્ણ, ગધ, રસ અને સ્પર્શ-એ પ્રશસ્ત એટલે શુભ જાણવા અને આગલ પાપ પ્રકૃતિના અધિકારમા અપ્રશસ્ત એટલે અશુભ કહેવામા આવશે.

अगुरुलघुनामकर्म येन कर्मणा जीवाना शरीरं न गुरुलघु स्यात् किंतु समताभावे स्यात् । २२

૨૨ જે કર્મથી જીવનું શરીર ગરુ ભાર કે બહુ હલકુ ન થાય પણ સમતા ભાવે (સરખુ) થાય, તે અગુરૂલઘુ નામ કર્મ કહેવાય છે.

पराघातनामकर्म येन परेषा बलवतामपि जीव अनाकलनीय स्यात् । २३

૨૩ જે કર્મથી જીવ બીજા બળવાન્ જીવોથી પણ અજિત થાય તે પરાઘાત નામ કર્મ કહેવાય છે

उच्छ्वासनामकर्मयेन जीवः श्वासोच्छ्वासलब्धि युक्त स्यात् । २४

૨૪ જેનાથી જીવ શ્વાસોશ્વાસની લબ્ધિવાલો થાય, તે ઉશ્વાસ નામ કર્મ કહેવાય છે.

आतपनामकर्म येन जीवस्यस्वयमनुष्णमपि उष्णप्रकाशसयुक्त शरीर स्यात् यथा सूर्यमण्डले पृथ्वीकायजीवाना इद सूर्यमण्डले एव नान्यत्र २५

૨૫ જેનાથી જીવનુ ઉષ્ણતાવગરનુ શરીર ઉષ્ણ પ્રકાશવાળુ થાય, તે આતપ નામ કર્મ કહેવાય છે તેનુ શરીર સૂર્યના મંડળમા રહેલા પૃથ્વીકાય જીવોનુ હોય છે તે સૂર્યમંડલમાજ હોય બીજે હોતુ નથી

उद्योतनामकर्म यत्र जीवाना अनुष्णप्रकाश-युक्त शरीर स्यात् यथाचन्द्रमण्डले ज्योतिश्चक्रादिषु । २६

२६ જેમાં જીવનુ શરીર અનુષ્ણ (શીતલ) પ્રકાશવાલુ થાય તે ઊદ્યોત નામ કર્મ કહેવાય છે. જેમ ચદ્રમડલમા જ્યોતિશ્ચક્ર વિગેરેમા હોય છે તેમ.

शुभखगति शुभविहायोगति नामकर्म विहायसा नभसागति गमन विहायोगतिः । २७

२७ શુભખગતિ એટલે શુભ વિહાયોગતિ નામકર્મ વિહાયસા એટલે આકાશ વડે ગમન તે વિહાયોગતિ કહેવાય છે.

विहायोग्रहणं चतुर्गतिव्यामोहविच्छेदार्थं ।

અહિ ' विहायस् ' શબ્દનુ ગ્રહણ ચારગતિના વ્યામોહનો વિચ્છેદ કરવાને કરેલુ છે.

यया जीवाना शुभा गतिः स्यात् यथा हंसगज वृषभादीनाम् ।

જે વડે જીવને હંસ, હાથી અને વૃષભ વિગેરેના જેવી શુભગતિ (ચાલવુ) થાય છે.

निर्माण नामकर्म येन जीवशरीरे अंगप्रत्यंगानां नियतप्रदेशव्यवस्थापनं क्रियते यथा सूत्रधारेण पुत्तलिकादौ । २८

२८ જેનાથી પુતળી વિગેરેમા સૂત્રધાર (કારીગર) ની જેમ જીવના શરીરમા અંગ અને પ્રત્યંગની નિયમિત પ્રદેશમા વ્યવસ્થા કરવામા આવે તે નિર્માણ નામકર્મ કહેવાય છે.

त्रसदशकं अग्रेतनगाथाया व्याख्यास्यते ।

२९ ત્રસદશક નામકર્મની વ્યાખ્યા પછીની ગાથામા કરવામા આવશે.

सुरनरतिर्यगायुस्त्रितय थै॰ कर्मभिः देवमनुष्य॰ तिर्यग्भवेषु जीव्यते । ४१

૪૧ જે કર્મથી દેવ, મનુષ્ય અને તિર્યંચના ભવમા જીવાય તે દેવતાયુ'ય મનુષ્યાયુષ્ય અને તિર્યંચાયુષ્ય—એમ ત્રણ કર્મ કહેવાય છે

तीर्थंकर नामकर्म येन चतुस्त्रिंशदतिशयादि तीर्थंकरऋद्धियुक्तो जीव॰ त्रिभुवनस्यापि पूज्य॰ स्यात् । ४२

૪૨ જેનાથી ચોત્રીશ અતિશય વિગેરે તીર્થંકરની સમૃદ્ધિએ યુક્ત એવો જીવ ત્રણ ભુવનને પણ પૂજ્ય થાય તે તીર્થંકર નામકર્મ કહેવાય છે.

केवल्यवस्थायां तस्योदय स्यात् ।

તે તીર્થંકર કર્મનો ઉદય કેવલી અવસ્થામા થાય છે.

इति द्विचत्वारिंशत् भेदा पुण्यप्रकृतिना ज्ञेया ।

એ પુણ્ય પ્રકૃતિના બેતાલીશ ભેદ જાણવા.

अथ पूर्वोक्त त्रसदशक व्याख्यानयति ।

હવે પ્રથમ કહેલ ત્રસદશકની વ્યાખ્યા કરે છે

तस वायर पज्जत्तं पत्तेअ थिर सुभ च सुभगंच ।
सुस्सर आइज्ज जस तसादिदसग इम होइ ॥१२॥

ત્રસ, બાદર, પર્યાપ્ત, પ્રત્યેક, સ્થિર, શુભ, શુભગ, સુસ્વર, આદેય, અને યશ નામ કર્મ-આ ત્રસાદિદશક (ત્રસ વિગેરે દશ) કહેવાય છે. ૧૨

अवचूरी.

तसइति गाथाव्याख्या—त्रसनाम कर्म येन "त्रस्यति उष्णाद्यभितप्ता छायादौ गच्छंतीति त्रसा" द्वींद्रियादिनामकर्मोदय । १

૧ ઉષ્ણતા વિગેરેથી તપેના છાયા વિગેરેમાં જાય તે ત્રસ જીવ કહેવાય છે તેના બેઇંદ્રી વિગેરે નામકર્મનોઉદય જેનાથી ઉદય થાય તે ત્રસ નામકર્મ કહેવાય છે.

बादर नामकर्म येन जीवा बादरा स्थूलाश्चक्षुर्ग्राह्या भवति येन मनुष्यैर्जीवशरीरं दृश्यते इति भाव । २

૨ જેનાથી જીવ બાદર એટલે નેત્રથી જોઈ શકાય તેવા સ્થૂલ જીવ થાય તે બાદર નામકર્મ કહેવાય છે ભાવાર્થ એવો છે કે, જે બાદર જીવનું શરીર મનુષ્યોથી જોઈ શકાય છે.

पर्याप्ति नामकर्म येन जीवा निजपर्याप्तियुक्ता भवंति । ३

૩ જેનાથી જીવ પોતપોતાની પર્યાપ્તિ એ યુક્ત થાય તે પર્યાપ્તિ નામકર્મ કહેવાય છે

प्रत्येक नामकर्म येन एकस्मिन् जीवशरीरे एक एव जीव. । ४

सुरनरतिर्यगायुस्त्रितय यै॰ कर्मभिर् देवमनुष्य-तिर्यग्भवेषु जीव्यते । ४१

४१ જે કર્મથી દેવ, મનુષ્ય અને તિર્યંચના ભવમા જીવાય તે દેવતાયુષ્ય મનુષ્યાયુષ્ય અને તિર્યંચાયુષ્ય—એમ ત્રણ કર્મ કહે વાય છે

तीर्थकर नामकर्म येन चतुस्त्रिशदतिशयादि तीर्थकरऋद्धिसयुक्तो जीव त्रिभुवनस्यापि पूज्यः स्यात् । ४२

૪૨ જેનાથી ચોત્રીશ અતિશય વિગેરે તીર્થંકરની સમૃદ્ધિએ યુક્ત એવો જીવ ત્રણ ભુવનને પણ પૂજ્ય થાય તે તીર્થંકર નામકર્મ કહેવાય છે

केवल्यवस्थायां तस्योदय स्यात् ।

તે તીર્થંકર કર્મનો ઉદય કેવલી અવસ્થામા થાય છે

इति द्विचत्वारिंशत् भेदा पुण्यप्रकृतिना ज्ञेया ।

એ પુણ્ય પ્રકૃતિના બેતાલીશ ભેદ જાણવા.

अथ पूर्वोक्तं त्रसदशक व्याख्यानयति ।

હવે પ્રથમ કહેલ ત્રસદશકની વ્યાખ્યા કરે છે

तस बायर पज्जत्तं पत्तेअ थिरं सुभं च सुभगं च।
सुस्सर आइज्ज जस तसादिदसग इम होइ ॥१२॥

ત્રસ, બાદર, પર્યાપ્તિ, પ્રત્યેક, સ્થિર, શુભ, શુભાગ, સુસ્વર, આદેય, અને યશ નામ કર્મ-આ ત્રસાદિદશક (ત્રસ વિગેરે દશ) કહેવાય છે ૧૨

अवचूरी

तसइति गाथाव्याख्या—त्रसनाम कर्म येन "त्रस्यति उष्णाद्यभितप्ता छायादौ गच्छतीति त्रसा" द्वींद्रियादिनामकर्मोदय । १

૧ ઊષ્ણતા વિગેરેથી તપેલા છાયા વિગેરેમા જાય તે ત્રસ જીવ કેહેવાય છે તેના બેઇદ્રી વિગેરે નામકર્મનો જેનાથી ઊદય થાય તે ત્રસ નામકર્મ કહેવાય છે

बादर नामकर्म येन जीवा बादरा स्थुलाश्चक्षुर्ग्राह्या भवति येन मनुष्यैर्जीवशरीर दृश्यते इति भाव । २

૨ જેનાથી જીવ બાદર એટલે નેત્રથી જોઈ શકાય તેવા સ્થૂલ જીવ થાય તે બાદર નામકર્મ કહેવાય છે ભાવાર્થ એવો છે કે, જે બાદર જીવનુ શરીર મનુષ્યોથી જોઈ શકાય છે.

पर्याप्ति नामकर्म येन जीवा निजपर्याप्तियुक्ता भवति । ३

૩ જેનાથી જીવ પોતપોતાની પર્યાપ્તિ એ યુક્ત થાય તે પર્યાપ્તિ નામકર્મ કહેવાય છે

प्रत्येक नामकर्म येन एकस्मिन् जीवशरीरे एक एव जीव. । ४

४ જેનાથી જીવના એક શરીરમા એકજ જીવ હોય તે પ્રત્યેક નામકર્મ કહેવાય છે.

येन बहवो जीवा एकशरीरे न्नवति तत्साधारणं नामकर्म पापप्रकृतिमध्ये कथयिप्यते ।

જેનાથી એક શરીરમા ઘણા જીવો થાય તે સાધારણ નામ કર્મ પાપ પ્રકૃતિમા આગળ કહેવામા આવશે.

स्थिरनामकर्म येन जीवानां दंतास्थ्यादि स्थिर स्यात् । ५

૫ જેનાથી જીવને દાત, અસ્થિ વિગેરે સ્થિર—દૃઢ થાય તે સ્થિર નામકર્મ કહેવાય છે.

शुन्ननामकर्म येन जीवानां नान्नेरूर्ध्वशरीरं शुन्न स्यात् । ६

૬ જેનાથી જીવને નાભિની ઉપરનુ શરીર સારૂં પ્રાપ્ત થાય તે શુભ નામ કર્મ કહેવાય છે.

सुन्नग नामकर्म येन जीव सर्वजनवल्लन्न स्यात् । ७

૭ જે વડે જીવ સર્વજનને પ્રિય થાય તે સુભગ નામકર્મ કહેવાય છે.

सुस्वरनामकर्म येन जीवाना माधुर्यादिगुण. सुस्वर स्यात् । ८

૮ જે વડે જીવનો સ્વર મધુરતા વિગેરે ગુણ વાળો થાય, તે સુસ્વર નામકર્મ કહેવાય છે.

आदेयनामकर्म येन जीवः सर्वजनमान्यवचनः स्यात् । ए

૯ જેનાથી જીવ જે વચન બોલે તે સર્વ જનને માન્ય થાય તે આદેય નામ કર્મ કહેવાય છે.

यश.कीर्तिनामकर्म येन जीवो यश.कीर्ति युक्तो नवति । १०

૧૦ જેનાથી જીવ યશ—કીર્ત્તિવાલો થાય તે યશ કીર્ત્તિ નામ કર્મકહેવાય છે.

एवं द्विचत्वारिंशन्नेदन्निन्नं तृतीयं पुण्यतत्वं प्ररूपितम् ।

એવી રીતે બે તાલીશ ભેદવાળું ત્રીજું પુણ્યતત્વ નિરૂપણ કર્યું.

इति पुण्यतत्वम्

अथ चतुर्थ पापतत्वं कथ्यते ।

હવે ચોથું પાપતત્વ કહે છે

नाणंतरायदसगं, नव वीए नीअ साय मिच्छत्तं ।

थावरदस नरयतिग, कसायपणवीस तिरिय-
दुगं ॥ १३ ॥
इग बि ति चउ जाईओ, कुखगइ उवघाय
हुंति पावस्स ।
अपसत्थ वण्णचउ, अपढम संघयण संठाणा
॥ १४ ॥

જ્ઞાનાવરણીયકર્મ અંતરાયકર્મ વિગેરે દશ— (૧ મતિજ્ઞાનાવરણીય, ૨ શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય, ૩ અવધિજ્ઞાનાવરણીય, ૪ મનપર્યવજ્ઞાનાવરણીય, ૫ કેવળજ્ઞાનાવરનીય, ૬ દાનાંતરાય ૭ લાભાંતરાય, ૮ ભોગાંતરાય, ૯ ઉપભોગાંતરાય ૧૦ વીર્યાંતરાય,) બીજા નવ પ્રકાર દર્શનાવરણીયના— ૧૯ (ચાર ભેદ દર્શનના અને પાંચ નિદ્રાના) ૨૦ નીચગોત્ર, ૨૧ અશાતાવેદનીય, ૨૨ મિથ્યાત્વ મોહનીય ૩૨ સ્થાવરદશ (સ્થાવર પ્રમુખ દશ ભેદ) ૩૫ નરકત્રિક (ત્રણ ભેદ નારકીના) ૬૦ પચીશ કષાયના ૬૨ તિર્યંચ દ્વિક (તિર્યંચના બે ભે૦) ૬૬ એકેંદ્રિય, બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય અને ચઉરિંદ્રિય જાતિનામકર્મ, ૬૭ અશુભવિહાયોગતિ નામકર્મ, ૬૮ ઉપઘાત નામ કર્મ, ૭૨ અપ્રશસ્ત (અશુભ) વર્ણચતુષ્ક (અશુભ વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ) ૭૭ અપ્રથમ સંઘયણ (પેહેલા સંઘયણ વિનાના પાંચ સંઘયણ) ૮૨ પેહેલા સંસ્થાન શિવાયના પાંચ સંસ્થાન એ બ્યાશી ભેદ પાપતત્વના છે ૧૩—૧૪—

अवचूरी.

नाणंतरायदसगं इति इगबितिशति—ज्ञाना-

वरणीयपंचकं अंतरायपंचकं च एव दसकं ज्ञातव्यं।

પાચ પ્રકારનુ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ અને પાચ પ્રકારનુ અતરાયકર્મ—એ એ મળી દશ જાણવા.

ज्ञानावरणपंचक मुच्यते।

પાચ જ્ઞાનાવરણીય કહે છે—

मतिज्ञानावरणं १ श्रुतज्ञानावरणं २ अवधिज्ञानावरण ३ मन.पर्यायज्ञानावरणं ४ केवलज्ञानावरण ५।

૧ મતિજ્ઞાનાવરણીય, ૨ શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય, ૩ અવધિ જ્ઞાનાવરણીય, ૪ મન પર્યાયજ્ઞાનાવરણીય અને ૫ કેવલજ્ઞાનાવરણીય.

तत्र मतिज्ञानावरणं पंचभि इंद्रियै. षष्ठेन मनसा जीवस्य यद् ज्ञानस्यात् तन्मतिज्ञानम्। तस्य आवरणं मतिज्ञानावरणं। १

૧ તેમા પાચ ઇદ્રિય અને છઠા મનથી જીવને જે જ્ઞાન થાય તે મતિજ્ઞાન કહેવાય છે. તેનુ આવરણ (આચ્છાદન) મતિજ્ઞાનાવરણ કહેવાય છે.

श्रुत द्विधा द्रव्यश्रुत भावश्रुतं च

શ્રુત બે પ્રકારનુ છે. દ્રવ્યશ્રુત અને ભાવશ્રુત.

द्रव्यश्रुतं द्वादशांगीलक्षण। भावश्रुतं द्वादशांगीसमुत्पन्नोपयोगरूप तस्य श्रुतज्ञानस्य आवरणं श्रुतज्ञानावरणं। २

२ द्वादशागी जेनु लक्षण छे ते द्रव्यश्रुत अने जे द्वा०शां गीनी उत्पन्न थयेल उपयोगरूप छे ते भावश्रुत कहेवाय छे तेना श्रुतज्ञाननु जे आवरण, ते श्रुतज्ञानावरण कहेवाय छे

अवधिज्ञान द्विप्रकार गुणहेतुकं नवहेतुकं च ।

अवधिज्ञान बे प्रकारनु छे गुणहेतुक भवहेतुक.

देवनारकाणा नवहेतुक श्राद्दसाधूना गुणहेतुकं स्यात् ।

देवता अने नारकीने भवहेतुक अवधिज्ञान थाय छे अने श्रावक तथा साधुने गुणहेतुक अवधिज्ञान थाय छे.

तस्य आवरण अवधिज्ञानावरण ।३

३ ते अवधिज्ञाननु जेमा आवरण ते अवधिज्ञानावरण कर्म कहेवाय छे

मन. पर्यवज्ञानावरण मनः पर्यायज्ञानं सार्द्धद्वितिय द्वीपसमुद्रस्थितसंज्ञिपचेंद्रियमनोविपय द्विन्नेद ऋजुमति विपुलमति रूप साधूनामेव नवति ।

अढी द्वीप समुद्रमा रहेला संज्ञी पचेंद्रिय जीवोना मनना विषयने जणावनार जे ज्ञान ते मन पर्याय ज्ञान कहेवाय. ते ऋजुमति अने विपुलमति एम बे प्रकारनु छे ते ज्ञान साधुओनेज थाय छे.

तस्य आवरण मन पर्यवज्ञानावरण । ४

४ ते मन पर्यवज्ञाननु जेमा आवरण थाय ते मन पर्यवज्ञानावरण कर्म कहेवाय छे.

केवलज्ञानावरणं घनघातिचतुष्टयक्षयसमुत्पन्नं सकललोकालोकविषयं केवलज्ञानं तस्य आवरणं केवलज्ञानावरणं । ५

५ જે ઘન—ઘાટા ઘાતિ ચતુષ્ટય (ચાર પ્રકારના ઘાતિ કર્મ) નો ક્ષય થવાથી ઉત્પન્ન થાય અને સકલ લોકાલોકનો વિષય એમાં જાણી શકાય તે કેવલજ્ઞાન કહેવાય છે. તેનું જે આવરણ તે કેવલજ્ઞાનાવરણ કર્મ કહેવાય છે.

तथा अंतरायपंचकं व्याख्यायते ।

હવે પાંચ પ્રકારના અંતરાય કર્મની વ્યાખ્યા કરે છે.

तच्च दानांतराय—लाभांतराय—भोगांतराय—उपभोगांतराय—वीर्यांतराय रूप ।

તે ૧ દાનાંતરાય, ૨ લાભાંતરાય, ૩ ભોગાંતરાય, ૪ ઉપભોગાંતરાય અને ૫ વીર્યાંતરાય—એમ પાંચ પ્રકારનું છે.

येन कर्मणा वित्ते पात्रे च प्राप्ते सति दानफलं जानन्नपि न ददाति तद्दानांतरायं । १

૧ જે કર્મથી દ્રવ્ય અને પાત્ર પ્રાપ્ત થતાં અને દાનનું ફલ જાણતાં છતાં આપી શકાય નહીં તે દાનાંતરાય કર્મ કહેવાય છે.

येन सामग्रीसमायोगेऽपि लाभो न स्यात् तल्लाभांतरायं । २

૨ જે કર્મથી સામગ્રીનો યોગ થયા છતાં લાભ ન થાય તે લાભાંતરાય કર્મ જાણવું.

येन भोग्यवस्तुप्राप्तावपि भोक्तुं न लभते तद्भोगांतरायं । ३

८ જેનાથી ભોગ્ય (ભોગવવાયોગ્ય) વસ્તુની પ્રાપ્તિ થયા છતા પણ ભોગવવા બને નહી, તે ભોગાંતરાય કર્મ કહેવાય છે.

येन उपभोग्यवस्तुषु विद्यमानेष्वपि भोक्तु न शक्नोति तत् उपभोगांतरायम् । ४

૯ જેનાથી ઉપભોગ્ય વસ્તુ વિદ્યમાન છતાપણ તે ભોગવી શકાય નહી તે ઉપભોગાંતરાય કર્મ કહેવાય છે

येन नीरोगोऽपि वयस्थो हीनवल· स्यात् त· द्वीर्यांतराय । ५

૧૦ જેનાથી નીરોગી અને યુવાન છતા પણ જીવ બલહીન થાય તે વીર્યાંતરાય કર્મ કહેવાય છે

पचकद्वयमीलने दशक ज्ञातव्यम् ।

એ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પાચ અને પાચ અતરાય કર્મ—એ બંને મળી દસ ભેદ જાણવા

अथ द्वितीये कर्मणि नवभेदा ।

હવે બીજા કર્મમા નવ ભેદ થાય છે

ते चेत्थ । चत्वारि दर्शनावरणानि पच निद्राश्च ।

તે આ પ્રમાણે-ચાર પ્રકારના દર્શનાવરણ અને પાચ પ્રકારની નિદ્રા

तत्र दर्शनावरणानि चक्षुर्दर्शनावरण अचक्षु-र्दर्शनावरण अवधिदर्शनावरण केवलदर्शनावरण ।

તેમા દર્શનાવરણના ચાર પ્રકાર આ પ્રમાણે-૧ ચક્ષુ દર્શનાવરણ, ૨ અચક્ષુર્દર્શનાવરણ, ૩ અવધિદર્શનાવરણ અને ૪ કેવલદર્શનાવરણ.

येन चक्षुर्दर्शनमाव्रियते तच्चक्षुर्दर्शनावरणम् ११

૧૧ જેનાથી ચક્ષુ-નેત્રનુ દર્શન આવરણ પામે (આચ્છાદિત થાય તે ચક્ષુર્દર્શનાવરણ કહેવાય છે

येन अपरेंद्रियदर्शनमाव्रियते तत् अचक्षुर्दर्शनावरणम् १२

૧૨ જેનાથી બીજી (ચક્ષુ સિવાયની) ઇંદ્રિયોનુ આવરણ થાય તે અચક્ષુર્દર્શનાવરણ કહેવાય છે.

येन अवधिदर्शनमाव्रियते तत् अवधिदर्शनावरणं । १३

૧૩ જેનાથી અવધિદર્શનનુ આવરણ થાય તે અવધિદર્શનાવરણ કહેવાય છે.

येन केवलदर्शनमाव्रियते तत् केवलदर्शनावरणम् १४

૧૪ જેનાથી કેવલદર્શનનુ આવરણ થાય તે કેવલદર્શનાવરણ કહેવાય છે.

घटपटादिसार्थसामान्याकारपरिज्ञानं दर्शनं ज्ञातव्यम् ।

ઘડો, વસ્ત્ર વિગેરેના સમૂહના સામાન્ય આકારનુ જેથી જ્ઞાન થાય તે દર્શન જાણવુ.

पदार्थविशेपाकार परिज्ञानं पुनर्ज्ञानं ज्ञातव्यं ।

પદાર્થના વિશેષ આકાર-સ્વરૂપનુ જેથી પરિજ્ઞાન થાય તે જ્ઞાન જાણવુ.

अयमेवं च ज्ञानदर्शनयोर्भेदः

આ પ્રમાણે જ્ઞાન અને દર્શનના લક્ષણમા ભેદ છે.

अथ निद्रापंचक निद्रा-निद्रानिद्रा-प्रचला-प्रचलाप्रचला स्त्यानर्द्धि लक्षणं ।

હવે પાચ પ્રકારની નિદ્રા કહે છે-૧ નિદ્રા, ૨ નિદ્રાનિદ્રા, ૩ પ્રચલા, ૪ પ્રચલાપ્રચલા, અને સ્ત્યાનર્દ્ધિ-એવા તેના નામ છે

तत्र यस्यासत्या सुखेन जागर्त्ति सा निद्रा। १५

૧૫ તેમા-જેમા માણસ સુખે જાગે તે નિદ્રા કહેવાય છે.

यस्या पुनर्दु खेन जागर्त्ति सा निद्रानिद्रा। १६

૧૬ જેમા માણસ દુખે જાગે તે નિદ્રાનિદ્રા કહેવાય છે.

स्थितस्य उपविष्टस्य वा या समागच्छति सा प्रचला। १७

૧૭ ઉભા અથવા બેઠા જે નિદ્રા આવે તે પ્રચલા કહેવાય છે.

मार्गे गच्छत सत या समागच्छति सा प्रचला प्रचला। १८

૧૮ માર્ગે ચાલતાં જે નિદ્રા આવે તે પ્રચલાપ્રચલા કહેવાય છે.

या दिनचिंतित कार्यं रात्रौ करोति वासुदेवार्द्धवला च स्यात् सा स्त्यानर्द्धि । १९

૧૯ જેમા દિવસે ચિતવેલુ કાર્ય રાત્રે કરે અને જેમા વાસુ

દેવનુ અર્ધુ બળ આવે તે સ્ત્યાનર્દ્ધિ કહેવાય છે.

एवं दर्शनचतुष्कनिद्रापंचकमीलने नव भेदाः पूर्वोक्तसहिता एकोनाविंशतिर्जाता ।

એવીરીતે દર્શનના ચાર ભેદ અને નિદ્રાના પાચ ભેદ મેળવતા નવ ભેદ થાય અને તેમને પૂર્વે કહેલા દશ ભેદ સાથે મેળવતા બધા મળીને ઓગણીશ ભેદ થયા.

नीचैर्गोत्रं यदुदयाज्जीवाना नीचकुले जन्म-स्यात् । २०

૨૦ જેના ઉદયથી જીવનો જન્મ નીચા કુલમા થાય તે નીચ ગોત્ર કર્મ કહેવાય છે

असातावेदनीय येन जीवा दुःखपरंपरा लभते तच्च प्रायस्तिर्यगूनरकेषु स्यात् । २१

૨૧ જેનાથી જીવ દુખની પરંપરા પામ્યા કરે તે આસાતાવેદનીય કહેવાય છે તે પ્રાયે કરીને તિર્યંચ તથા નારકીને હોયછે.

मिथ्यात्वं–" अदेवे देवबुद्धिर्या गुरुधीरगुरौ चया। अधर्मे धर्मबुद्धिश्च मिथ्यात्वंतन्निगद्यते"१

इत्यादि लक्षणम् । २२

૨૨ "અદેવમા દેવબુદ્ધિ કરવી, અગુરૂમાં (કુગુરૂમા) ગુરૂબુદ્ધિ કરવી, અને અધર્મમા ધર્મબુદ્ધિ કરવી–એ મિથ્યાત્વ કહેવાય છે " ઇત્યાદિ મિથ્યાત્વનુ લક્ષણ છે.

स्थावरदशक अग्रेतनगाथाया व्याख्यास्यते । ३२

૩૨ સ્થાવર વિગેરે દશભેદની વ્યાખ્યા આગલની ગાથામા કહેશે.

नरकत्रिक नरकगति –नरकायु–नरकानुपूर्वी-लक्षणं ।

નરકત્રિક એટલે ૧ નરકગતિ, ૨ નરકનુ આયુષ્ય અને નરકની આનુપૂર્વી

यया जीवो नरके याति सा नरकगति । ३३

૩૩ જેનડે જીવ નર્કમા જાય તે નરકગતિ કર્મ કહેવાય છે.

येन जीवो नारके तिष्ठति तन्नरकायु । ३४

૩૪ જેનડે જીવ નારકીમા રહે તે નરયયુ કહેવાય છે,

यया जीवो बलान्नरके नीयते सा नरकानुपूर्वी।३५

૩૫ જેનાથી જીવ બળાત્કારે નરકમા દોરાઇ જાય તે નરકાનુપૂર્વી કહેવાય છે

कषाया॰ पंचविंशति ते चैव षोडश कषाया नव नोकषाया ।

કષાય પચવીશ છે તે આ પ્રમાણે સોળ કષાય અને નવ નોકષાય-(તે બંને મળી પચવીશ થાય છે)

तत्र कषाया क्रोध-मान–माया–लोभरूपा । प्रत्येक चतु॰ प्रकारा । अनंतानुबंधिक–अप्रत्याख्यानक–प्रत्याख्यानक–संज्वलनभेदैर्वोध्या॰ ।

ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ,—એ ચાર કષાય છે અનંતાનુબંધિ, અપ્રત્યાખ્યાન, પ્રત્યાખ્યાન અને સંજ્વલન એવા તે પ્રત્યેકના ચાર ચાર ભેદ થાય છે

तत्र अनन्तानुबन्धिका आजन्मावधिस्थायिन. नरकगतिप्रदायिनः सम्यक्त्वघातिनो ज्ञेया. ।

तेमां अनंतानुबंधी कषाय जन्म पर्यंत रहेनारा, नरकगतिने आपनारा अने सम्यक्त्वनो घात करनारा जाणवा.

अप्रत्याख्याना वर्षावधिस्थायिन. तिर्यग्गतिदायिन. देशविरतिघातिन ।

अप्रत्याख्यान कषाय वर्ष सुधी रहेनारा, तिर्यंचगतिने आपनारा अने देश विरतिने नाश करनारा जाणवा.

प्रत्याख्याना मासचतुष्टयस्थायिन मनुष्यगतिदायिन. साधुधर्मघातिन ।

प्रत्याख्यान कषाय, चार मास सुधी रहेनारा, मनुष्यगति आपनारा अने साधु धर्मनो घात करनारा जाणवा.

संज्वलना पुन. पक्षावधयो देवगतिप्रदाः केवलज्ञानघातिन ।

संजलन कषाय एक पखवाडीआ सुधी रहेनारा, देवगति आपनारा अने केवळज्ञानने नाश करनारा जाणवा.

एवं क्रोधादय. प्रत्येकं चतुर्भेदा; षोडशाऽभुवन् ।

एवी रीते क्रोधादिक चारना प्रत्येकना चार चार भेद थवाथी सोळ भेद थया.

नोकषाया नव हास्यादिषड्वेदत्रयरूपाः ।

हास्य विगेरे छ अने त्रण वेद ए नवनोकषाय छे.

तत्र हास्यषट्क हास्य–रति–अरति–शोक–भय जुगुप्सालक्षण ज्ञातव्यम् ।

તેમા ૧ હાસ્ય, ૨ રતિ, ૩ અરતિ, ૪ શોક, ૫ ભય, અને ૬ જુગુપ્સા,–એ ૭ હાસ્યાદિષટ્ક (હાસ્ય વિગેરે ૭) કહેવાય છે.

तत्र येन सनिमित्तं निर्निमित्त वा हास्य स्यात् तत् हास्यमोहनीयं ।

તેમા જે વડે કાઈ નિમિત્તથી વા નિમિત્ત વગર હાસ્ય થાય તે હાસ્યમોહનીય કહેવાય છે.

येन मनोहरेषु शब्दरूपादिपदार्थेषु राग· स्यात्तत् रतिमोहनीयम् ।

જે વડે શબ્દ, રૂપ વિગેરે મનોહર પદાર્થોમા રાગ થાય તે રતિમોહનીય કહેવાય છે

येन पुन अमनोहरेषु तेषु उद्वेग स्यात् तत् अरतिमोहनीयं ।

જે વડે જો તે શબ્દ૰ રૂપાદિ પદાર્થ મનોહર ન હોય તો ઊદ્વેગ થાય તે અરતિમોહનીય કહેવાય છે.

येन अभीष्टवियोगादिदु ख ध्रियते तत् शोकमोहनीयं ।

જેનાથી ઇષ્ટનો વિયોગ વિગેરે દુ ખ ધારણ થાય તે શોક મોહનીય કહેવાય છે

येन जीवाना नानाविधनिमित्तैर्भयमुत्पद्यते तत् भयमोहनीय ।

જે વડે જીવને વિવિધ જાતના નિમિત્તથી ભય ઉત્પન્ન થાય તે ભયમોહનીય કહેવાય છે.

येन बीभत्सवस्तुदर्शनेन निंदादिकं करोति तत् जुगुप्सामोहनीयं ।

જે વડે બીભત્સ વસ્તુ જોવાથી નિંદા વિગેરે કરે તે જુગુપ્સામોહનીય કહેવાય છે.

अथ वेदत्रयं पुंवेद—स्त्रीवेद—नपुंसकवेदरूप ।

હવે ત્રણ વેદ કહે છે—૧ પુરૂષવેદ, ૨ સ્ત્રીવેદ, ૩ નપુંસકવેદ.

तत्र येन स्त्रियं प्रति अभिलाप· स्यात् स पुंवेद. तृणदाहतुल्यः ।

તેમા—જે વડે સ્ત્રી પ્રત્યે અભિલાપ થાય તે પુરૂષવેદ કહેવાય છે. તે ઘાસના દાહ જેવો છે.

येन पुरुषं प्रत्यभिलाप· स्यात्स स्त्रीवेद· करीषदाहतुल्य· ।

જેનાથી પુરૂષ પ્રત્યે અભિલાપ થાય તે સ્ત્રી વેદ કહેવાય છે. તે છાણાના અગ્નિના દાહ જેવો છે.

येन पुंस्त्रीविषये अभिलापः स्यात् स नपुंसकवेद नगरदाहतुल्य· ।

જે વડે પુરૂષ અને સ્ત્રી બંને તરફ મૈથુન અભિલાપ થાય તે નપુંસકવેદ કહેવાય છે. તે નગરના દાહના અગ્નિ જેવો છે.

एवं षोडशकषायै· नव नोकषायै· कषायपंचविंशतिर्व्याख्याता ।

એવી રીતે સોળ કષાય અને નવ નોકષાય મળી પચવીશ કષાયની વ્યાખ્યા થઈ

एवं पूर्वोक्तपचत्रिशत्कपायपचविशतिमीलने पष्ठिर्भेदा ।

એ પ્રમાણે પૂર્વે કહેલા પાત્રીશ અને આ પચવીશ કષાય-બને મળી સાઠ ભેદ થયા

तिर्यग्द्विक तिर्यग्गतितिर्यगानुपूर्वीरूप ।

તિર્યંચની ગતિ અને તિર્યંચની આનુપૂર્વી-એ બે તિર્યગ્દ્વિક કહેવાય છે

येन तिर्यग्गतौ गम्यते सा तिर्यग्गति । ६१

૬૧ જે વડે તિર્યંચની ગતિમા જવાય તે તિર્યગ્ગતિ કહેવાય છે

येन तिर्यग्गतौ बलान्नीयते सा तिर्यगानुपूर्वी। ६२

૬૨ જે વડે તિર્યંચ ગતિમા બલાત્કારે દારવી શકાય તે તિર્યગાનુપૂર્વી કહેવાય છે

एकेन्द्रियजाति यया जीवाना एकेन्द्रियत्वं भवति सा एकेन्द्रियजाति । ६३

૬૩ જે વડે જીવને એકેન્દ્રિય પણુ પ્રાપ્ત થાય તે એકેન્દ્રિય જાતિ નામકર્મ કહેવાય છે.

एव द्वि-त्रि-चतुरिन्द्रियजातयो ज्ञेया. । ६४-६५-६६

૬૪-૬૫-૬૬ એવી રીતે દ્વીન્દ્રિયજાતિ, ત્રીન્દ્રિયજાતિ અને ચતુરિન્દ્રિયજાતિ નામકર્મ જાણી લેવા.

कुखगति यया जीवाना अशुभगति• यथा खरोष्ट्रादीनाम् । ६७

૬૭ જે વડે જીવની ગધેડા, ઊંટ વિગેરેના જેવી અશુભગતિ થાય તે કુખગતિ (અશુભવિહાયોગતિ) નામ કર્મ કહેવાય છે

उपघातनामकर्म येन स्वशरीरावयव• प्रतिजिव्हा—गलकंठिका—चोरदत्तादिभि• उपहन्यते तत् उपघातनाम कर्म । ६८

૬૮ જેનાવડે પોતાના શરીરના અવયવ, બીજીજીભ, (પડજીભ) ગલટંઠ (કંઠમાળ) ર ચોર દાંત વિગેરેથી હણાય તે ઉપઘાત નામ કર્મ કહેવાય છે.

अप्रशस्तं वर्णचतुष्कं वर्ण—गंध—रस—स्पर्शस्वरूपं । ६९—७०—७१—७२

૬૯ ૭૦-૭૧-૭૨ અશુભ વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ-એ ચાર વર્ણચતુષ્ક

प्रथम सहननं प्रथम संस्थानं वर्जयित्वा शेषाणि पच संहननानि पंच संस्थानानि च पापप्रकृतिमध्ये ज्ञातव्यानि ।

પહેલું સંઘયણ અને પહેલું સંસ્થાન વર્જીને બાકીના પાંચ સંઘયણ અને પાંચ સંસ્થાન પાપ પ્રકૃતિની અંદર જાણવા.

प्रथम संहनन प्रथम सस्थान पुण्यप्रकृतिमध्ये पूर्वमेव कथितं ।

પેહેલુ સઘયણ અને પેહેલુ સસ્થાન પુણ્યપ્રકૃતિની અદર પ્રથમજ કહેલુ છે

तत्र सहननानि वज्रऋषभनाराच १ ऋषभनाराच २ नाराच ३ अर्द्धनाराच ४ कीलिका ५ सेवार्त्तरूपाणि ।

તેમા ૧ વજ્રઋષભનારાચ, ૨ ઋષભનારચ ૩ નારાચ ૪ અર્ધ નારાચ, ૫ કીલિકા અને ૬ સેવાર્ત્ત એ છ સઘયણ કહેવાય છે.

यस्मिन् अस्थिसधौ उभयतो मर्कटबंध. पट्टकीलिका च स्यात् तत् वज्रऋषभनाराच तत्पुण्यप्रकृतिमध्ये ज्ञातव्यम् ।

જેમા અસ્થિના સાધામા બને બાજુ મર્કટબધ અને તેપર પટ્ટારૂપે ખીલી હોય તે વજ્રઋષભનારાચ નામે પેહેલુ સઘયણ કહેવાય છે તે પુણ્યપ્રકૃતિમા જાણવુ

कीलिकारहितं ऋषभनाराचं । ७३

૭૩ જેમા કીલિકા ખીલા ન હોય બાકી બીજુ હોય તે ઋષભનારાચ કહેવાય છે

अस्थिसधौ उभयतो मर्कटबंध. स्यात् तन्नाराचं । ७४

૭૪ જ્યા અસ્થિના સાધામા ફક્ત બને તરફ મર્કટબધ હોય તે નારાચ કહેવાય છે

यत्रैकपार्श्वे मर्कटबधोऽपरपार्श्वे च कीलिका स्यात् तत् अर्द्धनाराच । ७५

७५ જેમાં એક તરફ મર્કટબંધ અને બીજી તરફ ખીલી
ય તે અર્દ્ધનારાચ કહેવાય છે.

यत्रास्थीनि कीलिकामात्रबद्धानि स्युः तत्की-
लिकाख्यं । ७६

७६ જ્યાં અસ્થિ માત્ર ખીલીના બંધથી રહ્યા હોય તે
કીલિકા કહેવાય છે.

यत्र पुन अस्थीनि पृथक् स्थितानि परस्परं
संलग्नानि भवति तत् सेवार्त्तं । ७७

७७ જ્યાં જુદાં જુદાં રહેલાં અસ્થિ પરસ્પર સંલગ્ન થાય તે
સેવાર્ત્ત કહેવાય છે.

नित्यं स्नेहाभ्यंगादिसेवया कृतं व्याप्तं सेवार्त्तं
इति नामार्थं ।

હમેશા તેલ ચોળવા વિગેરે સેવાથી વ્યાપ્ત હોય તે સેવાર્ત્ત
કહેવાય, એવો તેના નામનો અર્થ છે.

एवं पंचसहननानि पापप्रकृतिमध्ये गतानि
व्याख्यातानि ।

એવી રીતે પાંચ સંહનન પાપપ્રકૃતિમાં વ્યાખ્યાન કરવામાં
આવ્યાં.

अथ संस्थानानि तान्याकारविशेषरूपाणि समचतुरस्रपर्यंक–न्यग्रोधपरिमंडल–सादि–कुब्जक–वामन–हुंडाख्यानि ।

હવે ૭ સંસ્થાન કહે છે—સંસ્થાન એ- જાતની આકૃતિ વિશેષ છે ૧ સમચતુરસ્રપર્યંક-૨ ન્યગ્રોધપરિમંડલ, ૩ સાદિ, ૪ કુબ્જક, ૫ વામન અને ૬ હુંડ એના તેમના નામ છે

तत्र समचतुरस्रपर्यंक पर्यंकासनोपविष्टजिन-बिंबानामिव ज्ञातव्य तच्च पुण्यप्रकृति पूर्वोक्त ।

તેમા સમચતુરસ્રપર્યંક નામે સંસ્થાન પર્યંક આસન ઊપર બેઠેલા જિન બિંબના જેવુ જાણવુ તે પૂર્વે પુણ્યપ્રકૃતિમા કહેલુ છે

न्यग्रोधं यथा न्यग्रोधो वट उपरि संपूर्णावयव अधस्तु हीन: तथा नाभेरुपरिलक्षणोपेततया संपूर्ण अधस्तु हीन यत्संस्थान तन्न्यग्रोधपरिमंडल । ७८

७८ જેમ ન્યગ્રોધ એટલે વડનુ ઝાડ ઊપર પૂર્ણ અવયવવાળુ હોય અને નીચે હીન (ઓછુ) હોય, તેમ નાભિની ઊપરનો ભાગ લક્ષણવાળો હોઇ પૂર્ણ હોય અને નીચેનો ભાગ હીન—ઓછો હોય તેવુ જે સંસ્થાન તે ન્યગ્રોધપરિમંડળ કહેવાયછે

सादि संस्थान सह आदिना वर्त्तते तत्सादि । नाभेरधस्तात् यथोक्तलक्षणप्रमाणोपेत पुन उपरिहीनं इति भाव । ७९

७९ આદિએ સહિત તે સાદિ એટલે તેનો એવો ભાવાર્થ છે કે, નાભિની નીચે યથાર્થ લક્ષણ તથા પ્રમાણવાળુ અને ઊપરના ભાગે હીન તે સાદિ સંસ્થાન કહેવાય છે

कुब्जसंस्थान यत्र पादपाणिशिरोग्रीवादिक प्रमाणलक्षणोपेत उरउदरादि च हीनं तत् कुब्जं । ८०

૮૦ જેમા પગ, હાથ, માથુ અને ડોક વિગેરે પ્રમાણ તથા સલક્ષણવાળા હોય અને છાતીનો ભાગ (ઊરસ્થલ) તથા ઊદર હીન હોય તે કુબ્જ સંસ્થાન કહેવાય છે.

तद्विपरीतं वामनसंस्थानं । ८१

૮૧ ઊપર કહેલા કુબ્જ સંસ્થાનથી વિપરીત હોય તે વામન સંસ્થાન કહેવાય છે.

सर्वावयवैरशुभं हुंडसंस्थानं । ८२

૮૨ શરીરના સર્વ અવયવ અશુભ હોય તે હુંડ સંસ્થાન કહેવાય છે.

सांप्रतं प्रायो मनुष्याणां तदेव ।

સાંપ્રત કાલે પ્રાયે કરીને મનુષ્યોમા તે હુંડ સંસ્થાનજ જોવામા આવે છે.

एवं द्व्यशीति पापप्रकृतयो व्याख्याता. ।

એવી રીતે પાપની બ્યાશી પ્રકૃતિઓની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી.

अथ पूर्वमुक्तं स्थावरदशकं व्याख्यानयति ।

હવે પ્રથમ કહેલ સ્થાવરદશકની વ્યાખ્યા કરેછે

थावर सुहुम अपज्जं, साहारणमथिर मसु-
भदुभगाणि ।

दुस्सरणाइज्जजसं, थावर दसगं विवज्ज-
त्थ ॥ १५॥

१ स्थावर, २ सूक्ष्म, ૩ અપર્યાપ્તિ, ૪ સાધારણ, ૫ અસ્થિર, ૬ અશુભ, ७ દુર્ભગ, ૮ દુસ્વર, ૯ અનાદેય, અને ૧૦ અયશએ સ્થાવરદશક કહેવાય છે તે પુણ્યતત્વના ત્રસદશકથી વિપરીત અર્થવાળુ છે ૧૫

अवचूरी.

थावर० इति—गाथा—तिष्टति उष्णादिता-पिता अपि तत्परिहारासमर्था भवति ते स्थावरा. ते सर्वेप्येकेंद्रिया ज्ञातव्याः ।

ઊષ્ણતા વિગેરેથી તપતા-પીડા પામતા હોય તથાપિ તેનાથી દૂર થવાને-નાસવાને સમર્થ ન હોય તે સ્થાવર કહેવાય છે. તે એકેંદ્રિય જીવ જાણવા

स्थावरत्व प्रदायककर्म स्थावरनामकर्म । १

૧ તેવા સ્થાવરપણાને આપનાર જે કર્મ તે સ્થાવર નામ કર્મ કહેવાય છે.

सूक्ष्मनामकर्म येन जीवाश्चर्मचक्षुषामदृश्या भवंति यथा निगोदादयः । २

૨ જેનાથી જીવ ચર્મચક્ષુઓને અદૃશ્ય થાય છે, તે સૂક્ષ્મ નામ કર્મ કહેવાય છે. જેવા કે નિગોદ વિગેરેના જીવ.

अपर्याप्तनामकर्म येन जीवा पर्याप्ति विना म्रियंते । यथा सर्वकाल निगोदा. ३

३ જેનાથી જીવ પર્યાપ્તિ વિના મૃત્યુ પામે તે અપર્યાપ્ત નામ કર્મ કહેવાય છે. જેવા કે, સર્વ કાલના નિગોદના જીવ.

साधारणनामकर्म येन एकस्मिन् शरीरे अनंताना जीवाना अवस्थानं भवति यथा कंदाद्यनंतकायमध्ये । ४

૪ જે વડે એક શરીરમા અનંતા જીવોનુ સ્થાન થાય તે સાધારણનામકર્મ કહેવાય છે. જેવા કે કંદ વિગેરે અનંતકાયમા રહેલા જીવ.

अस्थिरनामकर्म येन जीवाना ओष्टजिह्वादयो ऽवयवा अस्थिरा. स्यु' । ५

૫ જે વડે જીવના હોઠ, જીભ વિગેરે અવયવ અસ્થિર થાય તે અસ્થિરનામકર્મ કહેવાય છે.

अशुभनामकर्म येन नाभेः अध शरीरं अशुभं स्यात् । ६

૬ જેનાથી નાભિની નીચેનુ શરીર અશુભ થાય તે અશુભનામકર્મ કહેવાય છે.

दुर्भगनामकर्म येन जीवा दौर्भाग्यवंतो भवन्ति। ७

૭ જે વડે જીવ દુર્ભાગી થાય તે દુર્ભગનામકર્મ કહેવાય છે

दु स्वरनामकर्म येन जीवाना अमनोज्ञ' स्वर स्यात् । ८

૮ જેનાથી જીવનો સ્વર મનોજ્ઞ-મધુર ન થાય તે દુ સ્વરનામકર્મ કહેવાય છે.

अनादेयनामकर्म येन जीवाना वचन केनापि न मन्यते । ९

૯ જે વડે જીવનુ વચન કોઈ માન્ય કરે નહી તે અનાદેય નામકર્મ કહેવાય છે.

अयश कीर्तिनाम कर्म येन जीवाना लोके अयश कीर्त्ति स्यात् । १०

૧૦ જેનાથી જીવની લોકમા અપયશ-અપકીર્તિ, થાય તે અયશકીર્તિ નામ કર્મ કહેવાય છે.

एव स्थावरदशक व्याख्यातं ।

એ પ્રકારે સ્થાવરદશકની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી.

इति चतुर्थ पापतत्व प्ररूपितम् ।

એ પ્રકારે ચોથુ પાપતત્ત્વ નિરૂપણ કર્યું.

अथ पंचम आश्रवतत्वं व्याख्यानयति ।

હવે પાચમા આશ્રવ તત્વની વ્યાખ્યા કરે છે

इंदिअ कसाय अव्वय, जोगा पंच चउ पंच
तिन्नि कमा ।
किरिआओ पणवीसं, इमा उ ताओ अणु-
क्कमसो ॥ १६ ॥

પાચ ઇન્દ્રિયો, ચાર કષાય, પાચ અવ્રત, ત્રણ યોગ (સત્તર ભેદ) તથા પચવીશ ક્રિયા—એ અનુક્રમે (આશ્રવતત્વના) બેતાલીશ ભેદ કહેલા છે. ૧૬

अवचूरी.

इंदिअ० इति—इन्द्रियाणि कषायाः अव्रतानि योगा. एतेषा क्रमेण पच चत्वार. पंच त्रयः भेदा भवंति ।

ઇંદ્રિયો, કષાય, અવ્રત અને યોગ એમના અનુક્રમે પાંચ, ચાર, પાચ અને ત્રણ એમ ભેદ થાય છે.

तत्र इंद्रियाणि पंच श्रोत्रादीनि प्रसिद्धान्येव सामान्यत. ।

તેમા શ્રોત્ર (કાન) વિગેરે પાચ ઇંદ્રિયો સામાન્ય રીતે પ્રસિદ્ધજ છે.

विशेषत. पुनस्तानि द्विधा द्रव्येंद्रियाणि भावेंद्रियाणि ।

વિશેષ રીતે તે બે પ્રકારની છે. દ્રવ્યેંદ્રિય અને ભાવેંદ્રિય.

तत्र द्रव्येंद्रियाणि पुद्गलद्रव्यरूपाणि, भावेंद्रियाणि लब्ध्युपयोगलक्षणानि ।

જે પુદ્ગલ દ્રવ્ય રૂપ તે દ્રવ્યેંદ્રિય અને લબ્ધિના ઉપયોગ રૂપ લક્ષણવાળી તે ભાવેંદ્રિય કહેવાય છે.

पुनः द्रव्येंद्रियाणि निर्वृत्त्युपकरणभेदात् द्विधा ।

દ્રવ્યેદ્રિયના નિવૃત્તિ અને ઉપકરણ એવા બે ભેદ છે.

निवृत्तिरपि द्विधा अत॰ वहिश्च ।

નિવૃત્તિ પણ અતર્ અને બાહ્ય એવા બે પ્રકારની છે.

तत्र श्रोत्रेंद्रियमध्ये कदंबकुसुमाकारा देहावयवरूपा निवृत्तिरस्ति या शब्दप्रकारग्रहणे वर्तते ।

તેમા શ્રોત્રેદ્રિયની અદર કદબના પુષ્પ જેવી દેહના અવયવ રૂપ અતર નિવૃત્તિ છે. જે શબ્દના પ્રકારને ગ્રહણ કરવામા રહેલી છે

चक्षुरिंद्रयस्य धान्यमसूराकारा, घ्राणेंद्रियस्य अतिमुक्तकपुष्पाकारा, काहलिकासदृशी वा रसनेंद्रियस्य क्षुरप्राकारा, स्पर्शनेंद्रियस्य नानाकारा अभ्यंतरा निवृत्ति ।

ચક્ષુ ઇદ્રિયની અતર્ નિવૃત્તિ મસૂરના દાણા જેવી છે. ઘ્રાણેદ્રિયની અતર્નિવૃત્તિ અતિમુક્તના વેલાના પુષ્પ જેવી અથવા કાહલ[1] જેવી છે રસના ઇદ્રિયની અતર્ નિવૃત્તિ સજાયા–અસ્રાની ધાર જેવી છે અને સ્પર્શ ઇદ્રિયની અતર્નિવૃત્તિ વિવિધ આકારવાળી છે

वाह्या निवृति पुन सर्वेषा इंद्रियाणां या दृश्यमानास्ति सैव ज्ञातव्या ।

સર્વ ઇદ્રિયોને જે બહારથી જોવામાં આવે છે તેજ બાહ્યનિવૃત્તિ જાણવી

---

૧ એક જાતનુ વાજિત્ર

उपकरणं तेषामेव पुनः कदंबाकारादीनां खड्गस्य छेदनशक्तिरिव स्वस्वविषयग्रहणशक्तिः तद्रूपं ज्ञातव्यं ।

તે કદંબના પુષ્પ વિગેરેના જેવા આકારવાળી અંતર્ નિવૃત્તિમા ખડ્ગમાં જેમ કાપવાની શક્તિ છે, તેમ પોતપોતાના વિષય ગ્રહણકરવાની જે શક્તિ તે રૂપ ઉપકરણ કહેવાય છે.

एवं द्रव्येंद्रियस्वरूपं प्रोक्तं ।

એવી રીતે દ્રવ્યેંદ્રિયનુ સ્વરૂપ કહ્યુ.

भावेंद्रियाणि लब्ध्युपयोगरूपाणि ।

લબ્ધિના ઉપયોગ રૂપ ભાવેંદ્રિય કહેવાય છે.

जीवस्य ज्ञानावरणादिकर्मक्षयोपशमभावात् या शब्दादिग्रहणशक्तिः सा लब्धिः ।

જીવને જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મનો ક્ષયોપશમ થવાથી શબ્દાદિ વિષયોને ગ્રહણ કરવાની જે શક્તિ થાય તે લબ્ધિ કહેવાય છે.

येन पुनः शब्दादीनां ग्रहणपरिणामः स उपयोग. ।

જે વડે શબ્દાદિ વિષયોને ગ્રહણ કરવાનો પરિણામ થાય તે ઉપયોગ કહેવાય છે.

एतद् द्वयरूपाणि भावेंद्रियाणि ।

એ લબ્ધિ અને તેના ઉપયોગ રૂપ ભાવેંદ્રિય કહેવાય છે.

इति पंचापि इंद्रियाणि व्याख्यातानि ।

એ પ્રમાણે પાંચ ઇંદ્રિયોની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી.

चत्वार. कषाया. पच अव्रतानि त्रयो योगाः

इति सप्तदशभेदा आश्रवस्य व्याख्याता ।

ચાર કષાય, પાંચ અવ્રત અને ત્રણ યોગ—એ આશ્રવના સત્તર ભેદની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે.

शेषा. पचविंशतिक्रियारूपा. प्रोच्यन्ते ।

બાકીના પચવીશ ક્રિયા રૂપ આશ્રવના ભેદ કહે છે.

क्रिया पचविंशति ता पुन इमा वक्ष्यमाण लक्षणानुक्रमेण ज्ञातव्या ।

તે પચવીશ ક્રિયાઓ કે જેઓના લક્ષણ અનુક્રમે આગળ કહેવામાં આવશે. તે પ્રમાણે જાણી લેવા.

तासामेव लक्षणमाह ।

તે પચવીશ ક્રિયાઓનુ લક્ષણ કહે છે

काइअ अहिगरणीया, पाउसिया पारितावणी किरिया ।

पाणाइवाइरंभिअ, परिग्गहिया मायवत्तीया ॥ १७ ॥

मिच्छादंसणवत्ती, अप्पच्चरकाणा य दिट्ठी पुट्ठी अ।
पाडुच्चि य सामंतो, वणीअ नेसत्थि साहत्थि ॥ १८ ॥
आणवणि विआरणिआ, अणभोगा अणवकंख पच्चइआ।
अन्नापओगसमुदा, णपिज्ज दोसेरिआ वहिआ ॥ १९ ॥

१ કાયિકી, ૨ અધિકરણિકી, ૩ પ્રાદ્વેષિકી, ૪ પારિતાપનિકી ૫ પ્રાણાતિપાતિકી, ૬ આરંભિકી, ૭ પારિગ્રહિકી, ૮ માયાપ્રત્યયિકી, ૯ મિથ્યાદર્શનપ્રત્યયિકી, ૧૦ અપ્રત્યાખ્યાનિકી, ૧૧ દૃષ્ટિકી, ૧૨ સ્પૃષ્ટિકી, ૧૩ પ્રાતિત્યકી, ૧૪ સામંતોપનિપાતિકી, ૧૫ નૈશસ્ત્રિકી, ૧૬ સ્વહસ્તિકી, ૧૭ આનયિનિકી, ૧૮ વિદારણિકા, ૧૯ અનાભોગિકી, ૨૦ અનવકાંક્ષાપ્રત્યયિકી, ૨૧ પ્રાયોગિકી ૨૨ સમુદાનકી, ૨૩ પ્રેમિકી, ૨૪ દ્વેષિકી અને ૨૫ ઈર્યાપથિકી—એ પચીશ ક્રિયાઓ કહેવાય છે. ૧૭-૧૮ ૧૯.

अवचूरी.

काइअ, इति मिच्छादंसण इति आणवणि इति—कायेन अयतमानेन निर्वृत्ता सा कायिकी कथ्यते । १

१ કાયા—શરીરને યતના વગર પ્રવર્ત્તાવતાં જે લાગે તે કાયિકી ક્રિયા કહેવાય છે

अधिकरणिकी पशुवधादिप्रवर्त्तनेन खड्गादि निर्वर्त्तनेन चाधिकरणेन निर्वृत्ता अधिकरणिकी । २

૨ પશુનો વધ વિગેરે પ્રવર્તન અને ખડ્ગ વિગેરેથી તેમનુ નિર્વર્તન કરવા રૂપ અધિકરણ વડે જે લાગે તે અધિકરણિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

जीवाजीवयोरुपरि प्रद्वेषेण प्राद्वेषिकी । ३

૩ જીવ તથા અજીવ ઊપર દ્વેષ કરવાથી લાગે તે પ્રાદ્વેષિકી ક્રિયા કહેવાય છે

क्रोधादे स्वपरयो:परितापेन पारितापनिकी।४

૪ ક્રોધ વિગેરેથી પોતાને અને બીજાને પરિતાપ ઊપજાવવાથી જે લાગે તે પારિતાપનિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

प्राणातिपातेन प्राणातिपातिकी । ५

૫ જીવના પ્રાણોને હાનિ કરવાથી જે લાગે તે પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

कृष्याद्यारंभेनेन आरम्भिकी । ६

૬ ખેતી વિગેરેના આરંભથી જે લાગે તે આરંભિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

धान्यादिपरिग्रहेण परिग्रहिकी । ७

૭ ધાન્ય વિગેરેના પરિગ્રહ—સગ્રહ, તે ઊપર મમતાથી જે લાગે તે પારિગ્રહિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

मायया परवंचनेन संजाता मायाप्रत्ययिकी। ८

૮ કપટથી બીજાને છેતરનાથી જે લાગે તે માયાપ્રત્યયિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

जिनवचनविपरीतपरिणामेन मिथ्यादर्शनेन संजाता मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी । ९

૯ જિન ભગવતના વચનથી વિપરિત પરિણામવાલા મિથ્યાદર્શન વડે જે લાગે તે મિથ્યાદર્શનપ્રત્યયિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

अप्रत्याख्यानेन अविरत्या जाता अप्रत्याख्यानिकी । १०

૧૦ અપ્રત્યાખ્યાન—અવિરતિ વડે જે લાગે તે અપ્રત્યાખ્યાનિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

कौतुकान्निरीक्षणेन दृष्टिकी । ११

૧૧ કૌતુકથી દૃષ્ટિ કરવા વડે જે લાગે તે દૃષ્ટિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

रागाद् द्वेषाद्वा जीवाजीवयो स्वरूप पृच्छनेन अथवा रागादेश्चवृपन्नवालकादिविशिष्टवस्तूनां हस्त स्पर्शनेन निर्वृत्ता पृष्ठिकी तथा स्पृष्टिकी वा। १२

૧૨ રાગ કે દ્વેષથી જીવ અજીવનુ સ્વરૂપ પુછનાથી અથવા રાગ વિગેરેથી બેલ—બાળક વિગેરે મૃદુ વસ્તુ પર હસ્તસ્પર્શ કરનાથી જે લાગે તે પૃષ્ઠિકી અથવા સ્પૃષ્ઠિકી નામે ક્રિયા કહેવાય છે.

जीवाजीवादौ प्रतीत्य–आश्रित्य कर्मबंधनेन सजाता प्रातित्यकी । १३

૧૩ જીવ—અજીવ વિગેરે આશ્રી કર્મબંધ થવાથી જે લાગે તે પ્રાતિત્યકી ક્રિયા કહેવાય છે.

स्वकीयगजाश्ववृषभादिविशिष्टपदार्थं विलोकयितु लोकं सर्वत समागच्छत प्रशसा कुर्वंतं दृष्ट्वा हर्षकरणेन अथवा अनाच्छादितस्नेहादि भाजने त्रसाणा जीवाना निपातनेन, सजाता सामतोपनिपातिकी । १४

૧૪ પોતાના હાથી, ઘોડા, બેલ વિગેરે ઉત્તમ પદાર્થ જોવાને સર્વ તરફથી લોકો આવતા અને પ્રશસા કરતા જોઈ હર્ષ કરવાથી જે લાગે અથવા તેલ વિગેરેના પાત્ર ઉઘાડા રાખતા તેમા ત્રસજીવના પડવાથી જે લાગે તે સામતોપનિપાતિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

राजाद्यादेशान्नितरा यंत्रशस्त्राद्याकर्षणेन सजाता नैशस्त्रिकी । १५

૧૫ રાજા વિગેરેની આજ્ઞાથી યત્ર શસ્ત્ર વિગેરેના અતિ આકર્ષણથી જે લાગે તે નૈશસ્ત્રિકી ક્રિયા કહેવાય છે

जीवेन श्वानादिना अजीवेन शस्त्रादिना शशकादिकं स्वहस्तेन मारयत. स्वाहस्तिकी । १६

૧૬ જીવ-શ્વાન વિગેરેથી અને અજીવ-શસ્ત્રાદિકથી પોતાને હાથે સસલા પ્રમુખને મારતા જે લાગે તે સ્વહસ્તિકી ક્રિયા.

जीवाजीवयोराज्ञापनेन स्वेच्छया व्यापाररूपेण आनयनेन वा आज्ञापनिकी आनयनिकी वा । १७

१७ જીવ અજીવને સ્વેચ્છા વ્યાપાર વડે પ્રરૂપણા કરવાથી અથવા લાવવાથી જે લાગે તે આજ્ઞાપનિકી અથવા આનયનિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

जीवाजीवयोर्विदारणेन स्फोटनेन वैदारणिकी १८

૧૮ જીવ તથા અજીવને વિદારવા—ફોડવાથી જે ક્રિયા લાગે તે વૈદારણિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

शून्यचित्ततया वस्तूनामादान—ग्रहणेन अनाभोगिकी । १९

૧૯ શૂન્ય ચિત્ત રાખી વસ્તુનું ગ્રહણ કરવાથી જે લાગે તે અનાભોગિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

इह परलोकविरुद्धाचरणेन अनवकाङ्क्षप्रत्ययिकी । २०

૨૦ આ લોક અને પરલોકની વિરૂદ્ધ આચરણ કરવાથી જે લાગે તે અનવકાંક્ષપ્રત્યયિકી નામે ક્રિયા કહેવાય છે.

अन्या अपरा एकविंशतितमा ।

બીજી એકવીશમી ક્રિયા કહે છે.

मनोवचनकाययोगदुःप्रणिधानेन निर्वृत्ता प्रायोगिकी । २१

૨૧ મન, વચન અને કાયાના યોગનું અયોગ્ય પ્રણિધાન કરવાથી જે લાગે તે પ્રાયોગિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

अष्टाना कर्मणा समुदायेन या ज्नवति सा सामुदायिकी । २२

૨૨ આઠ કર્મના સમુદાયથી જે લાગે તે સામુદાયિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

मायालोज्नाश्रिता प्रेमिकी । २३

૨૩ માયા અને લોભના આશ્રયથી જે લાગે તે પ્રેમિકી ક્રિયા કહેનાય છે

क्रोधामानाश्रिता द्वेनिकी । २४

૪૨ ક્રોધ અને માનના આશ્રયથી જે લાગે તે દ્વેષિકી ક્રિયા કહેનાય છે

केवलिना केवलकाययोगजनितबंधेन सजाता ऐर्यापथिकी । २५

૨૫ કેવલીને માત્ર કાયાના યોગથી ઊત્પન્ન થયેલ બધ વડે જે ક્રિયા લાગે તે ઐયાપથિકી ક્રિયા કહેવાય છે.

एव क्रिया पचविंशति ।

એવી રીતે પચવીશ ક્રિયાઓ છે.

एव पूर्वोक्त सप्तदशज्नेदाना पंचविंशतिक्रियाणां चमीलने द्विचत्वारिंशत् ज्नेदा आश्रवस्य ज्ञातव्या.।

એવી રીતે પ્રથમ કહેલ સત્તર ભેદ અને આ પચવીશ ક્રિયાના ભે૦ મળતા કુલ મળીને આશ્રવતત્વના બેતાલીશ ભેદ જાણુવા.

इत्थ पचम आश्रवतत्वम् ।

એવી રીતે પાચમુ આશ્રવતત્વ સમાપ્ત થયુ.

षष्टं संवरतत्वं विवृणोति ।

છઠુ સવર તત્વ કહે છે

समिइ गुत्ति परीसह, जइधम्मो भावणा चरित्ताणि ।
पण ति दुवीस दस बार, पंच भेएहिं सगवन्ना ॥ २० ॥

પાચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ, બાવીશ પરીષહ, દશ પ્રકારનો યતિધર્મ, બાર ભાવના, પાંચ પ્રકારનુ ચારિત્ર, એવી રીતે સવર તત્વના સત્તાવન ભેદ થાય છે ૨૦

अवचूरी.

समिइ इति–संवरतत्वस्य सप्तपंचाशत् भेदाः ।

સવર તત્વના સત્તાવન ભેદ છે.

ते च एवं ज्ञातव्या ।

તે આ પ્રમાણે જાણવા—

यथा समितयः पंच गुप्तयस्तिस्रः परीषहा द्वाविंशतिः यतिधर्मो दशभेद. भावना द्वादशधा चारित्राणि पंच एवं क्रमेण समित्यादीना पदानां उत्तरार्धप्रोक्तभेदसंख्यायोजने सर्वाग्रे सप्तपंचाशद् भेदा ज्ञातव्या. ।

તે આ પ્રમાણે-પાચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ, બાવીશ પરીષહ, દશ પ્રકારનો યતિ ધર્મ, બાર પ્રકારની ભાવના, પાચ પ્રકારનુ ચારિત્ર-એ સમિતિ વિગેરે છ ઊત્તરાર્દ્ધગાથામા કહેલ સખ્યા સાથે જોડતા સર્વ મળીને સત્તાવન ભેદ જાણવા

तत्र समितय पच ईर्यासमिति १ भाषास-मिति. २ एषणासमिति ३ आदाननिक्षेपणासमिति. ४ पारिष्ठापनिका समिति ५।

તેમા ૧ ઈર્યાસમિતિ, ૨ ભાષાસમિતિ, ૩ એષણાસમિતિ ૪ આદાનનિક્ષેપણાસમિતિ અને ૫ પારિષ્ઠાપનિકાસમિતિ—એ પાચ સમિતિ.

तत्र सम्यक् प्रशस्तार्हत्प्रवचनानुसारेण इति. गमन चेष्टासमिति ।

તેમા સમ્ એટલે સમ્યક્ પ્રકારે શ્રી અર્હંતના શ્રેષ્ઠ પ્રવચનને અનુસારે इति' એટલે ગમન—ચેષ્ટા તે સમિતિ કહેવાય છે.

ईर्याया गमनस्य समिति. ईर्यासमिति ।

ઈર્યા—ગમન તેની સમિતિ— ચેષ્ટા વિશેષ તે ઈર્યાસમિતિ કહેવાય છે.

- मार्गे गच्छन् धूसर—युग प्रमाणभूमौ दत्तदृष्टि. साधु समस्तजीवाना रक्षा कुर्वन् याति सा-ईर्यासमिति इतिभाव ।१

૧ માર્ગે ચાલતા ધુસર—પ્રમાણ ભૂમિ ઊપર દૃષ્ટિ રાખી સર્વ જીવની રક્ષા કરતા સાધુ વિચરે તે ઈર્યાસમિતિ કહેવાય છે. એવો ભાવાર્થ છે.

भाषासमिति: भाषाया निरवद्यवचनस्य समितिः । २

२ ભાષા એટલે નિર્દોષ વચન, તેની સમિતિ, તે ભાષાસમિતિ કહેવાય છે.

एषणासमितिः या द्विचत्वारिंशद्दोषविवर्जितः आहारः साधुभिः गृह्यते सा एषणासमिति । ३

૩ જે બેતાલીશ દોષ વગરનો આહાર સાધુ ગ્રહણ કરે તે એષણાસમિતિ કહેવાય છે.

आदाननिक्षेपसमितिः आदानं वस्तूना ग्रहणं निक्षेपो वस्तूना स्थापनं तयोः आदाननिक्षेपयोः समितिः यद् वस्तूना ग्रहणं मोचनं च प्रथमं चक्षुषा निरीक्ष्य ततो रजोहरणादिना प्रमार्ज्य विधीयते सा आदाननिक्षेपसमितिः इति भावः । ४

૪ આદાન એટલે વસ્તુનું ગ્રહણ અને નિક્ષેપ એટલે વસ્તુનું સ્થાપન તે આદાન અને નિક્ષેપની સમિતિ તે આદાનનિક્ષેપસમિતિ કહેવાય છે. ભાવાર્થ એવો છે કે, વસ્તુ લેવી કે મુકવી તેમાં પ્રથમ ચક્ષુથી જો, તે પછી રજોહરણ વિગેરેથી પુંજવી તે આદાન નિક્ષેપ સમિતિ જાણવી.

पारिष्ठापनिकासमितिः परिष्ठाप्यते परित्यज्यते सदोषादि वस्तु सा पारिष्ठापनिका समिति ।५

૫ જેમા સદોષાદિ વસ્તુનો પરિત્યાગ થાય તે પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ કહેવાય છે.

यत्र कफमूत्रमलादि निर्जीवस्थाने यतनया परिष्टाप्यते सा पारिष्टापनिकासमिति ।

જેમા કફ, મૂત્ર, મલ વિગેરે નિર્જીવ સ્થલે જતનાથી મુકનામા આવે તે પારિષ્ટાપનિકા સમિતિ કહેવાય છે.

एव पच समितय व्याख्याता

એવી રીતે પાચ સમિતિની વ્યાખ્યા કરવામા આવી.

अथ गुप्तय तिस्र मनोगुप्ति १ वचनगुप्तिः २ कायगुप्ति. । ३

ગુપ્તિ ત્રણ પ્રકારની છે—૧ મનોગુપ્તિ, ૨ વચનગુપ્તિ, ૩ કાયગુપ્તિ.

तत्र मनोगुप्ति. त्रिधा आर्त्तरौद्रध्यानानुबधिकल्पनाजालपरिहार १ धर्मध्यानानुबधिनी माध्यस्थ्यपरिणतिः २ केवलज्ञानयोगनिरोधावस्थाया सकलमनोद्रव्यनिरोधश्च ३ इति मनोगुप्ति ।

તેમા મનોગુપ્તિ ત્રણ પ્રકારની છે ૧ આર્ત તથા રૌદ્ર ધ્યાન સબધી કલ્પનાઓની જાળની નિવૃત્તિરૂપ તે[१] પેહેલી. ૨ ધર્મધ્યાન સબધી મધ્યસ્થ—સમતા પણાની પરિણતિ તે[२] બીજી ૩ કેવલજ્ઞાન પછી સકળ યોગને નિરોધ કરવાની અવસ્થામા મનના સર્વ દ્રવ્યનો નિરોધ કરવો. તે[३] ત્રીજી—એવી રીતે ત્રણ પ્રકારની મનોગુપ્તિ છે

वचनगुप्ति द्विधा भ्रूसज्ञादिपरिहारात् मौना-

---

१ અસત્કલ્પનાવિયોગી ૨ સમતાભાવિની ૩ આત્મારામતા

निग्रह. । १ वाचनापृच्छनादिषु मुखवस्त्रिकाच्छादित वक्त्रस्य ज्ञापमाणस्यापि वागूनियंत्रणं । २

વચનગુપ્તિ બે પ્રકારની છે. ૧ ભ્રગુટીની સજ્ઞા વિગેરે છોડી દઈ મૌન વાર્ણુ કરવાનો અભિગ્રહ કરવો તે[1] પેહેલી ૨ વાચના પૃચ્છના વિગેરે કરતામા મુખે મુહપત્તિ રાખીને બોલતા જે વાણીની નિયત્રણા કરવામા આવે તે[2] બીજી.

वचनगुप्ति. सर्वथा वचननिरोध. निरवद्यसम्यकूवचनभाषणात्म्या कृत्वा द्विभेदा भाषासमिति पुन सम्यकूवचनप्रवृत्तिरूपतया एकभेदा एव इति वचनगुप्ति भाषा समित्योर्भेद ।

વચનગુપ્તિ, ૧ સર્વથા વચનનો નિરોધ કરવા રૂપ તથા ૨ નિર્દોષ અને સમ્યક્ વચન ભાષણ કરવા રૂપ બે ભેદવાળી વચન ગુપ્તિ છે અને સમ્યક્ વચનની પ્રવૃત્તિ કરવા રૂપ એકજ ભેદવાળી ભાષા સમિતિ છે— એવી રીતે વચનગુપ્તિ અને ભાષાસમિતિ વચ્ચે ભેદ છે.

कायगुप्ति द्विधा उपसर्गादिसद्भावे कायोत्सर्गादचलनं, केवलिना योगनिरोधावस्थायां सर्वथा शरीरचेष्टापरिहार. वा १ तथा सिद्धांतोक्तविधिना मुनीना कायव्यापारस्य २ ।

કાયગુપ્તિ બે પ્રકારની છે[3] ઉપસર્ગાદિ થતા કાયોત્સર્ગમાંથી ચલિત થવુ નહી તે અથવા કેવલીને યોગ નિરોધની અવસ્થામા

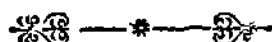
---

१ મૌનાવલંબિની ૨ વાઽનિયમિની ૩ ચેષ્ટાનિવૃત્તિરૂપ

સર્વથા શરીરની ચેષ્ટાનો ત્યાગ તે ૧ પેહેલી તથા ૨ સિદ્ધાતમાં કહેલ વિધિ પ્રમાણે મુનિની કાયાના વ્યાપારની પ્રવૃત્તિ તે [1] બીજી.

एव तिस्रो गुप्तय॰ व्याख्याता॰ । २०

એવી રીતે ત્રણ ગુપ્તિની વ્યાખ્યા કરનામા આવી. ૨૦

अथ परीषहाः द्वाविंशतिः

હવે બાવીશ પરિષહ કહે છે

खुहा पिवासा सी उण्ह, दंसा चेला रइत्थिओ।
चरिआ निसिहिया सिज्जा, अक्कोस वह जायणा ॥ २१ ॥
अलाभ रोग तण फासा, मल सक्कार परीसहा ।
पन्ना अन्नाण सम्मत्तं, इअ बावीस परीसहा ॥ २२ ॥

૧ ક્ષુધા, ૨ પિપાસા, ૩ શીત, ૪ ઊષ્ણ, ૫ દંશ, ૬ ચૈલ, ૭ અરતિ, ૮ સ્ત્રી, ૯ ચર્યા, ૧૦ નૈષેધિકી, ૧૧ શય્યા, ૧૨ આક્રોશ, ૧૩ વધ, ૧૪ યાચના, ૧૫ અલાભ, ૧૬ રોગ, ૧૭ તૃણસ્પર્શ, ૧૮ મલ, ૧૯ સત્કાર, ૨૦ પ્રજ્ઞા, ૨૧ અજ્ઞાન અને ૨૨ સમ્યકત્વ એ બાવીશ પરીષહ જાણવા. ૨૧-૨૨

---

૧ યથાસૂત્રચેષ્ટાનિયમિની

अवचूरी.

खुहा इति अलाभ इति क्षुधापरीषहः निरवद्याहारालाभे क्षुधा सहनीया न पुन. सावद्याहार ग्रहणं कार्य इत्येवंस्वरूप. । १

१ નિર્દોષ આહારનો લાભ ન થાય ત્યા સુધી ક્ષુધા સહન કરવી. પણ સાવદ્ય આહાર લેવો નહીં. એવી રીતે વર્તવુ તે ક્ષુધાપરીષહ કહેવાય છે.

पिपासापरीषहः तृषा सहनीया न पुनः गाढ तृषापीडितैरपि सचित्तजलं पेयं । २

२ તૃષા સહન કરવી. ગાઢ તૃષાથી પીડિત થતા પણ સચિત્ત જલ પીવુ નહી. એ તૃષાપરીષહ કહેવાય છે.

शीतपरीषह. कायोत्सर्गविहारादि कुर्वतां शीतं लगति तत् सहनीयं अग्निसेवादि न चिंतनीयं । ३

૩ કાયોત્સર્ગ તથા વિહાર કરતા જે ટાઢ લાગે તે સહન કરવી પણ અગ્નિથી તાપના વિગેરેનુ ચિંતવન ન કરવુ, તે શીતપરીષહ કહેવાય છે.

उष्णपरीषह ग्रीष्मतापाक्रांतैरपि स्नानवायुव्यंजन वातायनश्रयणादि न विधेयं आतापनादि कष्टं सहनीयं । ४

૪ ઉનાળાના તાપથી પીડિત થતા પણ સ્નાન, વાયુ, પંખો, ગોખ ઉપર બેસવુ વિગેરે ન કરવુ, આતાપનાદિ કષ્ટ સહન કરવુ તે ઉષ્ણપરીષહ કહેવાય છે.

दशमशकपरीषह कायोत्सर्गादिपु दशमशककृता विघाता सहनीया । ५

૫ કાયોત્સર્ગ વિગેરેમા ડાસ, અને મશલાએ દીધેલા ચટકા સહન કરવા, તે દશમશકપરીષહ કહેવાય છે

चेलपरीषह मानप्रमाणोपेतैर्वस्त्रैर्मलिनजीर्ण शीर्णै रपि खेदोमनसि न कार्य । ६

૬ બરાબર થાય તેટલા પ્રમાણવાલા, મેલા, જુના અને સડી ગયેલા વસ્ત્રો મલે તોપણ મનમા ખેદ ન કરવો, તે ચેલપરીષહ કહેવાય છે

अरतिपरीषह अमनोज्ञोपाश्रयाहारादिपु अरति न कार्या । ७

૭ ઊપાશ્રય તથા આહાર સારા નહી મળતાં તે વિષે અરતિ—અપ્રીતિ ન કરવી, તે અરતિપરીષહ કહેવાય છે.

स्त्रीपरीषह स्त्रीणा मनोहररूपविभूपाविलास वाक्यहावभावादिक दृष्ट्वा चित्तक्षोभो न कार्य । ८

૮ સ્ત્રીઓના મનોહર રૂપ, અલકાર, વિલાસ, વચન, અને હાવભાવ વિગેરે જોઈ ચિત્તમા ક્ષોભ ન કરવો તે સ્ત્રીપરીષહ કહેવાય છે

चर्यापरीषह वायुवत् अप्रतिबद्धतया विहार कार्य न पुन एकत्र वास । ९

૯ વાયુની જેમ પ્રતિબધ પામ્યા વગર વિહાર કરવો. એક સ્થળે વાસ કરવો નહી તે ચર્યાપરીષહ કહેવાય છે.'

नैषेधिकीपरीषहः श्मशाने शून्यागारे सर्पबिले सिंहगुहादिषु कायोत्सर्गस्थै नानाविधोपसर्गसद्भावेऽपि अशिष्टा चेष्टा न कार्या । १०

१० શ્મશાન, શૂન્યગ્રહ, સર્પનો રાફડો અને સિંહની ગુફા વિગેરેમા કાર્યોત્સર્ગપણે રહેતા વિવિધ જાતના ઉપસર્ગ થાય તે છતા નઠારી ચેષ્ટા ન કરવી તે નૈષધિકીપરીષહ કહેવાય છે.

शय्यापरीषहः उच्चावचासु शय्यासु शीतोष्णकालादौ मनसि उद्वेगो न विधेयः । ११

११ ઉંચી નીચી શય્યા—સથારો મલતા શીતકાલ અને ઊષ્ણકાલ વિગેરેમા મનમા ઊદ્વેગ ન કરવો તે શય્યાપરીષહ કહેવાય છે.

आक्रोशपरीषह.अज्ञानलोकप्रोक्तवैन्नाप्यवाक्यश्रवणे कोपो न कार्य. दृढप्रहारिवत् । १२

१२ અજ્ઞાનીલોક ઊંચે સ્વરે ખરાબ વચન બોલે તે સાભળી દૃઢપ્રહારીની જેમ કોપન કરવો તે આક્રોશપરીષહ કહેવાય છે.

वधपरीषह कोपि दुरात्मा साधूना वधं करोति तथापि साधुभि. क्रोधो न विधेयः स्कंदकसूरिशिष्यवत् । १३

१३ કોઈ દુરાત્મા સાધુનો વધ કરે તથાપિ સાધુએ સ્કંધક સૂરિના શિષ્યની જેમ ક્રોધ કરવો નહી, તે વધપરીષહ કહેવાય છે.

याञ्चापरीषह भिक्षावृत्तिकाले परगृहेषु याचने दु ख मनसि न धार्य । १४

१४ भिक्षावृत्ति वखते बीजाने घेर मागतां मनमां दुःख न लाववु ते याचनापरीषह कहेवाय छे

अलाभपरीषह अंतरायकर्मोदयात् निर्दोषभिक्षालाभाभावेऽपि चित्ते उद्वेगो न कार्य ढढणकुमारवत् । १५

१५ अंतराय कर्मना उदयथी निर्दोष भिक्षानो लाभ न थाय तोपण ढढणकुमारनी जेम मनमां उद्वेग न करवो ते अलाभ परीषह कहेवाय छे.

- रोगपरीषह. उग्ररोगसद्भावेपि आर्त्तध्यानं न कार्यं सम्यक् सह्य सनत्कुमारवत् । १६

१६ कदि भयंकर रोग थाय तोपण आर्त्तध्यान न करवु, सनत्कुमारनी जेम सहन करवु, ते रोगपरीषह कहेवाय छे

तृणपरीषहः सस्तारकादौ दर्भादितृणव्यापारे देहपीडायामपि दुःख न चिंत्य । १७

१७ संथारा विगेरेमा डाभ, विगेरे घासना व्यापारथी देहने पीडा थाय तथापि दुःख न चितववु, ते तृणपरीषह कहेवाय छे

मलपरीषह. मलस्वेदादि शरीरात् न स्फेटनीयं किंतु यावज्जीव सम्यक् सहनीय । १८

१८ मेल पसीनो विगेरे शरीर उपरथी उतारवा नहीं पण ते जावज्जीव सुधी सारी रीते सहन करवा, ते मलपरीषह कहेवाय छे

सत्कारपुरस्कारपरीषह. बहुलोकनरेश्वरादिकृत

स्तुतिवदनादे. चित्तोन्मादो न कार्यः उत्कर्षो मनसि न कार्य. । १९

૧૯ ઘણાં લોક કે રાજા વિગેરે સ્તુતિ વદના કરે તેથી ચિત્તમાં ઉન્માદ કરવો નહી તેમ મનમા ઊતકર્ષ લાનવો નહી, તે સત્કાર-પુરસ્કાર પરીસહ કહેવાય છે.

प्रज्ञापरीषहः बहुज्ञान संज्ञवेऽपि आत्मीयचित्ते गर्वो न कार्य. । २०

૨૦ બહુજ્ઞાન હોય તોપણ પોતાના મનમાં ગર્વ ન કરવો તે પ્રજ્ઞાપરીષહ કહેવાય છે.

प्रज्ञानपरीषह. ज्ञानावरणीयकर्मोदयात् पठ-तामपि पाठो नागच्छति तथापि दुःखं मनसि न कार्यं किंतु कर्मविपाक एव चिंत्य. । २१

૨૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ઊદયથી કદિ ભણે તોપણ પાઠ આવડે નહી, તથાપિ મનમા દુખ લાનવુ નહી પણ પોતાના કર્મના તેવો વિપાકજ ચિતવવો, તે અજ્ઞાનપરીષહ કહેનાય છે.

सम्यक्तपरीषह. जिनशासनविषये देवगुरुधर्मविषये च संदेहो न विधेय. । २२

૨૨ જિનશાસન વિષે કે દેવ, ગુરૂ તથા ધર્મને વિષે સદેહ કરવો નહીં તે સમ્યક્ત્વ પરીષહ કહેવાય છે.

एवं द्वाविंशतिः परीषहा व्याख्याताः । २१—२२

એવી રીતે બાવીશ પરીષહોની વ્યાખ્યા કરવામા આવી. ૨૧—૨૨

अथ यतिधर्मो दशधा—दशप्रकार ।

હવે દશ પ્રકારનો યતિધર્મ કહે છે

खंति मद्दव अज्जव, मुत्ती तव संजमे अ वोधव्वे ।
सच्चं सोअं आकिं, चणं च बंभ च जइधम्मो ॥ २३ ॥

૧ ક્ષમા, ૨ માર્દવ, ૩ આર્જવ, ૪ મુક્તિ, (સંતોષ) ૫ તપ, ૬ સયમ, ૭ સત્ય, ૮ શૌચ, ૯ અકિંચનત્વ અને ૧૦ બ્રહ્મચર્ય, એ દશ પ્રકારનો યતિધર્મ જાણવો ૨૩

अवचूरी.

खंति शांति—क्षमा—मार्दव—आर्जव—निर्लोभता—तप—सयम—सत्य—शौच—अकिंचनत्व—ब्रह्मस्वरूप. ।

૧ ક્ષમા, ૨ માર્દવ, ૩ આર્જવ, ૪ નિર્લોભતા, ૫ તપ, ૬ સયમ, ૭ સત્ય, ૮ શૌચ, ૯ અકિંચનત્વ, અને ૧૦ બ્રહ્મચર્ય—એ દશ પ્રકારનો યતિધર્મ છે

तत्र क्षमा क्रोधजय स च उपशमेन स्यात् १

૧ તેમા ક્રોધનો જય કરવો તે ક્ષમા નામે યતિધર્મ કહેવાય તે ક્રોધનો જય ઉપશમ (સમતા) થી થાય છે.

मार्दवं मृदोर्भावः मार्दवं अहंकारपरिहारः। २

२ મૃદુ—કોમલનો ભાવ એટલે અહંકારનો ત્યાગ તે માર્દવ નામે યતિધર્મ કહેવાય છે.

आर्जव ऋजोर्भावः मायात्यागः। ३

૩ ઋજુ—સરલનો ભાવ એટલે માયા—કપટનો ત્યાગ તે આર્જવ નામે યતિધર્મ કહેવાય છે.

निर्लोभता लोभपरिहारः। ४

૪ લોભનો ત્યાગ તે નિર્લોભતા યતિધર્મ કહેવાય છે.

तपः बाह्यांतरभेदैर्द्वादशधा। ५

૫ બાહ્ય અને અંતર એવા ભેદથી જે બાર પ્રકારે થાય છે તે તપ યતિધર્મ કહેવાય છે.

संयमः प्राणातिपातविरमणरूपः। ६

૬ પ્રાણાતિપાતથી વિરામ પામવું, તે સંયમયતિધર્મ કહેવાય છે.

सत्यं सद्भ्यो जीवेभ्यो हितं पथ्यं सत्यं। ७

૭ સત્ એટલે જીવને હિતકારી તે સત્ય યતિધર્મ કહેવાય છે.

शौचं सर्वजीवेषु सुखकारि वर्त्तनं शौचं अदत्ता दानपरिहार। ८

૮ સર્વ જીવને સુખ ઊપજે તેવી રીતે વર્ત્તવું અને અદત્તાદાન (ચોરી) નો ત્યાગ તે શૌચ યતિધર્મ કહેવાય છે.

आकिंचनत्वं न विद्यते किंचन यस्य स, आकिंचनः

अकिंचनस्यभाव आकिंचनत्व सर्वपरिग्रह त्याग । ए

૯ જેની પાસે કાઈપણ ન હોય તે અકિંચન, તેનો ભાવ તે અકિંચનત્વ એટલે સર્વ પરિગ્રહનો ત્યાગ તે અકિંચનત્ન યતિધર્મ કહેવાય છે

ब्रह्म औदारिकवैक्रियसंबंधमैथुनपरिहार । १०(२३)

૧૦ ઔદારિક અને વૈક્રિય સબધી મૈથુનનો ત્યાગ તે બ્રહ્મ યતિધર્મ કહેવાય છે ૨૩

अथ भावना द्वादश ।

હવે બાર ભાવના કહે છે

पढममणिच्चमसरणं, ससारो एगया य अ-
ण्णत्तं ॥
असुइत्त आसव सं,वरो अ तह णिज्जरा
नवमी ॥ २४ ॥
भोगसहावो बोही, दुल्लहा धम्मस्स साहगा
अरिहा ॥
एआओ भावणाओ, भावेअव्वा पयत्तेणं॥२५॥

૧ અનિત્ય ભાવના, ૨ અશરણ ભાવના, ૩ સસાર ભાવના, ૪ એકત્વ ભાવના, ૫ અન્યત્વ ભાવના, ૬ અશુચિત્વ ભાવના ૭ આશ્રવ ભાવના, ૮ સંવર ભાવના, ૯ નિર્જરા ભાવના, ૧૦

લોકસ્વભાવ ભાવના, ૧૧ બોધિદુર્લભ ભાવના, અને ૧૨ ધર્મના સાધક અરિહંત પણ પામના દુર્લભ છે એવી ધર્મ ભાવના, એ બાર ભાવના પ્રયત્નથી ભાવવી ૨૪–૨૫.

अवचूरी.

पढम इति लोग सहावोइति-अनित्यन्नावना१ अशरणन्नावना २ नवन्नावना ३ एकत्वन्नावना ४ अन्यत्वन्नावना ५ अशौचन्नावना ६ आश्रवन्नावना ७ संवरन्नावना ८ निर्जरान्नावना ९ धर्मन्नावना १० लोकन्नावना ११ बोधिन्नावना १२

૧ અનિત્ય ભાવના, ૨ અશરણ ભાવના, ૩ ભવ ભાવના ૪ એકત્વ ભાવના, ૫ અન્યત્વ ભાવના, ૬ અશૌચ ભાવના, ૭ આશ્રવ ભાવના, ૭ સંવર ભાવના, ૯ નિર્જરા ભાવના, ૧૦ ધર્મ ભાવના, ૧૧ લોક ભાવના અને બોધિ ભાવના—એ બાર ભાવના છે.

तत्र ससारे सर्वपदार्थाना अनित्यता यत् चित्यते सा अनित्यन्नावना । १

૧ તેમાં સસારના સર્વે પદાર્થ અનિત્ય છે એમ જે ચિંતવવુ તે અનિત્ય ભાવના કહેવાય છે.

अशरणं देहिनां मरणादिन्नये ससारे शरणं किमपि नास्ति इत्यादिचिंतनं अशरणन्नावना । २

૨ મૃત્યુ વિગેરે ભયવાલા આ સસારમા પ્રાણીને કાઇ પણ શરણ નથી' એમ ચિંતવવુ, તે અશરણ ભાવના કહેવાય છે.

जीवाना चतुरशीतिलक्षजीवयोनिपरिभ्रमण चितन भवभावना । ३

૩ જીવ ચોરાશી લાખ જીવાયોનિમા ભ્રમણ કરે છે—એમ ચિંતવવુ, તે ભવ ભાવના કહેવાય છે.

एकाक्येव जीवः उत्पद्यते विपद्यते कर्माण्युपार्जयति भुंक्ते चेत्यादिचितन एकत्वभावना । ४

૪ જીવ એકલોજ ઊત્પન્ન થાય છે, એકલોજ મૃત્યુ પામે છે એકલોજ કર્મ બાંધે છે અને એકલોજ કર્મ ભોગવે છે—ઈત્યાદિ ચિંતવન કરવુ તે એકત્વ ભાવના કહેવાય છે.

जीवाना देहात् पृथक्के सति पुत्रकलत्रादिधनादिपदार्थेभ्य अत्यंतभेद एकत्व अत तत्ववृत्त्या कोपि कस्यापि संबंधी नास्ति—इत्यादि चितन अन्यत्वभावना । ५

૫ જીવને દેહથી જુદાપણાને લીધે પુત્ર, સ્ત્રી, ધન વિગેરે પદાર્થોથી અત્યંત ભેદપણુ છે, તેથી તત્વરીતે જોતા કોઈ પણ કોઇનો સબધી નથી આ પ્રમાણે જે ચિંતન કરવુ, તે અન્યત્વ ભાવના કહેવાય છે.

देहस्य सप्तधातुमयस्य नव स्रोतांसि निरतरं स्रवति मलमूत्रश्लेष्मादि—वस्तूनि बीभत्सानि सद्-चारीणि सति अत. शुचित्व कुत स्यादिति चितन अशौचभावना । ६

६ સાત ધાતુના બનેલા આ દેહના નવ દ્વાર નિરંતર ઝર્યા કરે છે. મલ, મૂત્ર બડખા વિગેરે બીભત્સ વસ્તુઓ તેની સાથે રહ્યા કરે છે, એથી એ દેહમાં શુચિપણું—પવિત્રતા કયાંથી હોય-એ પ્રકારે જે ચિંતવન કરવું તે અશૌચ ભાવના કહેવાય છે.

संसारमध्यस्थितसमस्तजीवानां मिथ्यात्व कषायाविरतिप्रमादार्त्तरौद्रध्यानादिहेतुभिः निरंतरं कर्माणि बध्यमानानि संति इतिचिंतनं आश्रवभावना । ७

૭ સંસારમાં રહેલા સમસ્ત જીવોને મિથ્યાત્વ, કષાય, અવિરતિ, પ્રમાદ, આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન વિગેરે હેતુથી નિરંતર કર્મ બંધાયા કરે છે, ઈત્યાદિ ચિંતવન કરવું, તે આશ્રવભાવના કહેવાય છે.

मिथ्यात्वादीना बंधहेतुभूतानां संवरणोपायाः सम्यक्त्वादयः तेषां चिंतनं संवरभावना । ८

૮ ઊપર કહેલી (આશ્રવભાવનામાં) મિથ્યાત્વ વિગેરે ને રોકવાના ઊપાય સમ્યકત્વ વિગેરે છે, તે સમ્યકત્વ વિગેરેનું ચિંતવન કરવું, તે સંવરભાવના કહેવાય છે.

निर्जराभावना कर्मनिर्जराख्या द्विधा सकामा अकामा च ।

કર્મની નિર્જરા કરવા રૂપ નિર્જરા ભાવના સકામા અને અકામા એમ બે પ્રકારની છે.

तत्र सकामा साधूना ।

તેમાં સાધુઓને સકામા નિર્જરા છે.

अकामा च अज्ञानकष्टजनिताजीवानां ।

અને અજ્ઞાન કષ્ટથી થયેલી જીવોને અકામા નિર્જરા છે

तत्र सकामा द्वादशप्रकारतपोहितकर्मक्षय-रूपा । १

૧ તેમા તપથી કર્મનો ક્ષય થવા રૂપ બાર પ્રકારની સકામા નિર્જરા છે

अकामा पुनः तिर्यगादिजीवाना तृषाबुभुक्षा छेदनभेदनभारोद्धारसावद्यकामकष्टसहनेनय कर्मक्षय-तद्रूपा ज्ञातव्या ।

તિર્યંચ વિગેરે જીવને તૃષા, ભુખ, છેદન, ભેદન, ભારવહન, સાવદ્ય કામ અને કષ્ટને સહન કરવાથી જે કર્મનો ક્ષય થાય તે રૂપ અકામા નિર્જરા જાણવી.

एवंविधाया निर्जराया चिंतनं निर्जराभावना। ए

૯ એવી નિર્જરાનુ ચિંતવન કરવું તે નિર્જરાભાવના કહેવાય છે.

दुस्तरसंसारसागरसमुत्तारणप्रवहणप्रायश्री जिनप्रणीतश्रीधर्मभावचिंतन धर्मभावना । १०

૧૦ દુસ્તર એવા સંસાર સાગરને ઊતારનાર વ્હાણ સમાન શ્રી જિનપ્રણીત એવા ધર્મ ભાવનાનું ચિંતવન કરવુ તે ધર્મ ભાવના કહેવાય છે.

चतुर्दशरज्ज्वात्मकलोकस्य कटिसंस्थापितकर

तिर्यक्प्रसारित पादपुरुषाकारस्य धर्माधर्मास्तिकायादिषट्द्रव्ये. परिपूर्णस्य लोकस्य चिंतनं लोकज्ञावना । ११

११ કટી ઊપર હાથ મુકી પગ તિરછા પોહોલા કરી ઊભા રહેલા પુરૂષની આકૃત્તિ જેવા આકૃત્તિવાળા અને ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય વિગેરે છ દ્રવ્યથી પરિપૂર્ણ આ ચૌદ રાજલોકનુ ચિંતવન કરવુ, તે લોકભાવના કહેવાય છે.

अनंतानंतकालदुर्लज्ञमनुष्यादिसामग्रीयोगेऽपि दुःप्रापं प्रायो बोधिबीजं जीवाना इत्यादि चिंतनं बोधिज्ञावना । १२

१२ અનંતા અનંત કાલે દુર્લભ એવી મનુષ્યપણા વિગેરે સામગ્રીનો યોગ થતા પણ જીવને બોધિબીજ (સમકિત) પામવુ મુસ્કેલ છે, ઈત્યાદિ ચિંતવન કરવુ તે બોધિભાવના કહેવાય છે.

एव द्वादशज्ञावना॰ व्याख्याताः । १५

એવી રીતે બાર ભાવનાની વ્યાખ્યા કરવામા આવી, २५

अथ चारित्राणि पच ।

હવે પાચ પ્રકારનુ ચારિત્ર કહે છે

सामाइअत्थ पढमं, छेओवठावणं भवे वीअं ।
परिहारविसुद्धीअं, सुहमं तह सपरायं च ॥ २६ ॥

तत्तोअ अहक्खायं, खायसव्वमि जीवलोगमि।
ज चरिऊण सुविहिया, वच्चति अयरामरं
ठाणं ॥ २७ ॥

१ પેહેલુ સામાયિક ચારિત્ર, ૨ બીજુ છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર, ૩ ત્રીજુ પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર, ૪ ચોથુ સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર તે પછી પાચમુ ૫ યથાખ્યાત ચારિત્ર, જે યથા એટલે યથાવિધિએ સર્વ જીવલોકમા ખ્યાત એટલે પ્રસિદ્ધ છે તે યથાખ્યાત ચારિત્ર, જેને આચરીને સાધુ અજરામર સ્થાનને પામે છે. २६—२७

अवचूरी

सामाइ इति तत्तोअ इति—चारित्राणि पंच सामायिक १ छेदोपस्थापनीय २ परिहारविशुद्धिक ३ सूक्ष्मसपराय ४ यथाख्यात ५ नामानि।

१ સામાયિક, ૨ છેદોપસ્થાપનીય, ૩ પરિહારવિશુદ્ધિક, ૪ સૂક્ષ્મસંપરાય, અને ૫ યથાખ્યાત,—એ પાચ ચારિત્ર છે.

तत्र सामायिक सर्वसावद्यव्यापारपरित्याग निरवद्यव्यापारासेवनरूप ज्ञातव्य । १

१ સર્વ સાવદ્યવ્યાપારનો ત્યાગ અને નિરવદ્ય—નિર્દોષ વ્યાપારનુ સેવન, તે સામાયિકચારિત્ર કહેવાય છે

छेदोपस्थापनीय गणाधिपेन प्रदत्त प्राणातिपात विरमणादिपचमहाव्रतरूप । २

૨ સાધુસમુદાયના અધિપતિએ આપેલા પ્રાણાતિપાત વિરમણ વિગેરે પચ મહાવ્રત, તે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર કહેવાય છે.

परिहारविशुद्धिकं नव साधवो गच्छात् पृथग् भूत्वा अष्टादशमासान् यावत् यत्सिद्धान्तप्रोक्तरीत्या तप कुर्वंति तत्परिहारविशुद्धिकं ज्ञेयं । ३

૩ નવ સાધુઓ ગચ્છથી બહાર નિકળી અઢાર માસ સુધી સિદ્ધાતમા કહ્યા પ્રમાણે તપ કરે, તે પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્ર કહેવાય છે.

सूक्ष्मसंपरायं सूक्ष्मसपरायाख्यदशमगुणस्थानकप्राप्तानां साधूना यच्चारित्र तत् सूक्ष्मसपराय । ४

૪ સૂક્ષ્મસંપરાય નામે દશમા ગુણઠાણે પ્રાપ્ત થયેલા સાધુઓનુ જે ચારિત્ર તે સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર કહેવાય છે

यथाख्यातं सर्वेषु कषायेषु सर्वक्षयं प्राप्तेषु साधूना यच्चारित्रं तत् यथाख्यात । ५

૫ સર્વ કષાયનો સર્વથા ક્ષય થતા સાધુઓનુ જે ચારિત્ર તે યથાખ્યાત ચારિત્ર કહેવાય છે.

एतेषां चारित्राणां मध्ये साम्प्रतं प्रथमचारित्रद्वयं विद्यमानमस्ति शेषाणि त्रीणि चारित्राणि व्युच्छिन्नानि ।

એ પાચ ચારિત્રમા હાલ પેહેલા બે ચારિત્ર વિદ્યમાન છે, બાકીના ત્રણ ચારિત્ર વિચ્છેદ પામ્યા છે.

एव चारित्रपचकं व्याख्यात ।

એવી રીતે પાચ ચારિત્રની વ્યાખ્યા કરવામા આવી.

एव समितीना पच भेदा गुप्तीना त्रय. परीषहाना द्वाविशति यतिधर्मस्य दश भावनाना द्वादश चारित्राणा पच भेदा. इति सप्तपचाशद्भेदा सवरतत्वस्य सजाता ।

એવી રીતે સમિતિના પાચ ભેદ, ગુપ્તિના ત્રણ ભેદ, પરીષહના બાવીશ, યતિધર્મના દશ, ભાવનાના બાર, અને ચારિત્રના પાચ-એમ સર્વ મળી સત્તાવન ભેદ સવરતત્વના થયા.

इति षष्ट सवरतत्व सक्षेपतो व्याख्यातम् ।२६–२७

એવી રીતે છઠા સવરતત્વની વ્યાખ્યા સક્ષેપથી કરેલી છે. ૨૬-૨૭

अथ सप्तमं निर्जरातत्व व्यख्यानयति ।

હવે સાતમા નિર્જરા તત્વની વ્યાખ્યા કરે છે

अणसण मूणोअरिया, वित्ती सखेवण रसच्चाओ ।

कायकिलेसो सली, णया य बज्झो तवो होइ ॥ २८ ॥

पायच्छित्त विणओ वेयावच्चं तहेव सज्झाओ।
झ्झाणं उरसग्गो विअ, अभ्भितरओ तवो
होई ॥ २९ ॥

वारसावहं तवो णि, ज्जरा य वंधो चउ वि-
गप्पो अ।
पयई ठिइ अणुभागो, पएस भेएहि नायव्वो
॥ ३० ॥

બાર પ્રકારનુ તપ છે, તેમા ૭ પ્રકારનુ બાહ્ય તપ છે, ૧ અનશન, ૨ ઊનોદરી, ૩ વૃત્તિસક્ષેપ, ૪ રસત્યાગ, ૫ કાયકલેશ અને ૬ સલેખના—એ ૭ પ્રકારનુ બાહ્ય તપ છે, ૧ પ્રાયશ્ચિત્ત, ૨ વિનય, ૩ વૈયાવૃત્ય, ૪ સ્વાધ્યાય, ૫ ધ્યાન અને ૬ ઊત્સર્ગ—એ ૭ પ્રકારનુ અભ્યતર તપ છે, એ બાર પ્રકારનુ તપ એજ બાર ભેદ વડે નિર્જરાતત્ત્વ કહેવાય છે, તે પછી ૧ પ્રકૃત્તિ, ૨ સ્થિતિ, ૩ અનુભાગ અને ૪ પ્રદેશ—એ ચાર ભેદ વડે ચાર પ્રકારનુ બધતત્ત્વ જાણવુ. ૨૮-૨૯-૩૦

अवचूरी.

अणसण इति पायच्छित्तं इति-वारसविहं इति। तत्र वारसविहं इति—गाथामध्यात् पदमेकं। (व्याख्यानयति)

वारसविह એ ગાથામાથી એક પદની વ્યાખ્યા કરે છે.

द्वादशप्रकारं तपो निर्जरा प्रोच्यते ।
બાર પ્રકારનુ તપ એ નિર્જરા કહેવાય છે.

तत् तपो ब्राह्माभ्यंतरभेदाभ्यां द्विधा स्यात् ।
તે તપ બાહ્ય અને અભ્યતર એવા બે ભેદથી બે પ્રકારનુ છે

तत्र ब्राह्यं तप. षड्विधं अनशन १ ऊनोदरता २ वृत्तिसंक्षेप ३ रसत्याग ४ कायक्लेश ५ संलीनता ६ लक्षण ।

૧ અનશન, ૨ ઊનોદરી, ૩ વૃત્તિસક્ષેપ, ૪ રસત્યાગ, ૫ કાયકલેશ અને ૬ સલીનતા-એ ૭ પ્રકારનુ બાહ્યતપ છે.

तत्र अनशन आहारपरित्यागरूपं द्विधा इत्वर यावत्कथिक च । १

૧ તેમા આહારનો ત્યાગ કરવો તે અનશનવ્રત કહેવાય છે તે ઇત્વર અને યાવત્કથિક એવા બે ભેદવાળુ છે

इत्वरचतुर्थषष्टाष्टमादि यावत्कथिकं यावज्जीव मनशनग्रहणरुप ।

ચોથ, છઠ અને અઠ્ઠમ વિગેરે ઇત્વર અનશન કહેવાય છે અને જાવજીવ સુધી અનશન કરવુ તે યાવત્કથિક અનશન કહેવાય છે

ऊनोदरता एकद्वित्र्यादिकवलहान्या ज्ञेया । २
૨ એક, બે, ત્રણ વિગેરે ગ્રાસ ઓછા કરવા તે ઊનોદરી તપ કહેવાય છે.

वृत्तिसंक्षेप. द्रव्यक्षेत्रकालभावविषयाभिग्रहण रूप. । ३

૩ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ વિષય સંબંધી અભિગ્રહ કરવો તે વૃત્તિસંક્ષેપ તપ કહેવાય છે.

यथा श्री महावीरस्य चतुर्विधाभिग्रहश्चंदन-बालया पूरीतः ।

જેમ શ્રી મહાવીર ભગવતનો ચતુર્વિધ અભિગ્રહ ચદન બાલાએ પૂર્યો હતો.

रसत्यागो विकृति परित्याग । ४

૪ વિકૃતિ (વિગયનો) ત્યાગ કરવો તે રસત્યાગ તપ કહેવાય છે.

कायः क्लेशो लोचादिकष्टसहन । ५

૫ લોચ વિગેરે કષ્ટને સહન કરવા તે કાયકલેશ તપ કહેવાય છે.

सलीनता चतुर्विधा इंद्रियकषाययोगनिवारण रूयादि विवर्जितोपाश्रयनिवसनभेदैर्ज्ञातव्या । ६

૬ ઇંદ્રિય, કષાય અને યોગનુ નિવારણ તથા સ્ત્રી પશુ પંઢ વિગેરેથી વર્જિત એના ઉપાશ્રયમા રહેવુ એ ભેદથી સલીનતા તપ ચાર પ્રકારનુ છે. એટલે ૧ ઇંદ્રિય સલીનતા, ૨ કષાયસલીનતા, ૩ યોગસલીનતા અને ૪ વિવિક્તચર્યાસલીનતા એના તેના ચાર ભેદ છે.

एवं बाह्य तप. षड्विध लोकप्रसिद्धं व्याख्यातम् ।

એવી રીતે લોકપ્રસિદ્ધ ૭ પ્રકારના બાહ્ય તપની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી.

अथ आभ्यंतरं तप॰ षड्विध ।

હવે ૭ પ્રકારનુ અભ્યંતર તપ કહે છે.

प्रायश्चित्त १ विनय २ वैयावृत्य ३ स्वाध्याय ४ ध्यान ५ उत्सर्ग ६ नामक ।

૧ પ્રાયશ્ચિત્ત, ૨ વિનય, ૩ વૈયાવૃત્ય, ૪ સ્વાધ્યાય, ૫ ધ્યાન, અને ઉત્સર્ગ એના તેના નામ છે.

तत्र प्रायश्चित्त निजानि पातकानि यथालग्नानि गुरूणा पुरस्तात् यत् आलोच्यते गुरुप्रदत्त च तप समाचर्यते तत् प्रायश्चित्तम् । १

૧ લાગેલા પોતાના પાપ ગુરૂની આગળ આલોચે એટલે ગુરૂએ કહેલુ તપ આચરે તે પ્રાયશ્ચિત્ત કહેવાય છે.

विनय सप्तप्रकार ज्ञान १ दर्शन २ चारित्र ३ मनो ४ वचन ५ काय ६ विवेककल्प प्रचारिक ७ भेदैर्ज्ञातव्य । २

૨ ૧ જ્ઞાન, ૨ દર્શન, ૩ ચારિત્ર, ૪ મન, ૫ વચન, ૬ કાયા અને ૭ વિવેકકલ્પપ્રચારિક એના સાત ભેદવાલો વિનય જાણવો.

वैयावृत्य आचार्योपाध्यायतपस्विग्लानादीना अन्नपानादिसपादन विश्रामणादिरूप । ३

३ આચાર્ય, ઊપાધ્યાય, તપસ્વી અને ગ્લાન-દુખી એવા પુરૂષોને અન્નપાન લાવી આપના તથા વિશ્રામ આપવો એ વૈયા વૃત્ય કહેવાય છે.

स्वाध्याय वाचना–पृच्छना–परावर्त्तना–नुप्रेक्षा धर्मकथालक्षण. पंचन्नेदः । ४

૪ વાચના, ૨ પૃચ્છના, ૩ પરાવર્ત્તના, ૪ અનુપ્રેક્ષા અને ૫ ધર્મકથા—એ પાચ પ્રકારનો સ્વાધ્યાય કહેવાય છે.

ध्यानं आर्त्तरोद्रधर्मशुक्लरूप । ५

૫ ૧ આર્ત્ત, ૨ રૌદ્ર, ૩ ધર્મ અને શુકલ—એ ચાર પ્રકારનુ ધ્યાન કહેવાય છે.

तत्र आर्त्तरौद्रयो. परिहार· धर्मशुक्लयोः स्वीकार. एतौ परिहारस्वीकारौ ध्यान कथ्यते ।

તેમા આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનનો ત્યાગ કરવો તથા ધર્મ ધ્યાન અને શુક્લધ્યાનનો સ્વીકાર કરવો એ ત્યાગ અને સ્વીકાર ધ્યાન કહેવાય છે.

उत्सर्गो द्रव्यन्नावन्नेदाद् द्विधा । ६

દ્રવ્ય અને ભાવ એવા બે ભેદથી ઉત્સર્ગ બે પ્રકારનો છે.

तत्र आद्य. चतुर्धा गण १ देहो २ पधि ३ न्नक्त ४ त्याग न्नेदात् ।

તેમા પેહેલો દ્રવ્ય ઉત્સર્ગ ૧ ગણ, ૨ દેહ, ૩ ઉપાધિ અને ૪ ભક્ત તેનો ત્યાગ કરવારૂપ ચાર ભેદ વાલો છે.

न्नावत पुन. क्रोधादिपरित्यागो ज्ञातव्यः ।

क्रोधादिकनो त्याग करवो ए भावथी उत्सर्ग छे.

एव पट् प्रकार आभ्यतर तप प्ररूपित ।

एवीरीते ६ प्रकारनु आभ्यंतर तप निरूपण करयु

आभ्यतर कस्मात्प्रोच्यते ।

ए तप आभ्यतर शामाटे कहेवाय छे?

यतो मोक्षप्राप्तौ अतरगकारणमिद तत्त आभ्यंतर कथ्यते।

मोक्षनी प्राप्तिमा ए अतरग कारणरूप छे तेथी ते आभ्यतर तप कहेवाय छे.

इति सप्तम निर्जरातत्व व्याख्यातं ।

एवी रीते सातमा निर्जरातत्वनी व्याख्या करेली छे.

अथ अष्टम बधतत्व प्ररुपयति ।

हवे आठमु बध तत्व निरूपण करे छे

बधो इति बध कर्मभि सह जीवाना संश्लेष यथा क्षीरनीरयो अग्न्य पिण्डयोर्वा ।

बध एटले कर्मनी साथे जीवनो सश्लेष-सपर्क ते दुध अने जलनी जेम अथवा अग्नि अने लोढाना पिंडनी जेम जाणवो

स चतुर्धा प्रकृति १ स्थिति २ अनुभाग ३ प्रदेश ४ भेदैर्ज्ञातव्य ।

તે બંધ ૧ પ્રકૃતિ, ૨ સ્થિતિ, ૩ અનુભાગ અને ૪ પ્રદેશ એવા ભેદથી ચાર પ્રકારનો જાણવો.

एतानेव चतुरो जेदान् प्रक्षेपगाथया व्याख्यानयति।

એ ચાર ભેદની પ્રક્ષિપ્ત ગાથાથી વ્યાખ્યા કરે છે

पयइ सहावो वुत्तो, ठिइ कालावहारणं ।
अणुभागो रसो णेओ, पएसो दलसंचओ।३१।

કર્મનો સ્વભાવ એ પ્રકૃતિ બંધ કહેવાય છે. કર્મના કાલનુ અવધારણ–નિશ્ચય તે સ્થિતિ બંધ કહેવાય છે. કર્મનો રસ તે અનુભાગ બંધ જાણવો અને કર્મના દલ (દલીયા) નો સંચય તે પ્રદેશ બંધ કહેવાય છે. ૩૧

अवचूरी.

पयइ इति–प्रकृति. स्वजाव. परिणाम इ-तिजावः ।

સ્વભાવ અર્થાત્ પરિણામ તે પ્રકૃતિબંધ કહેવાય છે.

स्थितिबंध. कालपरिमाणं ।

કાલનુ પરિમાણ તે સ્થિતિબંધ કહેવાય છે.

अनुजागो रस. कथ्यते ।

રસ એ અનુભાગ બંધ જાણવો.

प्रदेश. पुद्गलपरिमाणरूप. ।

પુદ્ગલનુ પરિમાણ એ પ્રદેશ બંધ કહેવાય છે.

एते चत्वारोऽपि भेदा मोदकदृष्टांतेन ज्ञातव्या ।

એ ચારે ભેદ મોદક (લાડુ) ના દૃષ્ટાંતથી જાણવા

यथा कश्चिन्मोदक तत्तद्द्रव्यसयोगनिष्पन्नो वात पित्तं श्लेष्माणं वा येन स्वरूपेण हति स स्वभावः कथ्यते । १

૧ જેમ (વાત, પિત્ત અને કફ હરનારા) તે તે દ્રવ્યના સંયોગથી બનાવેલો લાડુ જે સ્વરૂપથી વાતને, પિત્તને શ્લેષ્મને હણે, તે સ્વરૂપનુ નામ સ્વભાવબંધ કહેવાય છે.

यथा पुन स एव मोदक पक्षं मासं द्विमास त्रिमास चतुर्मासादि यावत् यत्तेनैव रूपेण तिष्ठति सा स्थिति कथ्यते । २

૨ જેમ તેનો તે લાડુ એક પખવાડીયુ, એક માસ, બે માસ, ત્રણ માસ, અને ચાર માસ વિગેરે જ્યા સુધી તેના તેજ સ્વરૂપથી રહે તે સ્થિતિબંધ કહેવાય છે

यथा पुन. स एव मोदक कश्चिन्मधुरो भवति कश्चित्पुन कटुर्भवति कश्चित्तीव्रो भवति यत् स रसः कथ्यते । ३

૩ જેમ તેનો તે લાડુ જે કોઇ મીઠો થાય છે કોઈ કડવો થાય છે અને કોઈ તીખો થાય છે તે રસબંધ કહેવાય છે

यथा पुन सएव मोदक कश्चित् अल्पदलपरि-

माणनिष्पन्नः कश्चित्पुनः वहुदलनिष्पन्नः कश्चिद् व-हुतरदलनिष्पन्नः एव मोदकेषु पुद्गलपरिमाणं स्यात् स प्रदेश । ४

४ જેમ તે લાડુ કોઇ અલ્પ દલીયાના પ્રમાણથી બન્યો હોય છે, કોઇ ઘણા દલીયાના પ્રમાણથી બન્યો હોય છે – અને કોઇ અતિઘણા દલિયાના પ્રમાણથી બન્યો હોય છે એવી રીતે લાડુની અંદર જે દલિયાનુ પ્રમાણ તે પ્રદેશબંધ કહેવાય છે.

एव कर्मणा वंधोऽपि चतु. प्रकारो ज्ञातव्य ।

એવી રીતે કર્મનો બંધ પણ ચાર પ્રકારનો જાણવો.

तथाहि ।

તે આ પ્રમાણે—

कानिचित् ज्ञानावरणीयादीनि कर्माणि ज्ञानं दर्शनं चारित्रं वा घ्नंति येन स्वज्ञावेन स प्रकृतिवंधः प्रोच्यते ।

तान्येव पुन कर्माणि कानिचित् जघन्यत अंत-र्मुहूर्तस्थितिकानि ज्ञवति उत्कृष्टतश्च कानिचित् विंशति कोटाकोटिसागरोपमप्रमाणस्थितिकानि ज्ञवंति ।

કેટલાએક જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે કર્મ જ્ઞાન, દર્શન વા ચારિત્ર ને જે સ્વભાવથી હણે છે, તે પ્રકૃતિબંધ કહેવાય છે.

તેના તેજ કર્મ કોઈ જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્તની સ્થિતિવાળા હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટા કોઈ વીશ કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ વાળા હોય છે

कानिचित् त्रिंशत्कोटाकोटीसागरप्रमाणस्थितिकानि भवति कानि पुन· सप्ततिकोटाकोटीसागरप्रमाणस्थितिकानि भवति।

કેટલાએક કર્મ ત્રીશ કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિવાળા હોય છે અને કેટલાએક સીત્તેર કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ વાળા હોય છે.

एव यावतं काल बद्धानि कर्माणि तिष्ठति स स्थितिबंध कथ्यते।

એવી રીતે જેટલો કાલ બાંધેલા કર્મ રહે તે સ્થિતિબંધ કહેવાય છે

तेषामेव पुन. कर्मणा केषाचिन्मधुररस स्यात् केषाचित् कटुकरस. स्यात् केषा पुनस्तीव्ररस स्यात् स रसबंध कथ्यते।

તેના તેજ કર્મમા કોઇનો મધુરરસ, કોઇનો કડુરસ અને કોઇનો તીખો રસ થાય તે રસબંધ કહેવાય છે

तेषामेव पुन· कर्मणा तत्तत्पुद्गलपरिमाण भवति स प्रदेशबंध कथ्यते।

તેના તેજ કર્મને તે તે પુદ્ગલનુ પ્રમાણ થાય તે પ્રદેશ બંધ કહેવાય છે.

एवमष्ठमं बधतत्वं व्याख्यातम् ।

એવી રીતે આઠમા બધતત્વની વ્યાખ્યા કરવામા આવી.

अथ नवमं मोक्षतत्वं व्याख्यानयति ।

હવે નવમાં મોક્ષતત્વની વ્યાખ્યા કરે છે

संतपयपरूवणया, दव्वपमाण च खित्तफुसणा य ।
कालो अ अतर भाग, भावे अप्पा वहु चेव ॥ ३२ ॥

૧ સત્પદપ્રરૂપણાદ્વાર, ૨ દ્રવ્યપ્રમાણદ્વાર, ૩ ક્ષેત્રદ્વાર, ૪ સ્પર્શનાદ્વાર, ૫ કાલદ્વાર, ૬ અતરદ્વાર, ૭ ભાગદ્વાર, ૮ ભાવદ્વાર, અને ૯ અલ્પબહુત્વદ્વાર—એ મોક્ષ તત્વના નવદ્વાર છે. ૩૨

अवचूरी.

संतपय इति मोक्षतत्वस्य नवभेदा भवंति ।

મોક્ષ તત્વના નવ ભેદ (દ્વાર) છે.

ते च एव ज्ञातव्याः ।

તે આ પ્રમાણે જાણવા.

सत्पद प्ररूपणा १ द्रव्यप्रमाणं २ क्षेत्रप्रमाणं ३

स्पर्शना ४ काल ५ अंतरं ६ न्नाग. ७ न्नाव ८ अल्पबहुत्व ए ।

૧ સત્પદપ્રરૂપણાદ્વાર, ૨ દ્રવ્યપ્રમાણદ્વાર, ૩ ક્ષેત્રપ્રમાણદ્વાર, ૪ સ્પર્શનાદ્વાર, ૫ કાલદ્વાર, ૬ અંતરદ્વાર, ૭ ભાગદ્વાર, ૮ ભાવદ્વાર અને ૯ અલ્પબહુત્વદ્વાર,—એ નવ દ્વાર (ભેદ) જાણવા.

अथ एतेषां नवाना मोक्षतत्वन्नेदाना स्वरुपं प्ररूपयति।

હવે એ મોક્ષ તત્વના નવ ભેદનું સ્વરૂપ કહે છે

संतं सुद्धपयत्ता, विज्जतं खकुसुमव्व न असंत।
मुरकत्ति पयं तसउ, परूवणा मग्गणा ईहिं ॥ ३३ ॥

શુદ્ધપદ હોવાથી મોક્ષપદ છતું છે અને વિદ્યમાન છે, આકાશના પુષ્પની જેમ તે અછતું નથી મોક્ષ એવું પદ તે મોક્ષપદ તેની પ્રરૂપણા ગતિ વિગેરે માર્ગણા દ્વારે થાય છે. ૩૩

अवचूरी

संत सुद्ध इति—सतमिति सत् विद्यमान मोक्ष इति पद ।

મોક્ષ એવું પ૦ છતું અને વિદ્યમાન છે

मोक्ष इति नाम कस्माद्धेतो. ।

મોક્ષ એવું નામ છતું વિદ્યમાન શા હેતુ માટે છે?

शुद्ध पदत्वात् असंयुक्तपदत्वात् एकपदत्वादि त्यर्थः ।

તે શુદ્ધપદ છે એટલે સંયુક્ત નહીં તેવું પદ છે અર્થાત્ એક પદ છે તે હેતુ માટે સત્ છે.

खकुसुमवत् आकाशपुष्पवत् न असंतं न असत् अविद्यमानं ।

આકાશના પુષ્પની જેમ તે મોક્ષપદ અસત્—અવિદ્યમાન નથી.

अयं ज्ञावः सकलेऽपि जगति यस्य यस्य पदार्थस्य एकपदं नाम ज्ञवति स स पदार्थः अस्त्येव यथा घटपटलकुटादि ।

ઊપરનો ભાવાર્થ એવો છે કે અખિલ જગતમાં જે જે પદાર્થનું નામ એક પદવાળું હોય, તે તે પદાર્થ સત્—વિદ્યમાન છે. જેમ ઘડા, વસ્ત્ર, લાકડી વિગેરે એક પદવાળા પદાર્થ સત્ છે.

एवं मोक्षस्यापि मोक्षइति एकपदं नाम अतः कारणात् मोक्षोस्त्येव ।

એવી રીતે મોક્ષનું નામ પણ મોક્ષપદ એવું એકજ પદવાળું છે. તેથી મોક્ષ સત્—વિદ્યમાન છેજ.

(न) पुन. आकाशकुसुमस्य एकपदं नाम नास्ति किंतु द्विपदं नामास्ति ।

આકાશપુષ્પ—એ નામ એક પદવાળું નથી પણ બે પદવાળું નામ છે. તેથી અસત્ છે.

यत् यत् वस्तु द्विपदनाम वाच्यंभवति तत् तत् एकातेन विद्यमान न भवति ।

જે જે વસ્તુ બે પદવાળા નામથી વાચ્ય હોય, તે તે વસ્તુ વિદ્યમાન હોય એમ એકાંત પણ નથી.

किंतु किंचित् गोश्रृंगमहिषश्रृंगादिवत् विद्यमान किंचित् पुन. खरश्रृंग–अश्वश्रृंग–आकाशकुसुमादिवत् अविद्यमान ।

કેમકે કોઈ ગાયનુ શીગડુ, પાડાનુ શીગડુ વિગેરે વિદ્યમાન પણ છે અને કોઈ ખરનુ શીગડુ, અશ્વનુ શીગડુ અને આકાશ પુષ્પ વિગેરે વસ્તુ અવિદ્યમાન પણ છે (તેથી એકાંતે કાંઈ સમજવુ નહી.)

मोक्षइति पद पुन एकपदत्वात् अस्त्येव ।

મોક્ષ એ પદ, એક પદવાળુ નામ છે તેથી વિદ્યમાન છેજ

अनेन अनुमानप्रमाणेन मोक्षो विद्यमानोऽस्ति इति सिध्यते ।

આ અનુમાન પ્રમાણુ વડે મોક્ષ વિદ્યમાન છે એમ સિદ્ધ થાય છે.

तत्र मोक्षस्य सत्पदरूपस्य प्ररूपणा विचारणा गत्यादिमार्गणाद्वारा एव विधीयते । ३३

સત્પદ રૂપ એવા તે મોક્ષતત્વની પ્રરૂપણા—વિચારણા ગતિ વિગેરે માર્ગણાદ્વારાજ કરવામા આવે છે. ૩૩

तां सत्पदप्ररूपणा एतास्वेव प्ररूपयति ।

એમાં તે સત્પદપ્રરૂપણા દ્વારનું નિરૂપણ કરે છે.

नरगइ पणिंदि तस भव, सन्नि अहरकाय
खइअ सम्मत्ते ।
मुरकोणाहारकेवल, दंसणनाणे न सेसेसु ॥
३४ ॥

પેલી ગતિમાર્ગણામાંથી મનુષ્યગતિ, બીજી ઇંદ્રિયમાર્ગણામાંથી પચેંદ્રિય, ત્રીજી કાયમાર્ગણામાંથી ત્રસકાય, ચોથી ભવમાર્ગણામાંથી ભવસિદ્ધિક, પાંચમી સંજ્ઞીમાર્ગણામાંથી સંજ્ઞી, છઠી ચારિત્રમાર્ગણામાંથી યથાખ્યાત ચારિત્ર, સાતમી સમ્યક્ત્વમાર્ગણામાંથી ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ, આઠમી આહાર માર્ગણામાંથી અનાહાર, નવમી દર્શન માર્ગણા અને દશમી જ્ઞાનમાર્ગણામાંથી કેવલદર્શન અને કેવલજ્ઞાન, એ દશ માર્ગણામાંથી મોક્ષે જવાય છે, બાકીની માર્ગણા વિષે વર્તના૧ જીવો મોક્ષે જતા નથી. ૩૪

अवचूरी.

नरगइ इति–गति नरकगति तिर्यग्गति मनुष्यगति देवगति. तत्र मनुष्यगतौ मोक्षो भवति न शेषगतित्रयेऽपि । १

૧ ગતિ એટલે નરકગતિ, તિર્યંચગતિ, મનુષ્યગતિ, અને દેવગતિ, એ ચાર ગતિમાં મનુષ્યગતિમાં મોક્ષ થાય છે. બાકીની ત્રણ ગતિમાં મોક્ષ થતો નથી.

इंद्रियमार्गणास्थान पंचधा एकेंद्रियादिभेदात् ज्ञातव्य तत्र पंचेंद्रियद्वारे मोक्षो भवति एकेंद्रियादि चतुष्टये न भवति । २

૨ ઇંદ્રિયમાર્ગણા સ્થાન એકેંદ્રિય વિગેરે ભેદથી પાચ પ્રમ રનુ જાણવુ તેમા પચેંદ્રિયદ્વારમા મોક્ષ થાય છે બીજા એકેંદ્રિય વિગેરે ચાર દ્વારમા મોક્ષ થતો નથી.

कायमार्गणास्थान षड्विध पृथ्वीकाय--अप्काय--तेजःकाय--वायुकाय--वनस्पतिकाय--त्रसकायभेदे ज्ञातव्य ।

કાયમાર્ગણાસ્થાન ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપ્કાય, ૩ તેઊકાય, ૪ વાયુકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, અને ૬ ત્રસકાય,—એવા ભેદથી ૭ પ્રકારનુ છે.

तत्र त्रसकायवर्त्तिनो जीवा योग्यताया मोक्ष याति शेषपंचकायस्था जीवा मोक्ष न याति । ३

૩ તેમા ત્રસકાયના જીવ પોતાની યોગ્યતાએ મોક્ષે જાય છે બાકીની પાચ કાયના જીવ મોક્ષે જતા નથી

भवसिद्धिकमार्गणा स्थान द्विधा । ४

૪ ભવસિદ્ધિક માર્ગણાનુ સ્થાન બે પ્રકારે છે

भवसिद्धिका अभवसिद्धिकाश्च ।

ભવસિદ્ધિક અને અભવસિદ્ધિક.

तत्र भवसिद्धिका भव्या एतद्विपरीता अभवसिद्धिका ।

તેમા ભવસિદ્ધિક એટલે ભવ્ય જીવ અને અભવસિદ્ધિક એટલે તેથી વિપરીત અભવ્ય જીવ જાણવા.

तत्र भवसिद्धिका मोक्षं यांति अभवसिद्धिकास्तु न सिध्यति ।

તેમા ભવસિદ્ધિક મોક્ષે જાય છે, અભવસિદ્ધિક મોક્ષે જતા નથી.

संज्ञिमार्गणा स्थानं द्विधा संज्ञिनः असंज्ञिनश्च। ५

૫ સંજ્ઞિમાર્ગણા સ્થાન બે પ્રકારે છે. સંજ્ઞી અને અસંજ્ઞી.

तत्र संज्ञिना मोक्षो भवति न असंज्ञिना ।

તેમા સંજ્ઞી જીવનો મોક્ષ થાય અસંજ્ઞી જીવનો ન થાય.

चारित्रमार्गणास्थान पंचधा । ६

૬ ચારિત્રમાર્ગણા સ્થાન પાંચ પ્રકારે છે

सामायिकचारित्र १ छेदोपस्थापनीय २ परिहारविशुद्धि ३ सूक्ष्मसंपरायं ४ यथाख्यातचारित्र ५ ।

૧ સામાયિક ચારિત્ર, ૨ છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર, ૩ પરિહાર વિશુદ્ધિ, ૪ સૂક્ષ્મ સંપરાય અને ૫ યથાખ્યાત ચારિત્ર.

तत्र प्रथमचरमतीर्थकरतीर्थवर्त्तिसाधूना सामायिक द्विधा देशसामायिक सर्वसामायिक ।

તેમા છેલ્લા તીર્થંકરના સાધુઓને દેશસામાયિક અને સર્વસામાયિક એવા બે પ્રકારનુ સામાયિક છે.

तत्र देशसामायिकं श्रावकाणां भवति ।

તેમા દેશસામાયિક શ્રાવકોને હોય છે

सर्वसामायिकं यावज्जीवं सर्वसावद्यव्यापार निषेधरूपं ।

જાવ જીવ સુધી સર્વ સાવદ્ય વ્યાપારનો નિષેધ કરવો તે સર્વ સામાયિક કહેવાય છે.

इदं सर्वं तीर्थवर्त्तिसाधूनां । १

આ સામાયિક સર્વ તીર્થના સાધુઓને હોય છે.

द्वितीयं छेदोपस्थापनीयं तच्च प्रथमचरमतीर्थंकरतीर्थवर्त्तिसाधूनां पूर्वपर्यायच्छेदेन पञ्चमहाव्रतेषु उपस्थापनरूपं । २

૨ બીજુ છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર છે પેલા અને છેલા તીર્થંકરના સાધુઓને પૂર્વના પર્યાયને છેદી પાંચ મહાવ્રતમાં ઊપસ્થાપન કરવા રૂપ થાય છે.

तृतीयं परिहारविशुद्धिकं तत् नव साधूनां समुदायेऽष्टादशमासान् यावत्तपो विशेषरूपं पश्चात् जिनकल्पं प्रतिपद्यते स्थविरकल्पिकं वा । ३

૩ ત્રીજુ પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર છે તે નવ સાધુઓના સમુદાયને અઢારમાસ સુધી તપ વિશેષ રૂપ છે. પછી તેઓને જિનકલ્પીપણુ અથવા સ્થવિરકલ્પિપણુ પ્રાપ્ત થાય છે

चतुर्थं सूक्ष्मसंपराय ईषन्मात्रसंज्वलनलो-

ज्ञाणुमात्रोपशमरूपं दृशमगुणस्थानवर्ति साधूनां ज्ञवति । ४

૪ ચોથુ સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર છે. તે જેશ સંજ્વલના લોભના અણુમાત્ર ઉદય રૂપ છે, અને તે દશમા ગુણઠાણે રહેલા સાધુઓને હોય છે.

पंचमं यथाख्यातं सर्वमोहनीयाष्टाविंशति प्रकृतीना षोडशकषाय नवनोकषाय मिथ्यात्वमिश्र सम्यक्त्वत्रिपुंजरूपाणा उदयज्ञावाद् ज्ञवति । ५

૫ પાંચમુ યથાખ્યાત ચારિત્ર છે તે સર્વ મોહનીયકર્મની અઠ્યાવીશ પ્રકૃતિ કે જે સોળ કષાય તથા નવ નોકષાય અને મિથ્યાત્વ મિશ્ર સમકિતના ત્રણ પુંજ રૂપ છે, તેના ઉદયથી થાય છે.

तत्र यथाख्यातचारित्रेण मोक्षो ज्ञवति न शेषचतुश्चारित्रेषु ।

તેમા યથાખ્યાત ચારિત્રવડે મોક્ષ થાય છે. બાકીના ચાર ચારિત્રમા મોક્ષ થતો નથી.

सम्यक्त्वमार्गणास्थान पंचधा । औपशमिकं १ सास्वादनं २ क्षायोपशमिक ३ वेदक ४ क्षायिकं ५।

સમ્યક્ત્વ માર્ગણા સ્થાનના ૧ ઔપશમિક, ૨ સાસ્વાદન, ૩ ક્ષાયોપશમિક, ૪ વેદક અને ૫ ક્ષાયિક એવા પાંચ ભેદ છે.

तत्र औपशमिकं सम्यक्त्वे एवं लाज्ञ स्यात्।

તેમા ઔપશમિક સમ્યક્ત્વમા આ પ્રમાણે લાભ થાય છે.

ज्ञानावरणीय—दर्शनावरणीय—वेदनीय—अंतरायकर्मणा त्रिशत्कोटाकोटीसागरोपमस्थितिप्रमाणाना एकोनत्रिशत्कोटाकोटीसागरोपमस्थितेः क्षयात् मोहनीयकर्मण सप्ततिकोटाकोटीसागरोपमस्थितिकस्य एकोनसप्ततिकोटाकोटीसागरोपमस्थिते क्षयात् नामगोत्रयोर्विंशतिकोटाकोटी सागरोपमप्रमाणयोरेकोनविंशतिकोटाकोटीसागरोपमस्थिते क्षयात् तेषा एकैक कोटाकोटीसागरोपमस्थितिमध्यप्रतिष्टाना यथाप्रवृत्तिकरणेन निविडरागद्वेषपरिणामरूपौ दुर्भेदौ ग्रंथिदेशौ प्राप्तोजीवः अपूर्वकरणेन ग्रंथिदेश भिनत्ति

त्रीश कोटा कोटी सागरोपमनी स्थितिनावा ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय, वेदनीय अने अंतराय कर्मनी ओगणत्रीश कोटा कोटी सागरोपमनी स्थितिनो क्षय थया पछी, तथा सीत्तेर कोटा कोटी सागरोपमनी स्थितिनावा मोहनीय कर्मनी ओगणोतेर कोटाकोटी सागरोपमनी स्थितिनो क्षय थया पछी, अने वीश कोटाकोटी सागरोपमनी स्थितिनाना नाम तथा गोत्र कर्मनी ओगणीश कोटाकोटी सागरोपमनी स्थितिनो क्षय थया पछी, तेओ दरेकनी एक ए- कोटाकोटी सागरोपमनी स्थितिनी अंदर यथाप्रवृत्तिकरणवडे निबिड रागद्वेषना परिणाम रूप दुर्भेद्य एवा ग्रंथिदेशने प्राप्त थयेलो जीव अपूर्वकरणवडे ते ग्रंथिदेशने भेदे छे

समयं समयं प्रति अनतविशुध्या विशुध्यमानो जीव· तत्र अतरकरणेन मिथ्यात्वस्थितिरेककोटाकोटि सागरोपमस्थितिप्रमाणस्य स्थितिद्वय करोति।

સમય સમય પ્રત્યે અનત વિશુદ્ધિવી શુદ્ધ થતો જીવ તેમા અતરકરણવડે મિથ્યાત્વની સ્થિતિના એક કોટાકોટી સાગરોપમની સ્થિતિ પ્રમાણની બે સ્થિતિ કહે છે

प्रथमा स्थितौ अतर्मुहूर्त्तिकी द्वितिया तदूना शेषस्थिति·।

પેલી સ્થિતિ અતર્મુહૂર્તની છે અને બીજી બાકીની સ્થિતિ તેથી ઊણી છે.

प्रथमस्थितौ प्रतिसमय मिथ्यात्वपुद्गलान् अनुभवन् क्षीणाया सत्यां अंतरकरणस्य आद्यसमय एव औपशमिकसम्यक्त्व लभते जीव ।

પ્રથમની સ્થિતિમા પ્રત્યેક સમયે જીવ મિથ્યાત્વના પુદ્ગલને અનુભવે છે જ્યારે તે સ્થિતિ ક્ષીણ થાય છે ત્યારે અતરકરણના પેહેલા સમયમાજ જીવ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે છે

तत् अपौद्गलिक ज्ञेयं अतर्मुहूर्त्तकालं यावद्भवति।

તે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ પુદ્ગલ વગરનુ અને અતર્મુહૂર્ત સુધી રહેનારૂ છે. એમ જાણવુ

या द्वितीया स्थिति मिथ्यात्वस्य वर्त्तते तत्र पुजत्रय करोति शुद्ध अर्द्धविशुद्ध अशुद्धं च ।

જે મિથ્યાત્વની બીજ સ્થિતિ છે તે શુદ્ધ, અર્દ્ધ શુદ્ધ અને અશુદ્ધ એમ ત્રણ પુંજ કરે છે

यथा कोद्रवाणा गोमयपानीयादिभि• उत्तारित मदनभावाना शुद्धपुंज ।

જેમ છાણ પાણી વિગેરેથી જેનો ભીણુ ઊતાર્યો હોય એવા કોદરા તે શુદ્ધ પુંજ કહેવાય છે.

अर्द्धोत्तारित• अर्द्धशुद्धपुंज• ।

જે કોદરાનો ભીણુ અર્ધો ઉતાર્યો હોય તે અર્દ્ધ શુદ્ધ પુંજ કહેવાય છે

अनुत्तारितमदनाना अशुद्ध पुंज

ભીણુ તદ્દન ઊતાર્યો ન હોય તે અશુદ્ધ પુંજ કહેવાય છે

एव मिथ्यात्वदलिकस्यापि क्षपितमिथ्यात्वानुभावस्य य पुंज• स शुद्ध• क्षायोपशमिकसम्यक्त्वरूप: कथ्यते ।

એવી રીતે મિથ્યાત્વના દલિયામાથી મિથ્યાત્વ ભાવ ખપાવ્યો હોય એવો જે પુંજ તે ક્ષાયોપશમિક રૂપ શુદ્ધ પુંજ કહેવાય છે.

य अर्द्धशुद्धपुंज• स मिश्र• कथ्यते ।

જે અર્દ્ધ શુદ્ધ પુંજ તે મિશ્ર કહેવાય છે.

यो ऽ शुद्धपुंजस्तन्मिथ्यात्व ।

જે અશુદ્ધ પુંજ [illegible]

तत्र औपशमिकसम्यक्त्वकालस्य जघन्यत एकसमयशेषे उत्कृष्टतः षडावलिकाशेषे अनंतानुबन्ध्युदयो भवति ।

તે ઔપશમિક સમ્યકત્વના કાલને જઘન્યથી એક સમય શેષ રહેતા અને ઉત્કૃષ્ટથી છ આવલિ શેષ રહેતા અનંતાનુબંધીનો ઉદય થાય છે.

येन औपशमिकसम्यक्त्वं कलुषीभवति ।

જેથી ઔપશમિક સમ્યકત્વ કલુષિત થઇ જાય છે

तदा सम्यक्त्ववमनकाले सास्वादनं भवति । २

ત્યારે સમ્યકત્વના વમનકાલે સાસ્વાદન સમ્યકત્વ થાય છે.

पूर्वोक्तपुंजत्रयमध्ये यदा शुद्धपुंजोदयस्तदा क्षायोपशमिकसम्यक्त्वं भवति । ३

૩ પૂર્વોક્ત ત્રણ પુંજમા જયારે શુદ્ધ પુંજનો ઉદય થાય ત્યારે ક્ષાયોપશમિક સમ્યકત્વ થાય છે.

पुंजत्रयमध्ये क्षपणाकाले क्षपणासमये वेदक सम्यक्त्वं भवति । ४

૪ ત્રણ પુંજમા ખપાવવાને સમયે વેદક સમ્યકત્વ થાય છે.

क्रोधमानमायालोभाना अनंतानुबंधिनां चतुर्णां क्षये मिथ्यात्वमिश्रपौद्गलिकसम्यक्त्वक्षयरूपपुंजत्रयक्षायिकं सम्यक्त्वं लभते जीव तदपि अपौद्गलिक । ५

પ અનતાનુબધી એવા ચાર ક્રોધ, માન, માયા અને લોભનો ક્ષય થતા મિથ્યાત્વ, મિશ્ર એના પુદ્ગલિક સમ્યકત્વના ક્ષય રૂપ ત્રણ પુજના ક્ષાયિક સમ્યકત્વને જીવ પ્રાપ્ત કરે છે તે સમ્યકત્વ પણ પૌદ્ગલિક નથી.

तत्र क्षायिक सम्यक्त्वे ज्नवति मोक्ष. न शेषसम्यक्त्व चतुष्टये ।

તેમા ક્ષાયિક સમ્યકત્વમા મોક્ષ થાય છે. બાકીના ચાર સમ્યકતમા મોક્ષ થતો નથી.

अनाहार मार्गणा स्थान द्विधा आहारक-अनाहारक ज्नेदात् ।

તેમા અનાહાર માર્ગણા સ્થાન આહારક અને અનાહારક એવા ભેદથી બે પ્રકારનુ છે

तत्र अनाहारकस्य मोक्षो ज्नवति न आहारकस्यापि ।

તેમા અનાહારકનો મોક્ષ થાય છે, આહારકનો નહીં.

ज्ञानमार्गणास्थानं पञ्चधा मतिज्ञान १ श्रुतज्ञान २ अवधिज्ञान ३ मन पर्यवज्ञान ४ केवलज्ञान ए ज्नेदात् ।

જ્ઞાન માર્ગણાસ્થાન ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ અવધિજ્ઞાન. ૪ મન પર્યવજ્ઞાન અને ૫ કેવલજ્ઞાન—એમ પાચ પ્રકારે છે

तत्र केवलज्ञाने मोक्षो ज्नवति न शेष ज्ञानचतुष्टये ।

તેમા કેવલજ્ઞાને મોક્ષ થાય છે, બાકીના ચાર જ્ઞાનમા નથી.

दर्शन मार्गणास्थानं चतुर्धा चक्षुर्दर्शन १ अचक्षुर्दर्शन २ अवधिदर्शन ३ केवलदर्शन ४ भेदात् ।

દર્શનમાર્ગણાસ્થાન ૧ ચક્ષુર્દર્શન, ૨ અચક્ષુર્દર્શન, ૩ અવધિદર્શન, અને ૪ કેવલદર્શન એવા ભેદથી ચાર પ્રકારનુ છે

तत्र केवलज्ञाने मोक्षो भवति न शेषदर्शनत्रयेऽपि ।

તેમા કેવલજ્ઞાને મોક્ષ થાય છે, બાકીના ત્રણ દર્શનમાં થતો નથી.

इति सत्पद प्ररूपणाद्वारं व्याख्यातं ।

એવી રીતે સત્પદ પ્રરૂપણા દ્વારની વ્યાખ્યા કરવામા આવી.

अथात पर द्रव्यप्रमाणं कथ्यते ।

હવે તે પછી દ્રવ્ય પ્રમાણ દ્વાર તથા ક્ષેત્ર દ્વાર કહે છે

दव्वपमाणे सिद्धा, णं जीव दव्वाणि हुंति णंताणि ।

लोगस्स असंखिज्जे, भागे इक्को य सव्वेवी ॥ ३९ ॥

દ્રવ્ય પ્રમાણ દ્વારને વિષે સિદ્ધોના જીવ દ્રવ્ય અનંતા છે. ચૌદ રાજલોકના અસંખ્યાતમે ભાગે એક સિદ્ધ અને સર્વ સિદ્ધ પણ ત્યાં રહે છે.

अवचूरी

दव्व इति द्रव्यप्रमाण द्वारे चिंत्यमाने सिद्धाना जीवद्रव्यानि अनंतानि भवंति।

દ્રવ્ય તથા પ્રમાણ દ્વાર ચિંતવતા તેમા સિદ્ધના જીવ દ્રવ્ય અનંતા છે

इति द्रव्यप्रमाण द्वार समाप्त।

એવી રીતે દ્રવ્ય પ્રમાણ દ્વાર સમાપ્ત થયુ.

क्षेत्रद्वारे चिंत्यमाने लोकाकाशस्य असंख्येय तमे भागे एक सिद्धो वर्त्तते।

ક્ષેત્રદ્વાર ચિંતવતા લોકાકાશના અસંખ્યાતમા ભાગમા એક સિદ્ધ રહે છે

सर्वे वा सिद्धा लोकाकाशस्य असंख्येयतमे भागे वर्त्तते।

અથવા લોકાકાશના અસંખ્યાતમા ભાગમા સર્વે સિદ્ધ પણ રહે છે.

परं एकसिद्धव्याप्तक्षेत्रापेक्षयासर्वसिद्धव्याप्तक्षेत्र मधिकप्रमाणं।

पण एक सिद्धथी ज्यारे एवा क्षेत्रनी अपेक्षाए सर्व सिद्धथी ज्यारे एवु क्षेत्र अधिक प्रमाणवालु छे.

इति क्षेत्रद्वार समाप्तम्।

एवी रीते क्षेत्रद्वार समाप्त थयु

अथ स्पर्शनादि द्वारत्रयं कथ्यते।

हवे स्पर्शना, काल अने अंतर ए त्रण द्वार कहे छे

फुसणा अहिआ कालो, इग सिद्ध पडुच्च साइ ओणंतो।

पडिवाया भावाओ, सिद्धाणं अंतरं नत्थि ॥ ३६ ॥

पूर्वोक्त क्षेत्रथी सिद्धना जीवोनी स्पर्शना अधिक छे. काल एक सिद्ध ने आश्रीने सादि (आदि सहित) अने अनंत होय छे. सिद्धपणामाथी फरी पडवानो अभाव छे तेथी सिद्धना जीवोने अंतर—आंतरु नथी. (ए स्पर्शना, काल अने अंतर द्वार जाणवा.) ३६

अवचूरी.

फुसणा इति क्षेत्रात् स्पर्शना अधिका।

प्रथम कहेल क्षेत्रद्वारथी स्पर्शनाद्वार अधिक छे.

यथा एकस्मिन् आकाशप्रदेशे स्थितस्य परमाणोः सप्त आकाश प्रदेशस्य स्पर्शना न्नवति ।

જેમ એક આકાશ પ્રદેશમા રહેલા પુદ્ગલ પરમાણુને સાત આકાશ પ્રદેશની સ્પર્શના થાય છે

एव सिद्धानामपि क्षेत्रात् स्पर्शना अधिका न्नवति ।

એવી રીતે ક્ષેત્રદ્વારથી સિદ્ધના જીવોને પણ સ્પર્શના અધિક થાય છે.

एव स्पर्शनाद्वार व्याख्यात ।

એવી રીતે સ્પર્શનાદ્વારની વ્યાખ્યા કરવામા આવી.

अथ कालद्वार व्याख्यायते ।

હવે કાલ દ્વારની વ્યાખ્યા કરે છે

एक सिद्ध प्रतित्य आश्रित्य कालः सादि अनतश्च वर्त्तते ।

એક સિદ્ધને આશ્રીને કાલ આદિસહિત અને અનત છે.

सर्व सिद्धानाश्रित्य कालः अनादिः अनत ।

સર્વ સિદ્ધોને આશ્રીને કાલ અનાદિ અને અનત છે.

यत्र ये केचन सिद्धा यदा सिद्धा स्तदा तेषा आदिः तदनु प्रतिपाताज्ञावात् अंतो न न्नवति ।

કારણ, જ્યા જે કોઈ સિદ્ધના જીવ જયારે સિદ્ધ થાય ત્યારે

वे. काळथी तेमनी आदि छे, ते पछी तेमने पाछा पडवानो अभाव छे तेथी अंत पण नथी.

एवं कालद्वारं व्याख्यातं

એવી રીતે કાલદ્વારની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી.

अथ अंतरद्वारं कथ्यते ।

હવે અંતરદ્વાર કહે છે.

अप्रतिपातस्य अभावात् सिद्धाना अंतर नास्ति ।

તેમને ફરી પડવાનું નથી તેથી સિદ્ધના જીવને અંતર નથી.

यत. अंतर तदुच्यते यत् तद्भावं प्राप्य पुनरन्यत्र गत्वा पुनरपि स एव भावः प्राप्यते ।

તે ભાવને પામી પુન બીજે સ્થલે જઈ ફરીવાર પાછો તેજ ભાવ પ્રાપ્ત કરે તે અંતરદ્વાર કહેવાય છે.

एवं विधं अंतरं सिद्धाना नास्ति ।

એવા પ્રકારનું અંતર સિદ્ધના જીવોને નથી.

प्रतिपाताभावात् ।

કારણ કે, તેમને પાછા પડવાનો અભાવ છે.

एवं अंतरद्वार समाप्तम् ।

એવી રીતે અંતરદ્વાર સમાપ્ત થયું.

अथ भागाद्विद्वारद्वयं लिख्यते।

હવે ભાગદ્વાર તથા ભાવદ્વાર કહે છે.

सव्वजियाणमणते, भागे ते तेसि दसणं नाणं ।
खइएभावे परिणा,मि एअ पुण होइ जीवत्तं ॥ ३७ ॥

સર્વ સંસારી જીવોને અનંતમે ભાગે તે સિદ્ધના જીવ છે. (એ ભાગદ્વાર જાણવુ.) તે સિદ્ધના જીવોના કેવલદર્શન અને કેવળજ્ઞાન તે ક્ષાયિક ભાવે વર્ત્તે છે અને જીવિતપણુ પારિણામિક ભાવને વિષે વર્ત્તે છે. ૩૭

अवचूरी.

सव्वजियाण इति सर्वजीवाना अनंततमे भागे वर्त्तते सर्वेऽपि द्वारसिद्धाः ।

ઊપરના સર્વ દ્વારના સિદ્ધ ॥જીવ (સંસારી) સર્વ જીવના અનંતમા ભાગે છે

एव भागद्वारं समाप्त ।

એવી રીતે ભાગદ્વાર સમાપ્ત થયું.

अथ भावद्वार लिख्यते ।

હવે ભાવદ્વાર કહે છે

तेपु सिद्धेपु केवलज्ञानकेवलदर्शनं च क्षायिके नावे वर्त्तते ।

તે સિદ્ધના જીવોમા કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન ક્ષાયિક ભાવે પ્રવર્ત્તે છે.

पारिणामिके नावे जीवितव्यं वर्त्तते ।

અને જીવિતપણુ પારિણામિક ભાવમા વર્ત્તે છે.

एवं नावद्वारं समाप्त ।

એવી રીતે ભાવદ્વાર સમાપ્ત થયુ.

अथ अल्पवहुत्वद्वार लिख्यते ।

હવે અલ્પબહુત્વ નામે નવમુદ્વાર કહે છે.

थोवा नपुंससिद्धा, त्थी नर सिद्धा कमेण संखगुणा ।
इअ मुक्ख तत्त मअं, नव तत्ता लेसओ भणिआ ॥ ३८ ॥

નપુંસક સિદ્ધ સર્વથી થોડા છે. તે નપુંસકથી સ્ત્રી પુરૂપ- અનુક્રમે સંખ્યાત ગુણા સિદ્ધ થયેલા જાણવા. એ નવમુ મોક્ષતત્વ કહ્યુ એવી રીતે જીવાદિ નવતત્વ સંક્ષેપથી કહ્યા. ૩૮

अवचूरी

थोवा इति—मोक्षगमनभवे नपुंसकत्व अनुभय ये सिद्ध ते स्तोका

જેઓ મોક્ષે જાનાના ભવમા નપુંસકપણું અનુભવી સિદ્ધ થયેલા છે તેવા જીવ થોડા છે

जन्म नपुसकानां चारित्रमपि न भवति कुतो मोक्षगमनं ।

જન્મથી નપુ સક એવા પુરૂષોને ચારિત્ર પણ નહોય તો મોક્ષે જવુ કયાથી હોય?

एते नंपुसका ये पश्चात् वर्द्धितादि विशेषेण कृतास्ते ज्ञेया. ।

આ નપુસક જે પછવાડેથી વધરાવળ વિગેરેના રોગથી નપુ- સક થઈ ગયા હોય તે જાણવા.

नपुंसकसिद्धेभ्य स्त्रीवेदमनुभूय ये सिद्धास्ते सख्यातगुणा ।

સ્ત્રીવેદને અનુભવી જે સિદ્ધ થયેલા છે તે નપુ સક સિદ્ધથી સ ખ્યાતગુણા છે

स्त्रीसिद्धेभ्योऽपि ये पुरुषवेदमनुभूय सिद्धास्ते संख्यातगुणा ।

જે પુરૂષવેદને અનુભવી સિદ્ધ થયેલા છે તે સ્ત્રી સિદ્ધથી સ ખ્યાતગુણા છે.

इति अल्पबहुत्वद्वारं समातम् ।

એવી રીતે અલ્પબહુત્વ નામે નવમુ દ્વાર સમાપ્ત થયુ.

एतावता ग्रंथेन संतपयपरूपणयेत्यादि गाथा सकलापि व्याख्याता ज्ञेया ।

આટલા ગ્રથથી "संतपय परूवण" ઇત્યાદિ સર્વ ગાથાની વ્યાખ્યા કરવામા આવી.

इति मोक्षतत्वमेतद् ज्ञातव्यम् ।

એવી રીતે આ મોક્ષતત્વ જાણવુ.

मोक्षतत्वभणनेन नवतत्वानि लेशतो भणितानि ज्ञातव्यानि ।

એ મોક્ષતત્વના પાઠનથી સક્ષેપથી નવતત્વોનુ પઠન થયુ એમ જાણવુ.

अथ नवतत्वपरिज्ञान फलमाह ।

હવે નવતત્વ જાણવાનુ ફલ કહે છે

जीवाइनवपयत्थे, जो जाणइ तस्स होइ स-
म्मत्तं ।
भावेण सद्दहंतो, आयाणमाणेवि सम्मत्ते
॥ ३९ ॥

જે પ્રાણી જીવાદિ નવ પદાર્થોને જાણે છે, તેને સમ્યકત્વ હોય છે જો તે નવ પદાર્થ ઊપર શ્રદ્ધારાખે તો કદિ તે નવ પદાર્થના જ્ઞાનથી રહિત હોય તોપણ તેને સમ્યકત્વ થાય છે ૩૯

अवचूरी.

जीवा—इति जीवादि नव पदार्थान् यो जानाति श्रद्धत्ते च तस्य भवति सम्यक्त्व ।

જે જીવાદિ નવ પદાર્થોને જાણે અને તેપર શ્રદ્ધા રાખે તેને સમ્યકત્વ થાય છે.

भावेन " तमेव सच्च नीसकं ज जिणेहि पवेईय " इत्यादि शुभात्मपरिणामरूपेण श्रद्दधाति कोऽर्थ. श्रद्धानं कुर्वति ।

ભાવે કરીને એટલે " જે જિન ભગવતે કહ્યુ છે તેજ સત્ય અને નિ શંક છે " ઈત્યાદિ આત્માનો શુભ પરિણામ, તે વડે શ્રદ્ધા રાખે—અર્થાત્ તે ઉપર આસ્તાબુદ્ધિ રાખે

जीवादिपदार्थज्ञानरहितेऽपि जीवे सम्यक्त्व भवति ।

તે જીવ કદિ જીવાદિ પદાર્થના જ્ઞાનથી રહિત હોય તોપણ તેને સમ્યકત્વ થાય છે

अथ सम्यक्त्वस्वरूप कथयति ।

હવે સમ્યકત્વનુ સ્વરૂપ કહે છે

सव्वाइजिणेसर भा, सिआइं वयणाइ नन्नहा हुंति।
इह बुद्धि जस्स मणे, सम्मत्त निच्चल तस्स ॥ ४० ॥

तीर्थंकरोએ કહેલા સર્વ વચન અન્યથા ન હોય, એવી બુદ્ધિ જેના મનમા હોય તેનુ સમ્યક્ત્વ નિશ્ચલ છે. ૪૦

अवचूरी

सव्वाइ इति सर्वाणि जिनेश्वरभाषितानि वचनानि न अन्यथा भवंति।

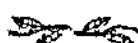
જિનેશ્વર ભગવને કહેલા સર્વ વચનો અન્યથા ન હોય.

इति बुद्धिर्यस्य मनसि सम्यक्त्वं निश्चलं तस्य भवति।

એવી બુદ્ધિ જેના મનમા છે, તેનુ સમ્યક્ત્વ નિશ્ચલ છે.

अथ सम्यक्त्व फलमाह

હવે સમ્યક્ત્વનુ ફલ કહે છે

अंतो मुहुत्त मित्त, पि फासिअं हुज्ज जेहि सम्मत्त।

જે પ્રાણી જીવાદિ નવ પદાર્થોને જાણે છે, તેને સમ્યકત્વ હોય છે જો તે નવ પદાર્થ ઊપર શ્રદ્ધારાખે તો કદિ તે નવ પદાર્થના જ્ઞાનથી રહિત હોય તોપણ તેને સમ્યકત્વ થાય છે. ૩૯

अवचूरी

जीवाइ—इति जीवादि नव पदार्थान् यो जानाति श्रद्दते च तस्य भवति सम्यक्त्व ।

જે જીવાદિ નવ પદાર્થોને જાણે અને તેપર શ્રદ્ધા રાખે તેને સમ્યકત્વ થાય છે.

भावेन " तमेव सच्च नीसकं ज जिणेहि पवेईयं " इत्यादि शुभात्मपरिणामरूपेण श्रद्धाति कोऽर्थ श्रद्धान कुर्वति ।

ભાવે કરીને એટલે " જે જિન ભગવતે કહ્યુ છે તેજ સત્ય અને નિ શક છે " ઈત્યાદિ આત્માનો શુભ પરિણામ, તે વડે શ્રદ્ધા રાખે—અર્થાત્ તે ઉપર આપ્તબુદ્ધિ રાખે

जीवादिपदार्थज्ञानरहितेऽपि जीवे सम्यक्त्वं भवति ।

તે જીવ કદિ જીવાદિ પદાર્થના જ્ઞાનથી રહિત હોય તોપણ તેને સમ્યકત્વ થાય છે.

अथ सम्यक्त्वस्वरूप कथयति ।

હવે સમ્યકત્વનુ સ્વરૂપ કહે છે

सव्वाइजिणेसर भा, सिआइं वयणा इ नन्नहा हुंति ।
इह बुद्धि जस्स मणे, सम्मत्त निच्चल तस्स ॥ ४० ॥

તીર્થંકરોએ કહેલા સર્વ વચન અન્યથા ન હોય, એવી બુદ્ધિ જેના મનમા હોય તેનુ સમ્યક્ત્વ નિશ્ચલ છે. ૪૦

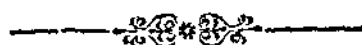
अवचूरी.

सव्वाइ इति सर्वाणि जिनेश्वरन्नाषितानि वचनानि न अन्यथा न्नवति ।

જિનેશ્વર ભગવંને કહેલા સર્વ વચનો અન્યથા ન હોય.

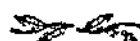
इति बुद्धिर्यस्य मनसि सम्यक्त्वं निश्चलं तस्य न्नवति ।

એવી બુદ્ધિ જેના મનમા છે, તેનુ સમ્યક્ત્વ નિશ્ચલ છે.

अथ सम्यक्त्व फलमाह

હવે સમ્યકત્વનુ ફલ કહે છે

अंतो मुहुत्त मित्त, पि फासिअं हुज्ज जेहि सम्मत्त ।

तेसि अवड्ढपुग्गल परिअट्टो चेव ससारो
॥ ४१ ॥

એક અતર્મુહુર્ત્ત માત્ર એટલે નવ સમયથીમાંડીને એક સમયે ન્યૂન બે ઘડી કાલ માન પણ જેમણે સમ્યક્ત્વ ફરશ્યું હોય, તેવા જીવોને નિશ્ચયે કરી અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તન એવો સસાર બાકી રહે છે ૪૧

अवचूरी.

अतोमुहुत्त–इति अंतर्मुहूर्त्तमपि काल यै- सम्यक्त्व स्पष्ट भवति।

જેમણે અતમુહૂર્ત કાલ માત્ર પણ સમકિતને ફરસ્યું છે.

तेषां अपार्द्ध- अर्द्धपुद्गलपरावर्त्तरूप ससारो भवति।

તેવા જીવોને અર્દ્ધ રહિત એવુઅર્ધપુદ્ગલપરાવર્તન રૂપ સસાર (બાકી) હોય છે.

आशातना वहुलानामपिनअधिकससारः स्यात्॥

ઘણી આશાતના કરતા હોય પણ તેમને અધિક સસાર હોતો નથી.

शुद्ध सम्यक्त्वाराधनेन केचन तेनैव भवेन सिध्यति केचन तृतीयसप्ताष्टभवान्नातिक्रामति किंतु सिद्धत्व शीघ्र प्राप्नुवन्ति।

પરતુ શુદ્ધ સમ્યક્ત્વનુ આરાધન કરવા વડે કોઇ તેજ ભવે. સિદ્ધ થાય છે. અને કોઇ ત્રીજા, સાતમા અને આઠમા ભવનુ

ઉલ્લંઘન કરતો નથી અર્થાત્ ત્રીજે, સાતમે અને આઠમે ભવે તરતજ સિદ્ધ થાય છે.

अथ पुद्गलपरावर्त्तस्वरूपमाह ।

उस्सप्पिणी अणता, पुग्गलपरिअट्टओ मुणे अव्वो ।
तेणंताती अद्धा, अणागयद्धा अणंतगुणा ॥ ४२ ॥

અનતી ઊત્સર્પિણી તથા અનતી અવસર્પિણી જાય તેટલો કાલ એક પુદ્ગલ પરાવર્તન જાણવો, તેવા અનત ગુણા પુદ્ગલ પરાવર્તન અતીત કાલે ગયા અને અનતગણા અનાગત (ભવિષ્ય) કાલે જશે. ૪૨.

(अवचूरी नास्ति.)

अथ सिद्धाना पंचदश भेदान् कथयति ।

હવે સિદ્ધ જીવોના ૫૬૨ ભેદ કહે છે

जिण अजिण तित्थ तित्था, गिहि अन्न सलिंगथी नर नपुंसा ।

पत्तेय सयबुद्वा, बुद्धबोहिय सिद्धणिक्काय ॥४३॥

१ તીર્થંકરસિદ્ધ, ૨ અતીર્થંકરસિદ્ધ, ૩ તીર્થસિદ્ધ, ૪ અતીર્થસિદ્ધ, ૫ ગૃહસ્થસિદ્ધ, ૬ અન્યલિંગસિદ્ધ, ૭ સ્વલિંગસિદ્ધ, ૮ સ્ત્રીસિદ્ધ, ૯ પુરૂષસિદ્ધ, ૧૦ નપુંસકસિદ્ધ, ૧૧ પ્રત્યેકબુદ્ધસિદ્ધ, ૧૨ સ્વયંબુદ્ધસિદ્ધ, ૧૩ બુદ્ધબોધિતસિદ્ધ, ૧૪ એકસિદ્ધ અને ૧૫ અનેકસિદ્ધ,—એ સિદ્ધના ૫૬૨ ભેદ જાણવા ૪૩

अवचूरी

जिण—इति तीर्थकरा सतो ये सिद्धा ते तीर्थंकरसिद्ध ।

તીર્થંકર થઈ જે સિદ્ધ થાય તે તીર્થંકર સિદ્ધ કહેવાય છે.

अतीर्थंकर सिद्धः सामान्यकेवलिन ।

જે સામાન્ય કેવલી તે અતીર્થંકર સિદ્ધ કહેવાય છે.

अतीर्थसिद्ध भगवती मरुदेव्यादिवत् ।

જે તીર્થમા સિદ્ધ ન થાય તે અતીર્થસિદ્ધ કહેવાય છે જેવા કે ભગવતી મરૂદેવી વિગેરે

स्वलिंगे रजोहरणादिरूपे व्यवस्थिता संतो ये सिद्धा स्ते स्वलिगसिद्धा. ।

રજોહરણ વિગેરે પોતાના લિંગ (ચિહ્ન) મા રહી જે સિદ્ધ થયેલા છે તે સ્વલિંગસિદ્ધ કહેવાય છે

तदा अन्यलिग पारिव्राजकादिसवधिनि वल्कलचीर्यादिवत् ह्यन्यलिगेसिद्धा ते अन्यलिगसिद्धा’ ।

* તીર્થસિદ્ધ તે ગણધર પ્રમુખ જાણવા

અન્ય—બીજા પરિવ્રાજક—સન્યાસી વિગેરેના લિંગમા એટલે વલ્કલચીરી વિગેરેની જેમ, દ્રવ્યલિંગે સિદ્ધ તે અન્યલિંગ સિદ્ધ કહેવાય છે.

यथा अन्यलिंगिना भावतः सम्यक्त्वादिप्रतिपन्नानां केवलज्ञानं प्रतिपद्यंते तदान्यलिंगत्वंदृश्यं अन्यथा यदि दीर्घमायुष्कमात्मनः पश्यति ज्ञानेन ततः साधुलिंगमेव प्रतिपद्यते ।

જ્યારે અન્યલિંગી ભાવથી સમ્યકત્વ વિગેરેને પ્રાપ્ત કરી કેવલજ્ઞાનને પામે છે ત્યારે તેમનામા અન્યલિંગપણુ જાણવુ, નહીં તો જો તેઓ પોતાનુ દીર્ઘ આયુષ્ય જ્ઞાનથી જુવે તો તે પછી સાધુ લિંગનેજ પ્રાપ્ત કરે છે

तथा स्त्रिया लिंगं स्त्री लिंगं वेदः शरीर निर्वृत्ति वेदे सति सिद्धाभावात् तस्मिन् स्त्रीलिंगे वर्त्तमानाः संतो ये सिद्धा प्रत्येकबुद्धवर्जिता. केचित् स्त्रीलिंग सिद्धा. ।

સ્ત્રીનુ લિંગ તે સ્ત્રીલિંગ અર્થાત્ સ્ત્રીવેદ, કારણ કે, શરીરનિર્વૃત્તિ રૂપ વેદ વિદ્યમાન છતા સિદ્ધ થઈ શકાતુ નથી. તેવા સ્ત્રી લિંગમા વર્તતા જે સિદ્ધ થાય તે સ્ત્રીલિંગ સિદ્ધ કહેવાય છે. પ્રત્યેક બુદ્ધ શિવાયના કેટલાએક સ્ત્રીલિંગ સિદ્ધ થયેલા છે.

तथा पुरुषलिंगे शरीरनिर्वृत्तिरुपे व्यवस्थिताः संतो ये सिद्धा ते पुरुषलिंगसिद्धाः ।

શરીર નિર્વૃત્તિ રૂપ પુરૂષલિંગ (વેદ) મા રહેતા જે સિદ્ધ થયા તે પુરૂષલિંગ સિદ્ધ કહેવાય છે

तथा नपुंसकलिंगे वर्त्तमाना. संतो ये सिद्धास्ते नपुंसक लिंगसिद्ध ।

નપુંસક લિંગમાં રહેતા જે સિદ્ધ થયા તે નપુંસક લિંગ સિદ્ધ કહેવાય છે.

गृहस्था.संतोयेसिद्धातेगृहस्थासिद्धा भरतादय.।

ગૃહસ્થ થઈ જે સિદ્ધ થયેલા તે ગૃહસ્થસિદ્ધ કહેવાય છે. જેમા કે ભરત વિગેરે

प्रत्येकं किंचिद् वृषभादिकअनित्यतादिभावना कारणं वस्तु बुद्ध बुद्धवत परमार्थमिति प्रत्येकबुद्ध संतो ये सिद्ध ते प्रत्येकबुद्धः ।

પ્રત્યેક એટલે કાંઈક ધર્મ પ્રમુખ કે જે અનિત્ય વિગેરે ભાવનાનું કારણ રૂપ વસ્તુ જાણી પરમાર્થ જાણનારા તે પ્રત્યેક બુદ્ધ, તેના પ્રત્યેક બુદ્ધ થઇ જે સિદ્ધ થયેલા તે પ્રત્યેક બુદ્ધ સિદ્ધ કહેવાય છે

तथा एकेकसमये एकैका वसतो ये सिद्धास्ते एकसिद्ध ।

એક એક સમયે એક એક રહેતા જે સિદ્ધ થયેલા તે એક સિદ્ધ કહેવાય છે.

एकसमयेऋषभादिअष्टशतोत्तरा.सेधनादनेकसिद्ध.।

એક સમયે રૂષભદેવ પ્રમુખ એકસો ને આઠ સિદ્ધ થએલા તે અનેક સિદ્ધ કહેવાય છે.

बुद्ध आचार्य तैर्बोधिता ये सिद्धा ते बुद्ध-बोधित सिद्ध ।

બુદ્ધ એટલે આચાર્ય તેમણે બોધ પમાડનાં જે સિદ્ધ થયેલા તે બુદ્ધ બોધિતસિદ્ધ કહેવાય છે.

इति पंचदशभेदा:

એવી રીતે સિદ્ધના પંદર ભેદ છે.

इति नवतत्वावचूरी समाप्ता ।

એવી રીતે નવતત્વ બોધની અવચૂરી સમાપ્ત થઈ

श्री नवतत्वबोध अर्थ सहित.

* સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધને કપિલાદિ પ્રમુખ જાણવા